

Luonnonvara- ja
biotalouden
tutkimus 65/2020

Luonnontuottometsä

**Yhdysvaltalaisen Forest Bank -toimintamallin soveltaminen
Suomessa**

Esa-Jussi Viitala, Teppo Hujala, Harri Hänninen, Jussi Leppänen ja
Mari Selkimäki

Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 65/2020

Luonnontuottometsä

**Yhdysvaltalaisen Forest Bank -toimintamallin soveltaminen
Suomessa**

Esa-Jussi Viitala, Teppo Hujala, Harri Hänninen, Jussi Leppänen ja Mari Selkimäki

Tutkimushanketta ovat rahoittaneet Luonnonvarakeskus, Itä-Suomen yliopisto, maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö ja WWF Suomi.

Viittausohje:

Viitala, E.-J., Hujala, T., Hänninen, H., Leppänen, J. & Selkimäki, M. 2020. Luonnontuottometsä : Yhdysvaltalaisen Forest Bank -toimintamallin soveltaminen Suomessa. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 65/2020. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 74 s.

ISBN 978-952-380-042-7 (Painettu)

ISBN 978-952-380-043-4 (Verkkójulkaisu)

ISSN 2342-7647 (Painettu)

ISSN 2342-7639 (Verkkójulkaisu)

URN <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-043-4>

Copyright: Luonnonvarakeskus (Luke)

Kirjoittajat: Esa-Jussi Viitala, Teppo Hujala, Harri Hänninen, Jussi Leppänen ja Mari Selkimäki

Julkaisija ja kustantaja: Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki 2020

Julkaisuvuosi: 2020

Kannen kuva: Vastavalo/Arto Griinari

Painopaikka ja julkaisumyynti: PunaMusta Oy, <http://luke.juvenesprint.fi>

Tiivistelmä

Esa-Jussi Viitala¹, Teppo Hujala², Harri Hänninen¹, Jussi Leppänen¹ ja Mari Selkimäki²

¹ Luonnonvarakeskus (Luke), Biotalous ja ympäristö, Luonnonvarapolitiikat ja markkinat, Latokartanonkaari 9, 00790 Helsinki

² Itä-Suomen yliopisto (UEF), Metsätieteiden osasto, Yliopistokatu 7, 80100 Joensuu

Luonto- ja ympäristöarvojen suojelua painottavaa metsien käytön mallia (*multi-use conservation landscape*) on esitetty yhdeksi keinoksi, jolla voidaan lisätä metsäluonnon biodiversiteettiä ja metsien hiilivarastoa. Esimerkki tällaista lähestymistapaa hyödyntävästä ratkaisusta on pääosin yksityiseen rahoitukseen perustuva yhdysvaltalainen Forest Bank -toimintamalli, joka pyrkii yhdistämään luonnonläheistä metsänkäsittelyä, luonnonhoitoa ja arvokkaiden luonto- ja ympäristökohteiden suojelua tilanrajat ylittävällä tavalla. Toimintamalliin sitoutuvat metsänomistajat saavat samalla kohtuullisen ja vuosittain tasaisen tulovirran metsistään. Tässä raportissa arvioidaan tällaisen, Luonnontuottometsäksi nimetyn toimintamallin soveltuvuutta Suomessa. Lisäksi arvioidaan, mitä lisäarvoa Luonnontuottometsä voisi tuoda verrattuna nykyisiin käytössä oleviin tai aiemmin esitettyihin keinoihin.

Tulosten mukaan Luonnontuottometsä ei kilpaile muiden monimuotoisuuden turvaamiseen pyrkivien keinojen kanssa, vaan täydentää niitä ennen muuta tarjoamalla vaihtoehtoisen rahoitustavan ja pyrkimällä kokoamaan yksittäisillä metsätiloilla tehtävät toimenpiteet suuremmiksi, tilanrajat ylittäviksi kokonaisuuksiksi. Tällainen tavanomaisen metsätalouden ja tiukan suojelun välimaastoon sijoittuva vapaaehtoinen ja pääosin yksityisrahoitteinen metsäluonnon monimuotoisuuden ja muiden ympäristöarvojen säilyttämiseen tähtäävä toiminta on tähän asti jäänyt Suomessa julkisten ja virallisten suojelutoimien varjoon. Monimuotoisuuden edistäminen maisematasolla ei ole ideana uusi, mutta Luonnontuottometsä yhdistää siihen aiemmin kehitettyjä toteutusmalleja uudella tavalla.

Suomen institutionaaliset rakenteet mahdollistavat Luonnontuottometsän toteuttamisen parhaiten yhteismetsän muotoon, mutta varsinkin toiminnan rahoituksen näkökulmasta myös säätiöt ja rahastot voisivat olla mahdollisia toimijoita. Ne voisivat osallistua yhteismetsämuotoiseen toimintaan myös osakkaina ja vakautta tuovina ankkurimaanomistajina. Yhteismetsämallin sijaan, tai sen rinnalla, toiminta voidaan organisoida Luonnontuottometsän ja maanomistajan välisen hoitosopimuksen tai vuokrasopimuksen pohjalta, koska myös näille löytyy valmiit toteutusmallit.

Eriyisen suureksi Luonnontuottometsän aikaansaama lisäarvo voisi muodostua, kun se toimisi olemassa olevan suojelualueverkoston tai luonnoltaan arvokkaiksi tiedettyjen, mutta suojelun ulkopuolelle toistaiseksi jääneiden alueiden läheisyydessä. Yhteistoiminta varsinkin Metsähallituksen mutta myös kuntien ja seurakuntien kanssa voisi tällöin edistää monimuotoisuuden turvaamista koordinoitusti yhden maanomistajan metsätilaa laajemmalla alueella.

Luonnontuottometsän toiminnan järjestämiseksi ja arvioimiseksi tarvitaan yhtenäisiä metsäsuunnitelu- ja luonnonhoito-ohjeistuksia ja vaikuttavuusarvioiteja. Mallin toteutusta luontoarvopainotteisena metsäomaisuuden hoitopalveluna edistäisi myös, jos maanomistajia palkittaisiin nykyistä selvemmin luontoarvoista ja niiden vaalimista koskevasta yhteistyöstä.

Asiasanat: metsäluonnon monimuotoisuus, luonnonläheinen metsänkäsittely, metsäluonnon hoito, metsien suojelu, monikäyttösuojelumaisema, multi-use conservation landscape

Sisällys

1. Johdanto	5
2. Luonnontuottometsä: perusidea ja mahdolliset hyödyt.....	10
3. Luonnontuottometsä suhteessa muihin monimuotoisuuden turvaamiskeinoihin	13
3.1. Julkisen rahoituksen keinot	13
3.2. Yksityisen rahoituksen keinot	14
3.3. Yhdistelmärahoituksen keinot	16
3.4. Muita vertailukohtia	20
4. Yksityisrahoitteisen suojelutoiminnan asema lainsäädännössä	24
5. Luonnontuottometsä: toimintamallin toteutus Suomessa	27
5.1. Palvelulupaus	27
5.2. Toteutustapojen arviointi	29
5.2.1. Sopimustyypit.....	29
5.2.2. Hoitosopimus	29
5.2.3. Metsänvuokraus.....	30
5.2.4. Yhteismetsärakenne.....	31
5.3. Toimijoiden arviointi	34
5.3.1. Yhteismetsä.....	34
5.3.2. Yleishyödyllinen säätiö	36
5.3.3. Vihreä rahasto	39
5.3.4. Metsähallitus, kunnat ja seurakunnat.....	40
5.4. Toiminnan rahoitus ja tuottojen jako	41
5.4.1. Toimijan alkupääoma ja täydentävä rahoitus	41
5.4.2. Puun myyntitulot, sertifiointi ja tuotemerkit	42
5.4.3. Kemera-tuet	42
5.4.4. Luonnonsuojelulain mukaiset korvaukset ja muut tuotot	43
5.4.5. Tuottojen jako	44
6. Luonnontuottometsäksi soveltuvien alueiden tunnistaminen.....	48
7. Sopimus Luonnontuottometsästä.....	56
7.1. Yleiset periaatteet.....	56
7.2. Maanvuokrasopimus	58
7.3. Luonnontuottoyhteismetsä	60
8. Luonnontuottometsän vaikuttavuuden arviointi	63
9. Kohti Luonnontuottometsän toimintamallin käynnistämistä	66
Viitteet.....	67

1. Johdanto

Metsäluonnon monimuotoisuuden suojeleminen on viime vuosina perustunut ensi sijassa Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelmaan (METSO), joka alkoi kokeiluvaiheen jälkeen vuonna 2008. Ohjelman alkuperäinen tavoite oli pysäyttää metsäisten luontotyyppien ja metsälajien taantuminen ja vakiinnuttaa luonnon monimuotoisuuden suotuisa kehitys vuoteen 2016 mennessä. Sama tavoite sisällytettiin Kansalliseen metsäohjelmaan 2015 (Valtioneuvosto 2008a). Valtion budjettirahoituksen ja toteuttajaorganisaatioiden henkilöresurssien niukkuuden takia METSO-ohjelman toteutusaikea on kuitenkin jouduttu jatkamaan yhdeksällä vuodella, vuoteen 2025 saakka. Lisäksi joistakin sen yksityismetsiä koskevista alkuperäisistä toteutustavoitteista on jouduttu tinkimään (Valtioneuvosto 2008b, 2014).¹

METSO-ohjelman toteutus tulee maksamaan yhteensä noin 600 miljoonaa euroa, josta pysyvän ja määräaikaisen suojelun osuus lienee yli 500 miljoonaa euroa.² Vajaat 20 vuotta kestävä ohjelman seurauksena pysyvästi suojeltujen metsien osuus Etelä-Suomessa nousee 0,86 prosenttiyksikköä, yhteensä noin neljään prosenttiin (Hohti ym. 2019, s. 62–63). Määräaikaisen suojelun vaikutuksen arviointi ei ole samalla tavalla mahdollista, koska tällaisia sopimuksia päättyy ja uusia tehdään jatkuvasti. Kovin paljon ne eivät kuitenkaan tilannetta muuta. Jos tiukasti suojellun metsän osuus haluttaisiin nostaa Etelä-Suomessa 10 prosenttiin, mitä Euroopan unionin komissio (2020) esittää luonnoksessaan unionin uudeksi biodiversiteettistrategiaksi, METSO-ohjelman kaltaisella toteutuksella se voisi vaatia nykyhinnoin yli kolmen miljardin euron rahoituksen valtion budjetista ja kestää lähes sata vuotta. Mikäli kohteet olisivat runsaspuustoisia, pääomatarve voisi nousta lähelle kymmentä miljardia euroa.

METSO-ohjelman mukaisten keinojen toinen merkittävä haaste liittyy maanomistajien vapaaehtoisuuteen. Siinä missä vapaaehtoisuuden periaate edesauttaa suojelulle myönteisiä asenteita ja kunnioittaa maanomistajan päätösvaltaa, se vaikeuttaa suojelun kohdentumista arvokkaimpiin kohteisiin. Kyselytutkimusten mukaan kaksi kolmasosaa yksityisistä metsänomistajista ei ole kiinnostunut maan myynnistä valtiolle (Koskela 2017).³ Vaikka kiinnostus yksityisen suojelualueen perustamiseen on hieman yleisempää, yli puolet omistajista ei ole kiinnostunut siitäkään. Jonkin verran vähemmän pääomaa vaativat keinot, kuten määräaikainen rauhoitus (20 vuotta) ja ympäristötukisopimus (10 vuotta), kiinnostavat metsänomistajia enemmän, mutta ne soveltuvat lähinnä pienialaisiin kohteisiin. Myös suojelu-ajat ovat jääneet niissä vähäisiksi. Vuoden 2018 lopussa ympäristötukisopimuksia oli voimassa noin 35 000 hehtaarilla ja määräaikaisia rauhoituksia noin tuhannella hehtaarilla (Anttila ym. 2019, Pynnönen, suull. 25.5.2020). Nämä edustavat yhteensä joitakin promilleja METSO-ohjelman kohdealueen (Etelä-Suomen) metsämaan pinta-alasta.

Metsäluonnon monimuotoisuutta turvaavien vapaaehtoisten keinojen mahdollisuuksiin yksityismetsissä viittaa toisaalta se, että tutkimusten mukaan noin 20–25 prosenttia metsänomistajista korostaa

¹ Kansallinen metsäohjelma korvattiin vuonna 2015 Kansallisella metsästrategialla. Sen tavoitteena on pysäyttää metsäluonnon monimuotoisuuden köyhtyminen vuoteen 2020 mennessä ja varmistaa luonnon monimuotoisuudelle suotuisa tila vuoteen 2050 mennessä (Valtioneuvosto 2015, 2019). Jo nyt on selvää, ettei ensimmäistä tavoitetta tulla saavuttamaan.

² Vuosina 2008–2017 METSO-ohjelman toteutukseen käytettiin noin 300 miljoonaa euroa, ja ohjelman loppujakson kokonaisrahoitustarpeen on arveltu olevan noin 285 miljoonaa euroa (Hohti ym. 2019, s. 32, 39). Jälkimmäinen summa saattaa olla aliarvio, sillä viime vuosina kohteiden valinnassa painopistettä on siirretty runsaspuustoisiin metsiin (Hohti ym. 2019, s. 30–31, 62).

³ Huomionarvoista kuitenkin on, että vuonna 2015 noin 20 prosenttia metsänomistajista ei osannut sanoa, onko kiinnostunut metsiensä pysyvästä suojelusta (Koskela 2017, s. 28). Vuonna 2009 tällaisia omistajia oli peräti 40–50 prosenttia (Koskela 2011, s. 17). Kyselyjen toteutuksessa oli eroja, eivätkä tulokset ole suoraan vertailukelpoisia.

luonto- ja ympäristöarvoja metsänomistuksen tavoitteinaan (Karppinen ym. 2020). Lisäksi kolme neljäsosaa suhtautuu monimuotoisuuden turvaamiseen omilla metsissään periaatteessa myönteisesti, ja noin puolet aikoo turvata metsiensä luontoarvoja seuraavan viiden vuoden aikana suojelemalla, luonnonhoidon keinoin tai ottamalla muutoin luontoarvot huomioon metsien käsittelyssä (Koskela 2017). Lisäksi on viitteitä siitä, että merkittävä osa niistä metsäomistajista, jotka suhtautuvat monimuotoisuuden vapaaehtoiseen suojeluun torjuvasti tai eivät osaa sanoa kantaansa, ilmoittavat syyksi sen, että omalla tilalla ei ole luonnonsuojelullisesti arvokkaita kohteita (Koskela 2011, s. 17–18).

Vapaaehtoisten keinojen kannalta merkityksellistä on myös se, että joka kolmas metsänomistaja ilmoittaa suojelleensa metsätilansa luontoarvoja omaehtoisesti (Horne ym. 2004, Koskela 2011) ja osa on valmis suojelemaan niitä myös ilman valtion korvausta (Juutinen ym. 2005, Hänninen ja Kurttila 2007, s. 27–28). Selvästi myönteisimmin korvauksettomiin suojelu- ja luonnonhoitoratkaisuihin suhtautuvat sellaiset metsänomistajat, jotka suhtautuvat metsien lisäsuojeluun myönteisesti ja ovat omaehtoisesti suojelleet tilansa luontoarvoja (Horne ym. 2004, Koskela 2011). He ovat keskimääräistä useammin alle 60-vuotiaita ja sellaisia, jotka luokiteltiin metsänomistuksen tavoitteiden suhteen joko monitavoitteisiksi tai virkistyskäyttäjiksi.⁴ Tällaiset omistajat voisivat olla erityisen kiinnostuneita sellaisista metsätalouden toimintaohjeista ja palvelumalleista, jotka pohjautuvat metsien luonnonmukaisen rakenteiden ylläpitämiseen ja edistämiseen sekä näitä tavoitteita tukeviin metsäluonnon hoitotoimiin niin, että omistajat saisivat metsistään samalla kohtuullista taloudellista tuottoa.⁵

Kolmannen haasteen metsien monimuotoisuuden turvaamiselle muodostaa Suomen pientilavaltainen metsätilarakente. Yksittäisillä metsälöillä voidaan nykyisinkin harjoittaa luontopainotteista metsätaloutta, jos maanomistaja niin haluaa. Koska yksityisten metsätilojen keskikoko on vain noin 30 hehtaaria, tilakohtaisten toimien vaikuttavuus voi heikentyä, jos naapurituloilla harjoitetaan samaan aikaan hyvin voimaperäistä metsätaloutta.⁶

Nykyistä metsien suojelualueverkostoa onkin Etelä-Suomen osalta pidetty paitsi liian vähäisenä, myös liian hajanaisena biodiversiteetin tehokkaan suojelun kannalta (esim. Hohti ym. 2019). Pinta-alalla mitattuna METSO-ohjelman merkittävimmän keinon eli ympäristötuen piirissä olevien kohteiden keskimääräinen pinta-ala oli vuosina 2008–2017 vain 1,5 hehtaaria (Hohti ym. 2019, s. 61). Luonnonsuojelulain mukaisissa toteutuksissa (YSA ja MRA) se oli noin yhdeksän hehtaaria, maakaupoissa vajaa 20 hehtaaria. On arvioitu, että METSO-ohjelman edetessä painotus pienialaisiin kohteisiin kasvaa entisestään, mikä lisää kokonaisvaltaisen ekologisen suunnittelun tärkeyttä (Hohti ym. 2019, s. 60). Myös ilmastomuutos lisää tarvetta nykyistä toimivammalle suojelualueverkostolle ja sitä tukevalle metsien käytölle Etelä-Suomessa (esim. Laita ym. 2012, Aapala ym. 2017, Pöyry ja Aapala 2020).

Suojeluverkoston kytkeytyneisyyttä ja laatua voitaisiin ehkä merkittävästikin edistää suuntaamalla luonnonhoitotoimia suojelualueiden lähellä ja välillä sijaitseviin yksityismetsiin. METSO-ohjelmaan sisältyvän luonnonhoidon toteutuksessa on kuitenkin ollut merkittäviä haasteita yksityismailla. Vuosina

⁴ Metsänomistajien luokittelussa käytetty termi ”virkistyskäyttäjät” on peräisin 1990-luvulta. Sitten metsämaisemalla, luonnonsuojelulla ja monimuotoisuuden vaalimisella on ollut suurempi painoarvo tavoiteryhmään kuuluville omistajille kuin perinteisellä virkistyskäytöllä eli ulkoilulla ja marjastuksella (ks. Hänninen ym. 2011, s. 16; Karppinen ym. 2020, s. 17).

⁵ Hännisen ja Kurttilan (2007) tulosten mukaan noin 40 prosenttia metsänomistajista oli valmis hyväksymään 10 prosentin hakkuutulomenetyksen säästääkseen monimuotoisuuden kannalta arvokkaita luontokohteita. Lisäksi vajaa viidennes katsoi, että erityisen tärkeät elinympäristöt tulisi säästää ilman korvauksia. Koska kyselyn kohteena olivat vain ne metsänomistajat, jotka olivat tehneet hakkuun metsissään (vuonna 2006 avohakkuun), voidaan olettaa, että kaikista metsänomistajista edellä mainitut osuudet ovat suurempia.

⁶ Yksityisten henkilöiden omistamien metsätilojen metsämaan keskikoko on noin 30 hehtaaria, kun tarkasteltavan metsätilakokonaisuuden koon alarajaksi otetaan kaksi hehtaaria (Leppänen ja Torvelainen 2015). Jos alarajana pidetään viittä hehtaaria, keskikoko nousee 35 hehtaariin.

2008–2017 tällaisia hankkeita toteutettiin yksityismetsissä vain vajaalla 5 000 hehtaarilla, ja nekin painottuivat vesistöjen kunnostamiseen ja ohjautuvat siksi maantieteellisesti hyvin epätasaisesti. METSO-ohjelman toteuttajien ja sidosryhmien arvion mukaan ohjelman mukaisia luonnonhoidon määrätavoitteita ei tulla saavuttamaan vuoteen 2025 mennessä (Hohti ym. 2019).

Vaikka valtion rahoitusta olisi saatavilla, laajemman yhtenäisen metsäkohteen suojeleminen tai luonnonläheinen käsittely on hankalaa, jos maanomistajilla ei ole valmiutta turvata luontoarvoja osana tilanrajat ylittävää yhteishanketta. Tutkimusten mukaan ainakin osalla metsänomistajista on kuitenkin valmiutta yhteistyöhön lähiseudun omistajien kanssa luontoarvojen turvaamiseksi. Hornen ym. (2004) valtakunnallisessa kyselytutkimuksessa tällaisten metsänomistajien osuus oli noin 30 prosenttia. Hujalan ym. (2010) mukaan noin 40 prosenttia maanomistajista oli valmis vapaaehtoiseen yhteistoimintaan naapurimetsänomistajien kanssa arvokkaan puronvarsikohteen suojelemiseksi. Runsas 10 prosenttia oli valmis tähän ilman valtion maksamia korvauksia. Paloniemen ym. (2018) tutkimuksessa tilanrajat ylittävää maisematason suojeleminen kannattivat erityisesti ne maanomistajat, jotka olivat aiemmin tehneet valtionrahoitteisen pysyvän suojelemissuunnitelman. Toisaalta valtionrahoitteisen suojeleksen ulkopuolelle ovat Primmerin ym. (2014) tutkimuksen mukaan jääneet ne maanomistajat, joiden suojelemotiivit ovat alttuistisia. Koskelan (2011) mukaan omistajien väliseen yhteistoimintaan monimuotoisuuden turvaamisessa suhtautuvat myönteisimmin ne, jotka kannattavat metsien lisäsuojelua ja ovat valmiita suojeletoimiin omilla metsissään täytenä korvausta pienemmällä summalla.⁷

Edellä esitetyn perusteella metsänomistajien joukossa näyttäisi olevan ryhmä, joka

- on omaehtoisesti suojelellut tilansa luontoarvoja (30–40 % omistajista)
- on valmis tinkimään suojelesta saaduista korvauksista (20–40 % omistajista)
- suhtautuu omistajien väliseen yhteistyöhön monimuotoisuuden turvaamisessa myönteisesti (30–40 % omistajista)
- on kiinnostunut luonnonsuojeluun keskittyvästä metsien yhteisomistuksesta (30 % omistajista).

Yksityiseen rahoitukseen perustuva tai sitä julkiseen rahoitukseen yhdistävä järjestely voisi tarjota tällaisille metsänomistajille kiinnostavan tavan toteuttaa sellaisia uusia tilanrajat ylittäviä keinoja, jotka edistäisivät monimuotoisuuden turvaamista etenkin Etelä-Suomen talousmetsissä. Metsänomistajien preferensseihin uudella tavalla tukeutuminen voisi tarjota yhteiskunnalle valtionrahoitukseen verrattuna nykyistä kustannustehokkaamman ja joustavamman tavan edistää monimuotoisuutta erityisesti silloin, kun siinä voitaisiin hyödyntää myös luonnonarvoista maksettuja palkkioita. Kyselytutkimusten mukaan metsänomistajat pitävät kohteen luontoarvoja tärkeinä korvausten ja palkkioiden perusteena (esim. Koskela 2011), joidenkin tulosten mukaan jopa tärkeämpinä kuin menetettyjä puunmyyntituloja (Juutinen ym. 2005, s. 23–24).

Työn tavoite

Suomen metsäluonnon biodiversiteetti on jatkuvasti heikentynyt, eikä tätä kehitystä ole saatu pysäytettyä kansainvälisten sopimusten ja kotimaisten metsästrategioiden ja muiden tavoitteiden mukaisesti vuoteen 2020 mennessä (Kontula ja Raunio 2018, Hyvärinen ym. 2019). Arvokkaiden metsäelinympäristöjen ja ensisijaisesti metsissä elävien lajien taantumisen ja häviämisen estämiseen tulisi

⁷ Tilanrajat ylittävää luonnonhoitoa ja -suojausta voidaan toteuttaa myös metsän yhteisomistusmuotojen avulla. Rämön ja Tillin (2007) kyselytutkimuksen mukaan noin joka kolmas metsänomistaja oli kiinnostunut luonnonsuojeluun keskittyvästä metsien yhteisomistuksesta. Kuitenkin myös taloudellinen tuotto oli näille metsänomistajille tärkeä. Tutkijat päättelivät, että luonnonsuojeluun keskittyvän mutta taloudellisen tuoton mahdollistavan yhteisomistusmuodon kehittämismahdollisuuksia tulisi selvittää.

löytää myös uudenlaisia, nykyistä keinovalikoimaa täydentäviä toimintamalleja, joilla Etelä-Suomen runsaspuustoisten metsien suojelutoimien pääoman tarvetta kevennetään, toimijaverkostoa laajennetaan ja olemassa olevan suojelunverkoston vaikuttavuutta edistetään. Erityisen tärkeänä on pidetty, että monimuotoisuutta voitaisiin edistää yksittäisten metsätilojen rajat ylittävillä ratkaisulla Etelä-Suomen talousmetsissä, koska niiden osuus alueen metsien pinta-alasta on 95 prosenttia.

Yhtenä keinona tällaiseen soveltuisi suojelupainotteinen metsien käytön malli (*multi-use conservation landscape*), joka sisältäisi luonnonhoitoa ja luonnon monimuotoisuusarvot painotetusti huomioon otavaa metsänkäsittelyä. Sen mukaista lopputulosta on kutsuttu myös ”monikäyttösuojelumaisemaksi” (Hohti ym. 2019, s. 112). Käsitteen taustalla on ajatus, jonka mukaan ekologisesti kestävä maankäytön tulisi perustua kolmijakoon (*third-of-third*, ks. esim. Hanski 2011, Kotiaho 2017). Metsiin sovelletuna se tarkoittaisi sitä, että kolmasosa metsäalasta olisi tavanomaisen talouskäytön ulkopuolella, kolmasosa tuosta alasta (noin 10 % kokonaisalasta) olisi tiukasti suojeltu ja loppuosalla (noin 20 % kokonaisalasta) noudatettaisiin luonnonläheistä metsänkäsittelyä. Muu osa metsistä (n. 70 %) olisi tavanomaisessa metsätalouksikäytössä. Menettely paitsi turvaisi luonnon monimuotoisuutta, myös torjuisi ilmastonmuutosta edistäessään metsien hiilivarastojen säilymistä ainakin lyhyellä ja keskipitkällä aikavälillä. Euroopan unionin komission (2020) esitys uudeksi biodiversiteettistrategiaksi perustuu samantyyppiseen ajatukseen. Esityksessään komissio kertoo myös aikeestaan laatia luonnonläheisen (*close-to-nature*) metsänhoidon käytäntöjä koskevia suuntaviivoja samanaikaisesti unionin uuden metsästrategian kanssa.⁸

Yhdysvalloissa näistä lähtökohdista on kehitetty Forest Bank -toimintamalli (Viitala ym. 2020). Vastavanlainen toimintamalli voisi Suomessakin paitsi täydentää nykyistä monimuotoisuuden turvaamisen keinovalikoimaa ja vähentää perinteiseen suojeluun kohdistuvan julkisen rahoituksen (kertapääoman) tarvetta, myös mahdollistaa yhtenäisempien pinta-alojen saamisen luonnonläheisen metsänkäsittelyn piiriin. Tällainen toimintamalli voisi myös monipuolistaa Suomeen varsin vahvasti juurtunutta ajatustapaa, jossa metsät jaetaan yleensä vain kahteen maankäyttöluokkaan: tavanomaisessa metsätalouksikäytössä oleviin ja tiukasti suojeltuihin. Uuteen toimintamalliin sisältyvän, tilanrajat ylittävän suunnittelun ja toiminnan avulla olisi mahdollista saada mittakaavaetuja niin monimuotoisuuden ja muiden ympäristöarvojen turvaamisessa kuin metsätaloudessakin.

Tämän raportin tavoitteena on selvittää Forest Bank -tyyppisen toimintamallin soveltuvuus Suomessa. Yhdysvalloissa Forest Bank -järjestelyistä käytetään myös nimitystä *Conservation Forestry Program*, jolla tarkoitetaan luontoarvot säilyttävää metsätalouden ohjelmaa.⁹ Raportissa samantyyppiseen järjestelyyn viitataan suomenkielisellä nimellä **Luonnontuottometsä**. Termillä pyritään kuvaamaan sitä, että järjestelyllä suojellaan arvokkaita elinympäristöjä, mutta samalla tuotetaan puuta sekä muita luonto- ja ympäristöarvoja siten, että omistaja saa metsästään puunmyyntituloja ja muuta rahallista tuottoa. Käytännössä kyse on toimintamallista, jossa pyritään sellaiseen metsien käyttöön, joka ensisijaisesti turvaa ekologisen kestävyuden mutta jossa samalla otetaan huomioon myös kestävyuden muut ulottuvuudet.

⁸ Komission suomeksi käännetyn esityksen termi ”close-to-nature-metsänhoitokäytäntö” poikkeaa hieman sekä englanninkielisestä (*closer-to-nature-forestry practices*) että saksankielisestä ilmaisusta (*naturbasierte forstwirtschaftliche Verfahren*).

⁹ Viitala ym. (2020) ovat esittäneet tarkemman kuvauksen Forest Bank -toimintamallin kehittämisestä ja soveltamisesta Yhdysvalloissa.

Julkaisun sisältö

Aluksi raportissa esitetään Luonnontuottometsän perusidea ja sen mahdolliset hyödyt. Sen jälkeen käydään läpi Suomessa käytössä olevia, kokeiltuja ja ehdotettuja metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamisen keinoja ja verrataan Luonnontuottometsän toimintamallia niihin (luku 3). Lisäksi arvioidaan metsien yksityisrahoitteisen suojelun ja monimuotoisuuden vapaaehtoisen turvaamisen yleistä asemaa Suomen lainsäädännössä (luku 4).

Luvussa 5 tarkastellaan, millaisen palvelulupauksen Luonnontuottometsä-toimija voisi tarjota metsänomistajille, millaiset tahot voisivat olla Luonnontuottometsä-toimijoita ja miten tällainen toiminta rahoitettaisiin. Lisäksi esitetään, miltä osin toimintamalli voisi perustua olemassa oleviin institutionaaliin rakenteisiin ja miltä osin sen soveltaminen edellyttäisi joidenkin säädösten ja ohjeiden muuttamista tai selventämistä.

Luvuissa 6–8 esitetään, millaisia Luonnontuottometsän kohteet ja sopimukset voisivat Suomessa olla sekä miten järjestelyn toimivuutta ja vaikuttavuutta voitaisiin selvittää käytännössä. Lopuksi luvussa 9 hahmotellaan, miten voitaisiin edetä kohti toimintamallin kokeiluja.

2. Luonnontuottometsä: perusidea ja mahdolliset hyödyt

Forest Bank on lähtökohtaisesti yksityisrahoitteinen toimintamalli, jossa metsänomistaja luovuttaa metsänsä käyttö- ja hallintaoikeuden määräajaksi sellaiselle ulkopuoliselle taholle, joka harjoittaa samanaikaisesti sekä metsien luontoarvojen suojelua että luonnonläheistä metsätaloutta. Suomessa vastaava malli, Luonnontuottometsä, voidaan toteuttaa ainakin hoitosopimuksella, vuokrasopimuksella tai yhteismetsärakenteella. Yhteistä niille kaikille on, että metsänomistaja sopii metsänsä käytöstä esimerkiksi 20–30 vuodeksi luotetun ulkopuolisen tahon, Luonnontuottometsän toimijan kanssa.¹⁰

Mallin toinen keskeinen piirre on, että Luonnontuottometsän toimija pyrkii suunnittelemaan ja toteuttamaan metsien käsittelyä, metsäluonnon hoitoa ja arvokkaiden luontokohteiden suojelua koordinoitusti tilanrajat ylittävinä kokonaisuuksina. Tämä on mahdollista, jos Luonnontuottometsä-järjestelyyn liittyy useita lähellä toisiaan sijaitsevia metsätiloja, ja erityisen tärkeää, jos niiden läheisyydessä sijaitsee merkittävä suojelualue tai jokin muu ekologisesti arvokas ydinalue, jolle Luonnontuottometsä voi tarjota tuki- ja suojavyöhykkeitä. Pienillä suojelualueilla luonnonprosessit eivät kaikkien suojeltavien lajien ja ekosysteemien kannalta pääse riittävästi toteutumaan, joten ympäröivien yksityismetsien ratkaisulla voidaan olennaisesti vaikuttaa myös olemassa olevien suojelualueiden vaikuttavuuteen (ks. esim. Horne ym. 2006, Metsähallitus 2015).

Yksinkertaisimmassa mallissa Luonnontuottometsä, käytännössä sen operationaalisesta toiminnasta vastaava taho, maksaa maanomistajalle sopimuksen perusteella tasaista vuotuista tuottoa, jonka suuruus on sidottu luovutetun puuston arvoon. Luonnontuottometsä rahoittaa nämä maksut, samoin kuin operatiivisen toimintansa, pääosin puuston hakkuista saatavilla tuloilla, mutta se voi hyödyntää myös muita tulonlähteitä. Ne voivat Yhdysvalloissa toteutettujen Forest Bank -järjestelyiden tavoin liittyä esimerkiksi hiilinieluvuotoksiin, metsätalouden ja metsäluonnon hoidon julkisiin tukiin, erilaisten määraikaisten ja pysyvien suojelualueiden perustamisiin sekä lahjoituksiin.

Luonnonläheinen metsätalous voi Luonnontuottometsän käytännön toiminnassa tarkoittaa esimerkiksi metsän peitteisyyden säilyttämistä sekä sellaista biodiversiteetin edistämistä ja vesistöjen suojelua, joka ylittää tavanomaisten metsäsertifiointien ja niistä etenkin PEFC-sertifioinnin ekologiset vaatimukset. Yleisesti ottaen se tarkoittaa arvokkaiden luontokohteiden rajaamista metsätalouden toimien ulkopuolelle, riittäviä suojavyöhykkeitä tällaisten kohteiden ympärille, laho- ja säästöpuiden tuottamista ja säilyttämistä myös nuorissa metsissä, kiertoaikojen pidentämistä, aktiivisia metsäluonnon ennallistamistoimia ja sellaista metsänkäsittelyä, jossa metsän (puuston ja muun kasvillisuuden) rakennetta pyritään monipuolistamaan.¹¹

Metsien markkinattomia hyötyjä arvostaville metsänomistajille Luonnontuottometsä tarjoaa vaihtoehdon, jossa heidän preferenssinsä metsien käytön ja hoidon tavoitteiden suhteen otetaan huomioon uudella tavalla. Metsänomistaja voi vaalia metsässään monimuotoisuutta ja muita luontoarvoja saaden samalla metsäomaisuudestaan tasaista tuloa ilman välittömiä hakkuita omalla kiinteistöllään. Yhteiskunnalle järjestely tarjoaa julkisrahoitteista suojelua täydentävän keinon turvata metsäluonnon monimuotoisuutta. Koska valtion suoraa rahoitusta ei tarvita metsäalueen ja sen puuston hankintaan maanomistajalta yhdessä erässä sopimuskauden alussa eikä järjestelyssä rajata pois hakkuita,

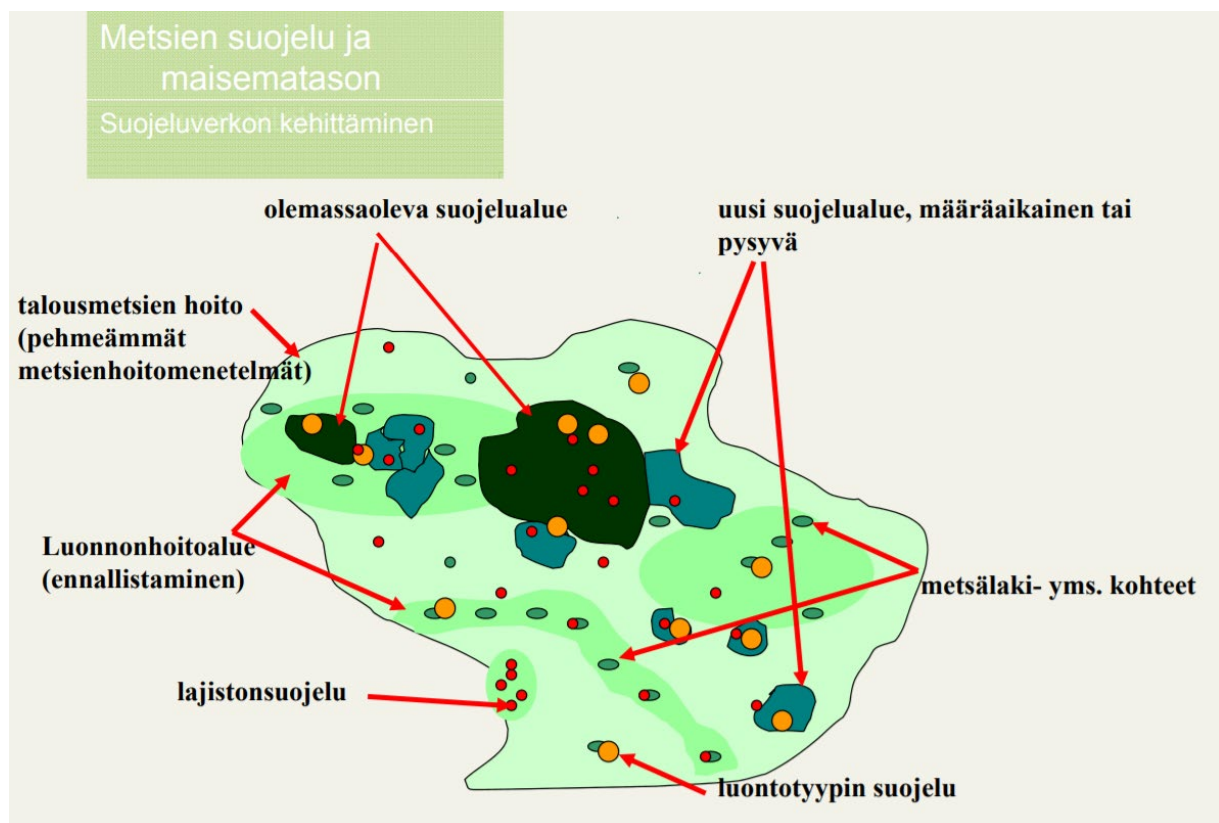
¹⁰ Luonnontuottometsän toteutustapoja tarkastellaan luvussa 5.

¹¹ Metsän luonnonläheisen käsittelyn ja käytön periaatteita on hahmoteltu muun muassa Tapion metsänhoitosuosituksissa (Äijälä ym. 2019) ja niihin liittyvissä työoppaissa, Metsähallituksen ympäristöoppaassa (Kaukonen ym. 2018) ja muissa tutkimustietoon pohjautuvissa yhteenvedoissa ja niiden perusteella tehdyissä ohjeissa ja suosituksissa (esim. Keto-Tokoi 2018).

luonnonläheisen metsänkäsittelyn ja biodiversiteetin aktiivisen edistämisen piiriin voidaan saada nykyistä selvästi enemmän ja nopeammin uusia metsäalueita.

Yrityksille ja yhteisöille Luonnontuottometsä tarjoaa uudenlaisen kanavan vastuullisuuden osoittamiselle ja sitä koskevien kansallisten tai kansainvälisten sitoumusten noudattamiselle. Tätä kautta sillä on läheisiä yhtymäkohtia vihreisiin sijoituksiin ja vaikuttavuussijoittamiseen. Alan yrityksille se tarjoaa myös mahdollisuuden tarjota metsänomistajille uudenlaisia palveluja.

Luonnontuottometsä soveltuu erityisesti sellaisille alueille, joilla sijaitsee arvokkaita luontokohteita tai joilla metsien monikäyttö on erityisen tärkeää. Yhdistämällä luonnonläheistä metsänkäsittelyä, luonnonhoitotoimia ja suojelua Luonnontuottometsä tarjoaa keinon, jolla olemassa olevan suojeluverkon vaikuttavuutta voidaan lisätä esimerkiksi kuvassa 1 esitetyllä tavalla. Samanlaisen periaatteen suojelualueiden ja talousmetsien muodostamien aluetason kokonaisuuksien kehittämiseksi ovat esittäneet esimerkiksi Kuuluvainen ym. (2004a, b). Ilman Luonnontuottometsän kaltaista toimintamallia tai muunlaista yksityisten ja julkisten maanomistajien välistä yhteistyötä tällaista kehittämistä on hyvin vaikea toteuttaa etenkin eteläisimmässä Suomessa, jossa tarpeet metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi ja suojeluverkon vaikuttavuuden lisäämiseksi ovat suurimmat. Luonnontuottometsän taustalla oleva idea maisematason suojelualueverkoston kehittämisestä ei ole uusi, mutta toimintamalli integroi olemassa olevat instituutiot, käytännöt ja organisaatiot pelaamaan yhteen uudella tavalla siten, että ideasta voi syntyä vaikuttavaa toteutusta.

Kuva 1. Metsäluonnon monimuotoisuuden ja maisematason suojeluverkon kehittäminen. Lähde: piirros Paula Horne; WWF Suomi ja Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio (2006), Kunttu (2011).

Luonnontuottometsä vastaa osaltaan useisiin tunnistettuihin luonnonsuojelulain kehittämistarpeisiin (Jantunen ym. 2020) sekä vuonna 2020 käynnistyneen luonnonsuojelulain uudistuksen tavoitteisiin. Näitä ovat monimuotoisuuden turvaaminen suojelualueiden ulkopuolella, luonnonalueiden

kytkeytyneisyydestä huolehtiminen ja luontotyyppien suojelun vahvistaminen ekologisesti toimivien kokonaisuuksien kautta. Lisäksi Luonnontuottometsä voi toimia keinona laajentaa verkostomaiseen koordinaatioon ja taloudelliseen ohjaukseen perustuvaa monimuotoisuuden turvaamista sekä lisätä ja tukea vapaaehtoista suojelua.

3. Luonnontuottometsä suhteessa muihin monimuotoisuuden turvaamiskeinoihin

Tässä luvussa tarkastellaan, miten Luonnontuottometsä eroaa muista keinoista, joilla pyritään tai on pyritty turvaamaan metsäluonnon monimuotoisuutta. Koska Luonnontuottometsän yksi keskeinen piirre liittyy sen rahoitukseen, tarkasteltavat keinot on luokiteltu rahoitustavan mukaan kolmeen ryhmään:

1. julkisrahoitteiset,
2. yksityisrahoitteiset ja
3. edellisten yhdistelmiin perustuvat.

Tarkastelu sisältää käytössä olevien keinojen lisäksi sellaiset keinot, joita on 2000-luvulla esitetty sovellettavaksi Suomessa mutta joita ei ole mahdollisen kokeiluvaiheen jälkeen kuitenkaan syystä tai toisesta otettu käyttöön. Keinot on koottu taulukkoon 1 (s. 23), jossa niitä on vertailtu yhdeksän eri piirteen perusteella:

- rahoitustapa,
- käytössä, kokeiluvaiheessa, kokeiltu vai ehdotettu,
- vapaaehtoisuus,
- sopimuksen kesto,
- korvaus tai tulo metsänomistajalle,
- korvauksen tai tulon saamisen edellytykset,
- maapohjan omistusoikeus,
- päätäntävällän rajoitus,
- sopimuksen sitovuus kiinteistön omistusvaihdoksessa.

3.1. Julkisen rahoituksen keinot

Valtaosa Suomen metsien monimuotoisuuden suojelusta perustuu luonnonsuojeluohjelmien pohjalta perustettuihin, pinta-alaltaan suhteellisen laajoihin ja yhtenäisiin valtion suojelualueisiin, kuten luonnonpuustoihin, kansallisuustoihin tai muihin valtion suojelualueisiin. Näissä maapohja puustoineen otetaan tai lunastetaan aina valtiolle, ellei se ole ollut jo entuudestaan valtion omistuksessa.

Toisen julkisrahoitteisen keinon muodostavat pinta-alaltaan huomattavasti pienemmät ja sijainniltaan hajanaisemmat yksityiset suojelualueet, jotka perustuvat elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY-keskusten) tai niiden edeltäjien luonnonsuojelulain nojalla yksityisten maanomistajien kanssa tekemiin sopimuksiin. Ne tehdään yleensä maanomistajan aloitteesta, mutta niitä voidaan tehdä myös suojeluviranomaisen aloitteesta, jos alue kuuluu suojeluohjelmaan (Suvantola ym. 2006). Yksityisessä suojelualueessa maapohja jää metsänomistajalle, jolloin suojelualue merkitään kiinteistölle, mutta ei eroteta siitä.

Vaikka yksityiset suojelualueet käsitetään yleensä julkisrahoitteisiksi, ne voivat perustua myös julkisen ja yksityisen rahoituksen yhdistelmään tai olla puhtaasti yksityisrahoitteisia. Lopputulos riippuu sopimuksen sisällöstä. Luonnonsuojelulain (1096/1996) 24 §:n mukaan ”*Luonnonsuojelualueen perustamispäätöstä ei saa antaa, elleivät maanomistaja ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus ole sopineet alueen rauhoitusmääräyksistä ja aluetta koskevista korvauksista.*” Suojelu täyttä tai osittaista korvausta vastaan on ollut vallitseva käytäntö yksityisten suojelualueiden perustamisessa, mutta viime aikoina myös korvaukseton suojelu, ts. puhdas yksityisrahoitus on lisääntynyt (ks. luvut 3.2 ja 5.3.2).

Yksityismailla pysyvän suojelun vaihtoehtona on 20 vuoden määräaikainen rauhoitus luonnonsuojelulain 25 §:n nojalla. Lisäksi Suomen metsäkeskus voi kestävän metsätalouden rahoituslain (kemera) nojalla tehdä määräaikaisia, 10 vuoden pituisia ympäristötukisopimuksia. Vuosina 2008–2018 jälkimmäisten pinta-alasta noin kaksi kolmasosaa liittyi metsälain 10 §:n mukaisten arvokkaiden elinympäristöjen suojelusta aiheutuneiden, vähäistä suurempien taloudellisten menetysten tai lisäkustannusten korvaamiseen maanomistajille ja kolmasosa muiden arvokkaiden luontokohteiden (ns. METSO-kohteiden) määräaikaiseen suojeluun (Hohti ym. 2019). Määräaikaisesti rauhoitetuilla tai suojelluilla kohteilla hakkuut ja muut metsätalouden toimenpiteet eivät yleensä ole sallittuja. Vuosina 2000–2003 tehtiin myös 30 vuoden pituisia ympäristötukisopimuksia, mutta valtio on päättänyt irtisanoa ne niin, että sopimuskaudeksi muodostuu 20 vuotta.¹²

Luonnonsuojelulain mukaisesta pysyvästä tai määräaikaisesta suojelusta aiheutuneista taloudellisista menetyksistä maksetaan korvaus, joka on metsänomistajalle tuloverolain (1535/1992) mukaan verovapaa.¹³ Sen sijaan ympäristötuki, joka kattaa metsänomistajan laskennalliset tulonmenetykset sopimusjakson kuluessa, on ollut vuodesta 2012 lähtien veronalaista metsätalouden pääomatuloa.

Kolmannen julkisrahoitteisen keinon metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamisessa muodostavat valtion tukemat luonnonhoidon toimenpiteet. Kestävän metsätalouden määräaikaisen rahoituslain (34/2015) mukaisilla metsäluonnon hoitohankkeilla pyritään turvaamaan monimuotoisuutta yksityisten maanomistajien talousmetsissä ja suojelualueilla. Hankkeissa voidaan kunnostaa tai ennallistaa elinympäristöjä, jotka ovat menettäneet luonnontilansa osittain tai kokonaan; tyypillisiä ovat olleet metsätalouden vesistövaikutusten pienentämiseen tähtäävät hankkeet. Luonnonhoitohankkeissa pyritään alueellisesti yhtä metsätilaa laajempiin kokonaisuuksiin, mikä tarkoittaa useamman maanomistajan osallistumista. Maanomistajan osallistuminen on vapaaehtoista, eikä valtio korvaa toimenpiteistä hänelle mahdollisesti aiheutuneita tulonmenetyksiä.¹⁴

Kestävän metsätalouden rahoituslain mukaisten metsäluonnon hoitohankkeiden merkitys on jäänyt kokonaisuuden kannalta vähäiseksi. Esimerkiksi ajanjaksolla 2017–2019 niitä tuettiin vuosittain vain noin 0,7 miljoonalla eurolla (Kemera-varaseuranta 2020). Lisäksi maan eri osissa niitä on toteutettu hyvin erilaisia määriä; eteläisimmässä Suomessa, jossa tarve olisi monilta osin suurin, erittäin vähän.

3.2. Yksityisen rahoituksen keinot

Yksityisen rahoituksen keinoista tärkein merkitys on niillä metsänomistajien omilla vapaaehtoisilla päätöksillä ja toiminnalla, joiden aiheuttamia taloudellisia menetyksiä tai lisäkustannuksia ei heille suoraan korvata. Vaikutukset voivat johtua esimerkiksi luonnonläheisistä metsänkäsittelytavoista, joidenkin metsäkohteiden rajaamisesta metsätalouden toimenpiteiden ulkopuolelle tai aktiivisista luonnonhoitotoimenpiteistä, kuten säästö- ja lahopuiden jättämisestä sekä arvokkaiden elinympäristöjen ennallistamisesta. Tällaiset toimet voivat pohjautua omistajan omiin näkemyksiin, metsänhoitosuosituksiin, metsäsertifiointijärjestelmien vaatimuksiin tai edellä mainittujen yhdistelmiin.

Vaikka tällaisen yksityisrahoitteisen toiminnan merkitys metsien monimuotoisuuden turvaamisessa voi olla huomattava, kovin tarkkaa tietoa sen ekologisista ja taloudellisista vaikutuksista ei ole. Vaikutuksia voidaan arvioida erityisesti seuraamalla hakkuissa jätettyjen säästöpuiden määrää ja laatua sekä lahoppuun määrän ja rakenteen kehitystä, samoin kuin arvokkaiden luontokohteiden säilymistä. Arviointia kuitenkin vaikeuttaa se, että kysymys ei ole välttämättä (arvokkaiden) metsäkohteiden tai niiden

¹² Maaseudun Tulevaisuus 31.3.2020 <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/metsa/artikkeli-1.1036143>.

¹³ Tuloverovapauden toteutumiseen palataan luvussa 4.

¹⁴ Poikkeuksen muodostaa luonnonhoidollinen kulutus, jonka yhteydessä metsänomistajalle voidaan korvata säästöpuiden polttamisesta aiheutunut taloudellinen menetys (Valtioneuvoston asetus 13.5.2015/594).

rakennepiirteiden pysyvistä suojelusta, vaan omistajan preferenssien ja omistajanvaihdosten myötä metsäkohteiden ja -ekosysteemien tila voi muuttua, joskus nopeasti ja huomattavastikin.

Metsälain (1093/1996) edellyttämää tasoa ei tässä lueta monimuotoisuuden turvaamisen yksityisrahoitteiseksi keinoksi, vaikka kyseisellä lailla rajoitetaan metsäomaisuuden käyttöä. Siltä osin, kun metsälain edellyttämät toimet tiettyjen arvokkaiden elinympäristöjen rajaamisesta metsätalouden tavanomaisten toimenpiteiden ulkopuolelle aiheuttavat metsänomistajalle vähäistä suurempia taloudellisia menetyksiä tai lisäkustannuksia, ne voidaan korvata omistajalle kestävän metsätalouden rahoituslain mukaisella ympäristötuella. Metsänomistajan omavastuuksi jää yleensä neljä prosenttia menetetyistä laskennallisesta tuotosta tai aiheutuneista lisäkustannuksista.

Yksityisrahoitteista metsien suojelua tai monimuotoisuuden turvaamista on tehty jonkin verran myös luonnonsuojelulain (1093/1996) nojalla. Kyseessä ovat olleet lähinnä sellaiset yleishyödylliset yhteisöt, lähinnä säätiöt, jotka ovat keränneet lahjoituksia ja kohdentaneet näin kerätyt varat tai pääosan niistä metsien suojeluun. Tunnetuin esimerkki on Luonnonperintösäätiö, jonka toiminta alkoi vuonna 1995 ja joka omistaa tällä hetkellä noin 2 700 hehtaaria metsää. Se ostaa metsät aina maapohjineen ja pyrkii toteuttamaan suojelun jollakin aikavälillä joko perustamalla yksityisen luonnonsuojelualueen tai myymällä alueen valtiolle maapohjineen.¹⁵ Myös Hiilipörssin toiminta perustuu lahjoituksiin, mutta kerätyillä varoilla ei osteta metsää, vaan ne käytetään ojitettujen suoalueiden ennallistamiseen.¹⁶

Erityinen yksityisrahoitteisen luonnonsuojelun merkityksen korostamisen sekä yksityisen ja julkisen rahoituksen keskinäisen kirittämisen keino oli Suomi 100 -juhlavuoden kunniaksi vuonna 2017 järjestetty Luontolahjani-kampanja. Siinä maanomistajat perustivat ilman valtion maksamia korvauksia uusia yksityisiä suojelualueita yhteensä lähes 3 100 hehtaaria ja valtio sitoutui suojelemaan vastaavan pinta-alan (Ympäristöministeriö 2018). Pääosa yksityisten maanomistajien suojelemista kohteista oli metsiä ja soita sekä niiden yhdistelmiä. Osallistujien joukossa oli yksityishenkilöitä, yrityksiä, säätiöitä ja yhdistyksiä. Valtaosa valtion kampanjan tuloksena suojelemista alueista sijaitsee Etelä-Suomessa ja rajoittuu olemassa oleviin luonnonsuojelualueisiin. Vaikka kyseessä oli lyhytaikainen kampanja, se edustaa mallia, jolla voi olla jatkossakin mahdollista kannustaa yksityistä rahoitusta osallistumaan monimuotoisuuden turvaamiseen.¹⁷

Toisena uutena yksityisrahoitteisena metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamisen keinona voidaan pitää niin sanottuja vihreitä yhteismetsiä. Yhteismetsälain (109/2003) 2 § mukaan yhteismetsään kuuluu aluetta tulee käyttää ”*ensi sijassa kestävän metsätalouden harjoittamiseen*”, mutta sitä voidaan käyttää myös ”*muuhun tarkoitukseen, jos se on taloudellisesti tai muuten tarkoituksenmukaista*”. Käytännössä yhteismetsän osakkaat voivat päättää, miten he painottavat kestävän metsätalouden eri ulottuvuuksia ja muita tarkoituksia yhteismetsän alueiden käytössä. Vihreä yhteismetsä voi painottaa toiminnassaan ekologista kestävyttä ja sitä kautta luonnonläheistä metsänkäsittelyä, luonnonhoitoa tai hiilensidontaa, mikä voi tilanteen mukaan johtaa tavanomaiseen metsänkäsittelyyn verrattuna joko pienempään tai suurempaan taloudelliseen ylijäämään. Tämänäköisiä yhteismetsiä on viime vuosina perustettu ainakin kolme: Yhteismetsä Tuohi, Yhteismetsä Hiilennieli ja Suomen hiilienieli yhteismetsä.¹⁸

¹⁵ Luonnonperintösäätiön toiminnasta tarkemmin luvussa 5.3.2.

¹⁶ Hiilipörssi: <https://hiiliporssi.fi/>

¹⁷ Yksityisten maanomistajien lisäksi kunnat suojelivat omilla päätöksillään yhteensä noin 2 000 hehtaaria. Kuntien lahjoituksia vastaan valtio ei suojellut metsiä.

¹⁸ Yhteismetsä Tuohi: <http://yhteismetsatuohi.fi/>, Hiilennieli Yhteismetsä: <https://hiilennieli.fi/yhteismetsa/>, Suomen hiilienieli: <https://www.suomenhiilienieli.fi/>

Yksityisrahoitteisen toimintamallin mahdollisuuksia on selvitetty myös maisema- ja virkistysarvokaupan yhteydessä ainakin Ruka-Kuusamon alueella (Temisevä 2008, Tyrväinen ym. 2014, Rantonen 2015, Mäntymaa ym. 2018). Mallissa alueen käyttäjiltä (matkailijoilta) kerättäisiin majoituslaskujen yhteydessä pieniä maksuja (esim. 1 €/hlö/vrk), jotka kohdennettaisiin matkailun kannalta tärkeiden ekosysteempipalvelujen, erityisesti maisema-arvojen edistämiseen alueen yksityisten metsänomistajien mailla. Syksyllä 2020 alkaneessa uusimmassa kokeilussa maisema- ja virkistysarvokauppaa markkinoidaan vapaaehtoisena 10 vuoden mittaisena sopimuksena, joka vastaa toteutustapana METSO-ohjelmasta tuttua kemera-lain mukaista määräaikaista ympäristötukisopimusta mutta joka rakentuu julkisen rahoituksen sijaan yksityisten henkilöiden ja yritysten tätä tarkoitusta varten osoittamiin maksuihin.¹⁹ Käytännön hidasteet tämän tyyppisten keinojen käyttöönotossa ovat liittyneet sopivan varainkeruujärjestelmän, rahoituksen kohdennusjärjestelmän ja riippumattoman koordinaatio-organisaation perustamiseen. Periaatteellisempia hidasteita ovat toimijoiden keskinäisen luottamuksen rakentaminen ja perinteisten toimintamallien ja niitä tukevien normien vahva asema (Tikkanen ym. 2017).

Aika ajoin on ehdotettu myös avoimen säätiön tai rahaston perustamista, johon yksittäiset kansalaiset, yritykset ja järjestöt voisivat lahjoittaa rahaa metsien monimuotoisuuden turvaamiseen. Vaikka asia oli esillä jo 2000-luvun alussa, kun METSO-ohjelman toteutusta ja sen taloudellista perustaa selvitettiin (ks. Syrjänen ym. 2006, s. 262–271), tällaista rahastoa ei ole toteutettu. Jos sellainen perustettaisiin, sen toiminta voisi pohjautua yksityiseen rahoitukseen ja sitä täydentävään julkiseen rahoitukseen esimerkiksi samalla tavalla kuin Luontolahjani-kampanjassa.

Edellä esitetty jako julkisen ja yksityisen rahoituksen välillä on tehty sillä perusteella, korvataanko tietyn metsäalueen suojeleminen tai siihen kohdistuvat käyttörajoitukset maanomistajalle vai ei. Esimerkiksi Luontolahjani-kampanjan ehtojen mukaisesti metsiään lahjoittaneet yksityishenkilöt suojelivat metsänsä kokonaan omalla kustannuksellaan. Valtion ja yhteiskunnan kannalta tarkastellen kampanjan aikaansaama metsien lisäsuojelu kuitenkin toteutui yksityisen ja julkisen rahoituksen yhdistelmällä. Sama koskisi mahdollisen avoimen METSO-rahaston kautta toteutuvaa suojeletoa. Seuraavaksi yhdistelmärahoinnalla kuitenkin tarkoitetaan sitä, että maanomistaja kantaa osan tietyn metsäkohteen suojeletoon tai käyttörajoitusten aiheuttamista tulonmenetyksistä tai lisäkustannuksista vapaaehtoisesti.

3.3. Yhdistelmärahoinnin keinot

METSO-ohjelman kehittämisen yhteydessä kokeiltiin useita julkista ja yksityistä rahoitusta yhdisteleviä keinoja, kuten tarjouskilpailua (2004–2005) ja luonnonarvokauppaa (2003–2007). **Luonnonarvokaupassa** maanomistajalla oli mahdollisuus tarjota arvokkaita alueita, joiden luontoarvoja hän lupautui ylläpitämään tai lisäämään, saaden siitä palkkion, jonka suuruutta hän sai itse esittää viranomaisille. Sopimus oli määräaikainen, 10 tai 20 vuotta, ja se oli mahdollista toteuttaa joko kestävän metsätalouden rahoituslain (1094/1996) 19a § tai luonnonsuojelulain (1096/1996) 25 § perusteella. Sopimuksen päätyttyä alueen käyttö jatkui maanomistajan haluamalla tavalla.²⁰

Tarjouskilpailussa ympäristöviranomaiset pyysivät maanomistajilta luonnonsuojelubiologisten kriteerien perusteella tarjouksia suojeltavista kohteista sekä hintapyynnön, joilla omistajat olivat valmiita tekemään alueesta pysyvän tai määräaikaisen suojeletoimintasuopimuksen.²¹

¹⁹ <https://kuntalehti.fi/uutiset/ymparisto/kuusamossa-kayttoon-vapaaehtoinen-maisemahyvyitys-metsienhoi-dosta-ansaintavaihtoehto-puuntuotannolle/>

²⁰ Ks. esim. Syrjänen ym. (2006, s. 87–100).

²¹ Ks. esim. Syrjänen (2006, s. 101–113)

Luonnonarvokaupan ja tarjouskilpailun kaltaiset menettelytavat luovat mahdollisuuden lisätä suojelun kustannustehokkuutta. Mahdollisuus syntyy siitä, että maanomistajien tarjouksista voidaan valita luonnonsuojelubiologisten kriteereiden perusteella parhaat kohteet ja kilpailuttaa niiden palkkio- ja korvausvaateet. Käytännössä kyse on siitä, että metsänomistajien preferenssit vaihtelevat, minkä voi otaksua heijastuvan myös heidän esittämiinsä palkkio- tai korvausvaateisiin.

Luonnonarvokaupassa oli kyse myös toisesta merkittävästä periaatteellisesta muutoksesta aikaisempaan nähden. Maanomistajalle olisi maksettu *palkkiota* markkinattomien hyötyjen tuottamisesta: esimerkiksi suurista lehtipuista, lahopuusta ja muusta kuolleesta puusta, uhanalaisista lajeista, rehevistä kasvupaikoista ja luonnontilaisista vesistöistä. Alueen koko ja etäisyys suojelualueisiin voitiin ottaa huomioon palkkiossa. Koska sopimukseen sisällytettiin myös korvaus puunmyyntitulojen lykkääntymisestä, kyseessä oli palkkion ja perinteisen tulonmenetykskorvauksen yhdistelmä.²²

Luonnonarvokaupan kohteet olivat luonnonsuojelubiologisesti arvokkaita, mutta suhteellisen pienialaisia. Niiden keskikoko oli vain noin 10 hehtaaria (Gustafsson ja Nummi 2006). Lisäksi 10 vuoden sopimusaikaa pidettiin liian lyhyenä sekä ekologisesta että hallinnollisesta näkökulmasta (Syrjänen ym. 2006, s. 155). Kolmas ongelma oli, että suojelukohteita ei kokeiluvaiheessa tarjottu siinä määrin, että aitoon kilpailuttamiseen olisi päästy, minkä seurauksena myöskään menettelyn kustannustehokkuus ei toteutunut suunnitellusti (Juutinen 2005, Juutinen ym. 2008, Syrjänen ym. 2006, s. 153). Osittain tämä johtui siitä, etteivät metsänomistajat esittäneet omaa hintapyyntöä tarjotessaan aluetta luonnonarvokauppaan, vaan pysyivät siitä ensin alueellisen metsäkeskuksen, metsänhoitoyhdistyksen tai muun asiantuntijan arviota. Lisäksi suuri osa niistäkin metsänomistajista, jotka tekivät hintapyyntöä viranomaisille, perustivat sen alueellisen metsäkeskuksen aiemmin tekemiin sopimukseen. Alueellinen metsäkeskus puolestaan pyrki toiminnallaan kohtelemaan metsänomistajia tasapuolisesti ilmoittamalla avoimesti sopimusten keskihinnat (Gustafsson ja Nummi 2006, s. 99), millä oli merkittävä hintatasoa yhtenäistävä vaikutus. Markkinat luontoarvoille jäivät tosiasiallisesti syntymättä. Myöskään tarjouskilpailussa alkuperäinen ajatus suojelun rahoituksesta ei toteutunut ainakaan niillä kokeilualueilla, joilla hinnat perustuivat yksinomaan puuston käypään arvoon (Grönlund 2006, s. 110).

Luonnonarvokauppaa ei voitu lopulta jatkaa vuonna 2007 päättyneen kokeiluvaiheen jälkeen, koska Euroopan unionin komissio vaati, että tämänkin tyyppisten valtiontukien tulee perustua metsänomistajan lisäkustannuksiin tai tulonmenetyksiin. Sama linjaus koskee **luonnonarvotukea**, jonka käyttöön ottamista on ehdotettu METSO-ohjelman molemmissa väliarvioissa (Laita ym. 2012, Hohti ym. 2019) ja jota selvitettiin viimeksi vuonna 2014, kun suunniteltiin muutoksia silloiseen metsätalouden kannustejärjestelmään (Maa- ja metsätalousministeriö 2014). Molemmat menettelyt olisi kuitenkin mahdollista toteuttaa Euroopan unionin valtiontukisääntöjen mukaisella vähämerkityksisellä tuella (ns. *de minimis* -tuki).²³

METSON kokeiluvaiheen metsäluonnon monimuotoisuuden **yhteistoimintaverkostoissa** oli kyse toimintamalleista, joilla metsänomistajia kannustettiin suojelemaan laajempia alueita yhteistyössä naapurimetsänomistajien kanssa. Tällaisia olivat muun muassa kasaamisbonus ja metsätähti-malli. *Kasaamisbonuksessa* oli kyse taloudellisesta kannustimesta, jossa maanomistajan saama korvaus kasvoi, jos hän onnistui naapuriomistajan kanssa muodostamaan yhtenäisen ja suuremman

²² METSO-ohjelman kokeiluhankkeet kehittivät ja sovelsivat hieman erilaisia hinnoittelumalleja. Esimerkiksi Satakunnan luonnonarvokaupassa vuosina 2003–2006 vuotuinen palkkio oli noin 160 euroa hehtaaria kohti, mikä tarkoitti noin kolmen prosentin tuottoa kohteiden puuston arvolle (Gustafsson ja Nummi 2006, s. 91).

²³ Viitala ym. (2018) ovat tarkastelleet vähämerkityksisen valtiontuen soveltuvuutta Suomen yksityismetsätaloudessa.

suojelualuekokonaisuuden (Kurttila ym. 2005).²⁴ *Metsätähti*-mallissa puolestaan kunkin tarjotun luontokohteen ominaispiirteet pisteytettiin, jolloin kokonaispistemäärä ilmaisi kohteen monimuotoisuusarvon (Pykäläinen ja Kurttila 2005, Kurttila ym. 2008). Lopputulosta kuvattiin viisiluokkaisella tähtias-teikolla. Malliin liittyi myös ”maanomistajan hintapyyntö” -kriteeri, mikä mahdollisti suojeluverkoston kustannustehokkaan täydentämisen. Kumpikaan keino ei ole nykyisin käytössä, vaikka ne vaikuttivat lupaavilta (Rantala ym. 2011, s. 14–15).

METSON kokeiluvaiheessa ehdotettiin myös, että maanomistajan hakemuksesta perustettaisiin niin sanottuja **luonnonhoitoalueita**, joilla luonnonsuojelu, metsätalous ja metsien muu käyttö sovitettaisiin yhteen (Syrjänen 2006, s. 141–175). Ehdotuksen mukaan alueelle laadittaisiin maanomistajan, alueellisen metsäkeskuksen ja alueellisen ympäristökeskuksen yhteistyönä luonnonhoitosuunnitelma, jossa määritettäisiin erityisten luonnonhoitotoimenpiteiden lisäksi normaalit metsänhoito- ja hakkuutoimenpiteet ja niiden rajoitukset. Suunnitelmaan olisi liittynyt arvio käytön rajoitusten aiheuttamista taloudellisista menetyksistä, joiden perusteella maanomistajalle olisi maksettu korvaus. Myös luontotarvojen säilyttämiseksi tarvittavien töiden kustannukset olisi korvattu. Sopimus olisi tehty määräajaksi, esimerkiksi 20 vuodeksi luonnonsuojelulain nojalla tai kymmeneksi vuodeksi kestävän metsätalouden rahoituslain nojalla. Luonnonhoitoalueiden katsottiin sopivan erityisen hyvin olemassa olevien suojelualueiden läheisyyteen, jolloin ne edistäisivät tällaisten alueiden ekologista vaikuttavuutta ja kytkeytyvyyttä, samoin kuin yhteismetsille, joista eräät olivatkin siitä kiinnostuneita.

Luonnonhoitoalueiden toteutusta selvitettiin suppeassa työryhmässä (Karjalainen ym. 2003), mutta valmistelua ei viety tätä pidemmälle. Muun muassa sopimusten sitovuuteen, rahoitukseen, korvausten takaisinperintään ja ekologisiin vaikutuksiin liittyvät kysymykset jäivät pääosin auki. Maanomistajalle maksetun vuotuisen korvauksen suuruudeksi esitettiin 100 euroa hehtaaria kohti, mutta korvaus olisi riippunut olennaisesti siitä, miten paljon sopimuksella olisi rajoitettu metsien käyttöä ja missä määrin maanomistajan ympäristöystävälliset tavoitteet olisivat heijastuneet tuen tasoon. Malli muistuttaa Ruotsissa käytössä olevaa luonnonhoitosopimusta (Tietolaatikko 1).

METSO-toimintaohjelmassa vuosille 2008–2014 (Valtioneuvosto 2008b) ehdotettiin uutena keinona myös **luonnonhoitosuunnitelmaa**, jossa oli kyse tavanomaisen metsäsuunnitelman laatimisesta luonnonhoitopainotteisesti. Luonnonhoitosuunnitelmassa olisi etsitty tilan alueelta luonnontieteellisten valintaperusteiden mukaiset arvokkaat kohteet ja tehty ehdotukset luonnonhoitotöistä tavanomaisen metsänkäsitelyehdotusten lisäksi. Maa- ja metsätalousministeriö veloitettiin kehittämään tilakohtaisen luonnonhoidon suunnittelun mallia ja kannustimia luonnonhoitosuunnitelmien saamiseksi entistä laajempaan käyttöön. Asiaa on sittemmin edistetty osassa METSON tutkimus- ja kehittämishankkeita sekä yhteistoimintaverkostoja, mutta varsinaista valtakunnallista luonnonhoitosuunnitelman mallia ei ole tiettävästi kehitetty. Sen sijaan on kehitetty joitakin alueellisia malleja. Esimerkiksi Pirkanmaalla vuosina 2010–2012 toteutetussa METSO-luonnonhoitohankkeessa *Talousmetsälehdot monimuotoisiksi* laadittiin malli lehtokohteiden hoitosuunnitelmasta, jonka rakennetta voidaan hyödyntää laajemmin myös muun tyyppisten luontokohteiden hoidon suunnittelussa (Vesanto ja Ruutiainen 2012, Ruutiainen ja Jussila 2019).

Yhdistelmärahoitukseen perustuu myös Metsäteollisuus ry:n esitys ”suojeluvähennyksestä”. Yksinkertaisimmillaan metsänomistaja saisi verovähennyspohjaa METSO-kriteerit täyttävän määräaikaisen suojelualueen perustamisesta tai luonnonhoitohankkeesta, mutta verovähennyksen hän voisi tehdä vain saamistaan puunmyyntituloista eli hakkaamalla muita metsiään. Joidenkin kaavailujen mukaan

²⁴ Samanlaisen ajatuksen (*agglomeration bonus*) olivat muutamaa vuotta aiemmin esittäneet Parkhurst ym. (2002) ja Smith ja Shogren (2002).

tällainen verovähennys voisi korvata metsänomistajille nykyään maksetut ympäristötuet ja metsäluonnon hoidon tuet (Antturi 2017a, b).

Verovähennykset suojelualueen perustamisesta (tai metsätuhoista) voisivat olla metsätaloudessa perusteltuja, jos maanomistajalle ei muualta korvattaisi toimenpiteestä aiheutuneita tulonmenetyksiä. Tällöin niihin tulisi voida soveltaa tuloverolain tai maatilatalouden tuloverolain mukaisia luotto- tai luovutustappiokirjauksia. Vähennysoikeuden sitominen puunmyyntituloon ei kuitenkaan olisi perusteltua. Muutoinkaan hakkuiden ja suojelun liittäminen tällä tavalla toisiinsa tilatasolla ei olisi kovin tehokas toteutustapa suojelun eikä metsien muun käytön kannalta, kun vaihtoehtoina ovat nykyisen kaltaiset suorat tuet julkishyödykkeiden tuottamiseen ja haitallisten ympäristövaikutusten ehkäisemiseen. Esitys myös tarkoittaisi epäneutraalia kytkentää, jossa markkinaehtoista toimintaa, tavanomaisia markkinahakkuita, pyrittäisiin tukemaan valtion varoin. Tällaisen tuen perusteleminen Euroopan unionin ja kansallisten valtioneuvostojen näkökulmasta voi olla vaikeaa.

Tietolaatikko 1: Luonnonhoitosopimus Ruotsissa.

Ruotsin yksityismetsätaloudessa luonnonhoitosopimukset ovat olleet käytössä vuodesta 1994 (Naturvårdsverket 2013), joskin ne yleistyivät vasta 2000-luvun alussa. Järjestelyssä maanomistaja tekee sopimuksen metsä- tai luonnonsuojeluviranomaisten kanssa (Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen) ja sitoutuu suojelemaan ja edistämään luonnonarvoja molempien osapuolien hyväksymän suunnitelman mukaisesti. Sopimuksen pituus voi olla 1–50 vuotta, mutta yleensä se on ollut 50 vuotta, koska valtio on halunnut suojella arvokkaita alueita mahdollisimman pitkään ja lyhyissä sopimuksissa alkuvaiheen kustannukset ja hallinnointikustannukset voivat nousta suhteellisen korkeiksi. Tosin viime vuosina on alettu tekemään yhä enemmän myös lyhyempiä sopimuksia, osin ilmeisesti sen takia, että metsänomistajat ovat tottuneet viranomaisten joustavuuteen suojeleusasioissa (Hämberg 2016). Viranomaiset pyrkivät yleensä jatkamaan sopimuksia, jos kyseessä on yhteiskunnan tavoitteiden kannalta arvokas alue.

Vuodesta 2007 luonnonhoitosopimusten piiriin on voitu ottaa myös muita arvokkaita elinympäristöjä kuin metsiä, esimerkiksi kosteikkoja, puronvarsia ja muita vesiympäristöjä sekä hakamaita ja niittyjä. Vuodesta 2015 sopimuksia on voitu tehdä myös silloin, kun kyseessä on virkistyskäytön tai muuten sosiaalisen kestävyuden kannalta arvokas alue. Lähes 90 prosenttia tuen kohteena olevasta pinta-alasta on kuitenkin metsää (Sveriges officiella statistik 2020).

Vuonna 2019 sopimusten piirissä oli noin 34 000 hehtaaria metsää, josta lähes puolet oli luonnontilaista havumetsää. Yhteensä kohteita oli noin 5 400. Niiden määräaikaan suojeluun on viimeisen runsaan 20 vuoden aikana käytetty noin 50 miljoonaa euroa. Vuonna 2019 uusia sopimuksia tehtiin vain vajaalle 300 hehtaarille eli vähiten 20 vuoteen. Tämä johtui pääasiassa valtion rahoituksen vähenemisestä (Sveriges officiella statistik 2020).

Luonnonhoitosopimusten yhtenä tarkoituksena on luoda kustannustehokkaasti suojavyöhykkeitä olemassa olevien pysyvien suojelualueiden ympärille ja muodostaa ekologisia käytäviä niiden välille (Naturvårdsverket 2013, Hämberg 2016). Sopimusalueiden keskikoko on kuitenkin tähän tarkoitukseen usein liian pieni, hieman yli kuusi hehtaaria. Vain muutama alue on sadan hehtaarin suuruusluokkaa (Sveriges officiella statistik 2020). Tukikohteiden pienialaisuus johtuu siitä, että yksittäisen kohteen enimmäispinta-alaksi asetettiin aluksi viisi hehtaaria. Vuonna 2008 se nostettiin 20 hehtaariin.

Maanomistajalle maksetut korvaukset perustuvat omistajalle suojelusta aiheutuviin kustannuksiin ja tulonmenetyksiin. Valtio maksaa korvauksen kahdessa eri muodossa. Puuston arvoon perustuva tuki (vuodessa 1,2 % kantohinta-arvosta) maksetaan yleensä kertakorvauksena sopimusjakson alussa. Näin

ollen esimerkiksi 50 vuoden suojelusta omistaja saa kertakorvauksena 60 prosenttia alueen puuston arvosta. Lisäksi omistajalle maksetaan allekirjoituspalkkio (noin 800 euroa). Suojelusta (ml. luonnonhoitotoimista) koituvat kustannukset kuuluvat tavallisesti maanomistajalle, samoin kuin mahdolliset hakkuu- ja muut tulot sopimusjakson aikana. Korvauksia verotetaan elinkeinotulona kuten Ruotsissa muitakin metsätuloja. Niiltä osin kuin tuki ei kata maanomistajan odotettuja kustannuksia ja tulonmenetyksiä, järjestely perustuu hänen omiin luonto-, ympäristö- ja aikapreferensseihinsä.

Viime vuosina tehdyissä luonnonhoitosopimuksissa maanomistajille maksettu korvaus on ollut keskimäärin noin 30 000 kruunua hehtaaria kohti (n. 3 000 €/ha), kun suojelualueiden ostoissa se on ollut noin viisinkertainen (Sveriges officiella statistik 2020).

3.4. Muita vertailukohtia

Suomessa on selvitetty myös metsänvuokrauksen mahdollisuuksia (Hänninen ym. 2017, Kurttila ym. 2017). Vaikka näiden selvitysten ensisijainen tavoite liittyi hakkuiden ja puun tarjonnan lisäämiseen, näkökulmaa hieman muuttamalla tullaan hyvin lähelle Luonnontuottometsän toimintamallia.²⁵

Metsänvuokrauksessa metsänomistaja luovuttaa sopimuksella metsiensä hakkuiden ja hoidon toteuttamisen määrääjäksi (esim. 10 tai 20 vuodeksi) vuokralaiselle korvausta vastaan. Kiinteistö säilyy omistajalla, eikä vuokralaisella ole oikeutta sen realisointiin. Maanomistajan saama korvaus voi perustua puuston arvoon, jolloin puusto voidaan joutua arvottamaan paitsi sopimusjakson alkaessa ja päättyessä myös vuokra-ajan kuluessa, esimerkiksi hakkuiden jälkeen. Korvaus voi perustua myös siihen, että metsästä saatavat nettotulot jaetaan jollakin etukäteen sovitulla tavalla metsänomistajan ja vuokralaisen kesken.

Metsien vuokraamisesta metsätalouden harjoittamiseen ei ole Suomessa vielä paljon kokemusta. Tornator Oyj on kesästä 2019 lähtien tarjonnut metsänomistajille palvelua, jossa omistaja vuokraa metsänsä tai osan niistä yhtiölle 20 vuodeksi (Pulkinen 2019, Tornator 2020). Yhtiö maksaa metsänomistajalle kuukausittaista tuloa, jonka suuruus arvioidaan vuokra-ajan ennakoitujen hakkuutulojen ja metsänhoitomenojen perusteella. Vuokraustoiminta sisältää lannoituksen, mutta ei sellaisia investointeja, joiden vaikutukset ovat pitkäaikaisia tai joiden tuottoja joudutaan yleensä odottamaan kauan. Esimerkiksi metsäojien tai metsäteiden kunnostuksista tai uusien teiden rakentamisesta sovitaan metsänomistajan kanssa erikseen. Puun hinnan muutokset otetaan huomioon hintaindeksin avulla: jos hinta nousee, metsänomistajalle maksetaan lisävuokraa, mutta jos puun hinta laskee, se vähentää vuokraa. Tällä tavalla menetellen puun hintariski säilyy metsänomistajalla. Indeksi on varsin jäykkä: sen kehitystä tarkastellaan kolmen vuoden jaksoissa.

Vuokrattavan metsätilan vähimmäiskoko on Tornatorilla noin 40 hehtaaria, joskin myös pienempiä tiloja voidaan harkita, jos ne sijaitsevat yhtiön omistamien metsäalojen lähetyvillä. Maanomistaja voi päättää vuokrasopimuksen kesken sopimuskauden, mutta tästä mahdollisesti aiheutuvista sanktioista ei ole tarkempaa tietoa. Metsänkäsittelyssä voidaan noudattaa joko PEFC- tai FSC-sertifioinnin vaatimuksia.

Tornatorin metsänvuokrausmallin houkuttelevuudesta metsänomistajien keskuudessa ei ole vielä kovin paljon tietoa. Kesällä 2020 yhtiö ilmoitti tehneensä kaksi ensimmäistä metsänvuokraussopimusta,

²⁵ Metsänvuokrausta ehdotettiin alun perin maa- ja metsätalousministeriön työryhmässä (Maa- ja metsätalousministeriö 2012).

joiden pinta-ala oli yhteensä reilut sata hehtaaria. Lisäksi se kertoi antaneensa tarjouksia muutamasta tuhannesta hehtaarista Etelä-Karjalassa, Pohjois-Savossa ja Etelä-Savossa.²⁶

Osviittaa palvelun kysynnästä antaa keväällä 2016 tehty kysely, jonka mukaan Pohjois-Karjalan ja Päijät-Hämeen metsänomistajista noin viisi prosenttia oli halukkaita antamaan metsänsä vuokralle (Hänninen ym. 2017). Haluttomuuden syyksi mainittiin huoli metsän kunnosta sopimuskauden jälkeen sekä muut tavoitteet oman metsän suhteen kuin pelkkä puuntuotanto, kuten virkistys ja aikomus suojella metsää. Toisaalta mikäli tulokset olisivat samansuuntaisia koko maassa, tarkoittaisi viiden prosentin osuus lähes 15 000 metsävuokrauksesta kiinnostunutta vähintään 10 hehtaarin metsätilan omistajaa. Lisäksi metsävuokrausta kohtaan kiinnostuneita mutta kantaansa epäröiviä oli runsas kymmenesosa metsänomistajista. Jos näistä joka toinen kallistuisi vuokrauksen kannalle, olisi mahdollinen metsävuokrauksesta kiinnostuneiden joukko jo lähes 30 000 metsätilaa (Hänninen ym. 2017).²⁷

Palveluntarjoajia (mm. metsäpalveluyrittäjiä, metsäyhtiöitä ja metsänhoitoyhdistyksiä) metsävuokraus näyttäisi kiinnostavan enemmän. Edellä mainituilla alueilla kyselyyn vastanneista palveluntarjoajista lähes kolme viidesosaa oli halukas ottamaan vuokralle metsiä (Kurttila ym. 2017, s. 47). Metsänomistajien tavoin heidän vastauksissaan nousi esille tarve selkeyttää vuokraustoiminnan käytännön toteutusta ja siihen liittyviä sääntöjä. Myös monet yhteismetsät (42 % vastanneista) olivat halukkaita tarjoamaan vuokrauspalvelua muille yksityismetsänomistajille, mutta eivät niinkään vuokraamaan omia metsiään.

Pääsyyinä metsävuokrauksen vähäisyyteen voidaan pitää verotuskäytäntöä ja tarpeeksi pitkään toimivien esimerkkitapausten puutetta. Nykyisen verolainsäädännön mukaan metsästä saatavat vuokratulot ovat maataloustuloa, joka on niiden saajalle ansiotuloja, ellei saajalla ole riittävää maatalouden nettovarallisuutta. Sen vuoksi monille metsänomistajille metsän antaminen vuokralle ei ole verotuksen kannalta houkutteleva vaihtoehto (Kurttila ym. 2017, s. 41). Metsävuokrauksen edistämiseksi tarvittaisiin muutoksia sekä maatilatalouden tuloverolakiin että tuloverolakiin siten, että verotuksesta tulisi ennustettavaa ja se ottaisi myös metsätalouden pääomatulo-osuuden huomioon.

Joitakin yksittäisiä metsävuokrasopimuksia on tietävästi tehty myös jokamiehenoikeudet ylittäviin metsänkäyttöoikeuksiin perustuen, mutta tällaisten sopimusten yksityisoikeudellisen luonteen vuoksi niistä ei ole saatavilla tarkempia tietoja tai tilastoja. Asiaa koskevat sopimusmallit ja menettelytapaohjeet on laadittu lähinnä maiseman vuokraukseen luontomatkailuyritysten tarpeiden näkökulmasta (Suomen metsäkeskus 2019).

Monet metsäyhtiöt, metsäpalveluyritykset ja metsänhoitoyhdistykset tarjoavat metsänomistajille **metsätilan** tai **metsäomaisuuden hoitosopimuksia**. Niiden painopiste on kuitenkin tyypillisesti puuntuotantoon ja puukauppoihin liittyvissä näkökohdissa, eivätkä ne yleensä tuota tasaista vuotuista tulovirtaa metsänomistajalle. Metsänomistaja voi teettää myös luonnonhoitopainotteisen metsäsuunnitelman ja pyytää palveluntuottajilta tarjouksia sen toteuttamisesta, mutta tällainenkin järjestely tuottaa tasaisen tulovirran vain hyvin harvoin ja edellyttää silloinkin jatkuvia puunmyyntejä ja hakkuita. Lisäksi mahdolliset mittakaavaedut tilanrajat ylittävistä toimista jäävät saavuttamatta sekä metsätalouden että monimuotoisuuden turvaamisen osalta.

Yhteenvetona luvusta 3 voidaan todeta, että Luonnontuottometsä sisältää monia yhteisiä piirteitä etenkin vihreiden yhteismetsien, luonnonhoitoalueiden, yhteistoimintaverkostojen, tarjouskaupan ja

²⁶ <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/metsa/artikkeli-1.1115308>

²⁷ Hännisen ym. (2017) artikkelissa on käytetty virheellistä metsänomistajaperusjoukon kokoa, minkä vuoksi siinä on yliarvioitu metsävuokraukseen halukkaiden määrää. Tässä käytettiin samaa perusjoukkoa kuin Suomalainen metsänomistaja 2020 -julkaisussa (Karppinen ym. 2020, s. 8).

luonnonhoitosuunnitelmien kanssa. Se ei kuitenkaan kilpaile näiden (tai muiden ehdotettujen taikka käytössä olevien) monimuotoisuuden turvaamiseen pyrkivien keinojen kanssa, vaan pyrkii täydentämään niitä ennen muuta tarjoamalla vaihtoehtoisen rahoitustavan sekä pyrkimällä kokoamaan yksittäisillä tiloilla tehtävät toimenpiteet suuremmiksi, tilanrajat ylittäviksi kokonaisuuksiksi.

Erityisen merkittäväksi Luonnontuottometsän aikaansaama lisäarvo voisi muodostua silloin, kun se toimisi olemassa olevan suojelualueverkoston tai luonnoltaan arvokkaiksi tiedettyjen mutta suojelun ulkopuolelle ainakin toistaiseksi jääneiden alueiden läheisyydessä. Luonnontuottometsän harjoittama rajoitettu metsätalouskäyttö ja luonnonhoitotoimet voisivat tällaisissa tilanteissa edistää monimuotoisuuden säilymistä koordinoitusti yhden maanomistajan metsätilaa laajemmalla alueella muodostamalla suojelualueiden ympärille suoja- ja tukialueita, samoin kuin ekologisista käytäviä, askelkiviä ja muita kytköksiä niiden välille. Tämänkaltaista kokonaisvaltaista lähestymistapaa on pidetty tärkeänä suojelualueverkon vaikuttavuuden kannalta (ks. esim. Kuuluvainen ym. 2004a, b).

Taulukko 1. Keinoja metsäluonnon suojeluun ja monimuotoisuuden turvaamiseen yksityismetsissä.

	Keino	Käytössä/ kokeiltu/ ehdotettu/ uusi	Vapaaehtoisuus	Sopimuksen kesto	Korvaus/tulo maanomistajalle	Korvaus/tulo edellyttää hakukuita	Omistusoikeuden muutos	Päätävävallan rajoitus	Sitoo seuraavaa maanomistajaa
Julkisrahoitteinen	LSL 51–52 §	Käytössä	Ei	Pysyvä	Kertakorvaus ¹	Ei	Kyllä	Täysin	Valtion maata
	LSL 24 § (YSA)		Kyllä/Ei ²		Kertakorvaus ³	Ei	Ei	Täysin	Kyllä
	LSL 25 § (MRA)		20 v	Kertakorvaus ³	Ei	Ei	Täysin	Irtisanottavissa	
	Ympäristötuki (kemera)		10 v	Kertakorvaus ⁴	Ei	Ei	Täysin	Irtisanottavissa	
	Metsäluonnon hoitohanke (kemera)		10 v	Ei korvausta (pl. kulutus)	Ei	Ei	Vaihtelee	Kyllä/Ei ⁵	
Yksityisrahoitteinen	Luonnontuottometsä (Forest Bank)	Uusi	Kyllä	Pitkähkö, esim. 30 v	Vuotuinen perusosa tasainen, muu osa vaihtelee	Kyllä	Ei	Suurehko	Irtisanottavissa
	Vihreä yhteismetsä	Käytössä		Yl. pysyvä	Yl. tasainen tulo	Kyllä	Kyllä ⁶	Vaihtelee	Kyllä
Yhdistelmärahoitteinen	Tarjouskilpailu	Kokeiltu		Pysyvä/20 v	Kertakorvaus	Ei	Sovittavissa	Täysin	Kyllä
	Luonnonarvokauppa	Kokeiltu		10/20 v	Yl. kertakorvaus	Ei	Ei	Täysin	Irtisanottavissa
	Luonnonhoitoalue	Ehdotettu		10/20 v	Useita toteutusvaihtoehtoja	Ei	Ei	Suurehko	..
	Luonnonhoitosuunnitelma	Ehdotettu/käytössä		Ei sopimusta	Ei korvausta	Yl. kyllä	Ei	Ei	Ei
	Luonnonhoitosopimus	Käytössä Ruotsissa		1–50 v, yl. 50 v	Kertakorvaus, lisätulo vaihtelee	Yl. ei	Ei	Suuri	..
Verrokkeja	Metsänvuokraus (Tornator)	Kokeilussa	20 v	Tasainen	Kyllä	Ei	Suurehko	Irtisanottavissa	
	Metsätilan hoitosopimus	Käytössä	Sovittavissa	Vaihtelee	Yl. kyllä	Ei	Sovittavissa	Ei	

¹ Jaksotus mahdollista, enintään neljä vuotuista maksuerää.² Tietyissä tilanteissa ELY-keskus voi myös ilman maanomistajan hakemusta tai suostumusta perustaa yksityisen alueen luonnonsuojelualueeksi.³ LSL 24 § ja LSL 25 §: korvaus sovitaan maanomistajan kanssa, mahdollisuus suojella myös ilman korvausta (yksityisrahoitus) tai kohtuullisella korvauksella (yhdistelmärahoitus).⁴ Yli 10 000 euron ympäristötuki voidaan maksaa useammassa kuin yhdessä erässä.⁵ Sopimuksen tehnyt maanomistaja sitoutuu sopimuksen voimassa oloajan (10 vuotta) ilmoittamaan toimenpidekohteesta ja sitä koskevista velvoitteista uudelle maanomistajalle tai haltijalle.⁶ Yhteismetsään liitetty metsä muuttuu osuudeksi yhteiseen alueeseen.

4. Yksityisrahoitteisen suojelutoiminnan asema lainsäädännössä

Luonnontuottometsä perustuu yksityiseen rahoitukseen tai yksityisen ja julkisen rahoituksen yhdistelmään. Kun arvioidaan eri toimijoiden ja toimintamallien mahdollisuuksia tällaisen järjestelyn toteuttamisessa, on tärkeää hahmottaa yksityisrahoitteisen suojelun sekä muunlaisen monimuotoisuutta turvaamaan pyrkivän metsien käytön asema ympäristö-, metsä- ja verolainsäädännöissä.

Viimeisen sadan vuoden aikana Suomen metsäpolitiikassa on keskitytty puuntuotantoon ja sen lisäämiseen. Niitä tukevalle metsätaloudelle ja metsänkäsittelylle, samoin kuin valtion johdolla toteutetuille metsien suojelutoimille, on rakennettu runsaasti lainsäädäntöä ja ohjeistusta. Yksityisin päätöksiin ja kustannuksin tehdyn suojelun ja luonnonhoidon merkitys on jäänyt tällaisten institutionalisoitujen toimien varjoon. Samalla hakkuiden ja muiden ensi sijassa puuntuotantoon liittyvien voimaperäisten metsänkäsittelyiden tekemättä jättäminen tai selkeä lykkääminen on usein määritelty ”passiiviseksi” tai epäedulliseksi metsätalouden ja kansantalouden kannalta, vaikka tällainen toiminta edistäisi luonnon monimuotoisuutta kustannustehokkaasti ilman sen kummempia hallinnollisia päätöksiä ja voi myös olla omistajan preferensseihin perustuva tietoinen päätös.

Yksityisrahoitteisen suojelutoiminnan lainsäädännöllistä asemaa voidaan hahmottaa Suomen perustuslain (731/1999) ympäristövastuusäännöksen kautta. Lain 2 luvun perusoikeuksissa (20 § Vastuu ympäristöstä) säädetään seuraavasti:

1. Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille.
2. Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöönsä koskevaan päätöksentekoon.

Ympäristövastuusäännös otettiin käyttöön ensimmäistä kertaa vuonna 1995 Suomen hallitusmuodon (94/1919) uutena säädöksenä 14a §, josta se siirtyi nykyiseen, vuonna 2000 voimaan tulleeseen perustuslakiin.

Hallituksen esityksessä (HE 309/1993 vp, s. 66) todetaan 14a §:n ensimmäisestä momentista seuraavasti:

”Säännös olisi luonteeltaan lähinnä julistuksenomainen. Se ei voisi sellaisenaan toimia esimerkiksi yksilön rikosoikeudellisen vastuun perustana vaan toteutuisi muun lainsäädännön tuella ja välityksellä. Säättämällä vastuun kuulumisesta kaikille on haluttu korostaa sitä, että ympäristön suojelu edellyttää laaja-alaista yhteistyötä eri tahojen kesken.”

Edelleen yksilön vastuusta todetaan, että

*”Yksilön osuus ympäristönsuojelussa voi toteutua **sekä aktiivisena tekemisenä että passiivisena pidättymisenä ympäristön vahingoittamisesta**”.*²⁸

Jos siis yksittäinen metsänomistaja esimerkiksi jättää hakkuita tai muita puuntuotantoon liittyviä voimaperäisiä toimia tekemättä tai lykkää niitä, perustuslain näkökulmasta se voidaan nähdä myös pidättymisenä monimuotoisuuden heikentämisestä tai vesistöjen vahingoittamisesta.

Perustuslain ympäristövastuusäännöksen (20 §) julkista valtaa velvoittava toinen momentti on ainakin toistaiseksi tarkoittanut lähinnä ympäristölainsäädännön kehittämistä. Yksityisrahoitteiseen

²⁸ Tekstin lihavointi tämän raportin kirjoittajien.

suojelutoimintaan ei ole juuri kiinnitetty huomiota. Tämä koskee myös metsiä, joiden kohdalla luonnonsuojelulain, metsälain ja kestävän metsätalouden määräaikaisen rahoituslain taloudelliset keinot edustavat julkista rahoitusta. Myös verotuet edustaisivat sitä, mutta metsätalouteen vaikuttavassa verolainsäädännössä ympäristövastuusäännyttä ei ole sovellettu lain tasolla. Esimerkiksi tuloverolakiin (1535/1992) sisältyvällä metsävähennyksellä (55 §) ja metsälahjavähennyksellä (55a §) päinvastoin kannustetaan voimakkaasti hakkuisiin, jotka ovat suurin yksittäinen syy metsäluonnon monimuotoisuuden heikkenemiseen Suomessa.²⁹

Metsävähennystä ja vuodesta 2017 käytössä ollut metsälahjavähennystä käytetään perintö- ja lahjaveron alaisissa sukupolvenvaihdoksissa metsänomistajan perintö- ja lahjaverotuksesta sekä tuloverotuksesta muodostuvan kokonaisverotuksen alentamiseksi. Perintö- ja lahjaveron metsätilaa koskevissa huojennuksissa ympäristövastuusäännyksellä on merkitystä käytännössä ainoastaan silloin, kun kyseessä on lain nojalla toteutettava suojelu metsätilalla – ja silloinkin lainsäädännön sijasta vain hallinnollisen ohjeistuksen tasolla.

Verohallinnon 21.11.2019 julkaisemassa ja 1.1.2020 voimaan tullessa ohjeessa ”Varojen arvostamisesta perintö- ja lahjaverotuksessa” (luku 4.8) todetaan, että ”luonnonsuojelulain nojalla perustettujen suojelualueiden arvoksi katsotaan 50 euroa hehtaarilta”.³⁰ Muutoin metsämaan käypänä arvona käytetään joko summa-arvomenetelmään perustuvasta tila-arviosta tai kauppahinnoista tulevaa arvoa, jotka molemmat perustuvat tavallisesti kohteen arvoon puuntuotannossa, käytännössä puunmyyntitulojen nettohyötyarvoon. Koska voimassa olevassa ohjeessa viitataan vain luonnonsuojelulla tai kaavoituksella institutionalisoituun suojeluun, metsäsertifioinnin vaatimalla tai muulla metsänomistajan omaehtoisella tai suostumuksella toteutetulla ja lähes aina itse kustantamalla monimuotoisuuden edistämällä (ml. pitkäaikaisella tai pysyväisluonteisella suojelulla) ei ole merkitystä perintö- ja lahjaveron määrään. Metsälain velvoitteillakin on merkitystä vain silloin, kun kohteelle maksetaan ympäristötukea. Tällöin perintö- ja lahjaveron määrä pienenee tukea vastaavalla osuudella.³¹

Verotuksessa lain tasolla luonnonsuojelu mainitaan vain tuloverolaissa (1535/1992). Sen 48 §:ssä ”Omaisuuksien luovutuksesta saatu voitto ei ole veronalaista tuloa, jos verovelvollinen luovuttaa... 4) kiinteää omaisuutta valtiolle tai valtion liikelaitokselle luonnonsuojelulaissa (1096/1996) tarkoitettu suojelualueeksi”. Lisäksi 80 §:ssä on säädetty, että ”Veronalaisia korvauksia eivät ole... 7) luonnonsuojelulain nojalla suojelualueen omistajalle maksettu kertakaikkinen korvaus niistä taloudellisen hyödyn menetyksistä, joita mainitun lain mukaisesta suojelusta omistajalle aiheutuu;...”.

Kummankaan kirjausten osalta verovapaus ei usein metsäomaisuuden osalta toteudu täysimääräisesti, koska osto-, lunastus- ja rauhoituskorvauksista vähennetään kokonaisarvon korjaus eli niin sanottu tukkualennus (15–30 %) ennen maksettavaa korvausta.³² Tällainen menettely voi todellisuudessa tarkoittaa sitä, että omistajalle maksettavaa korvausta pienennetään arvioitua pääomatuloveroa

²⁹ Metsälain ja metsätuholain muutosten arvioinnissa (Kniivilä ym. 2020, s. 23) todetaan, että ”*verolait eivät yleensä tunnista metsätaloudessa tulon tai omaisuuden kytkeytymistä esimerkiksi luonnon monimuotoisuuteen tai metsätalouden kestävyteen, mikä korostaa luonnonsuojelulain ja Kemera-lain taloudellisten keinojen merkitystä, ja käytettävissä olevien määrärahojen lisäksi myös niiden hyväksyttävyyttä*”.

³⁰ Aikaisemmissa vero-ohjeissa ei ollut tällaista mainintaa, vaan ainoastaan maininnat i) luonnonsuojelulla suojeltujen alueiden arvostamisen alentamisesta vesialueiden kohdalla ja ii) arvostamisen alentamisesta ranta-alueiden kohdalla siltä osin kuin kyse oli kaavoituksen asettamista rajoituksista.

³¹ Jos alueella on kestävän metsätalouden määräaikaisen lain mukainen ympäristötukisopimus tai se on rauhoitettu määräaikaisesti luonnonsuojelulain mukaan, tämä otetaan huomioon metsän arvon määrittämisessä perintö- ja lahjaverotusta varten (ks. Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/47834/varojen-arvostaminen-perint%C3%B6--ja-lahjaverotuksessa3/>).

³² https://metsonpolku.fi/fi-FI/Metsanomistajalle/Kun_raha_ratkaisee/Korvauslaskelma_pysyvasta_suojelusta

vastaavalla määrällä. Varsinkin tilanteissa, joissa metsänomistajalla on käytettävissään metsävähennystä tai metsälahjavähennystä, luonnonsuojelulain perusteella maksetut korvaukset eivät välttämättä pysty kilpailemaan puuntuotannon ja puunmyyntien kanssa. Tällöin luonnonsuojelulain mukaan tehtävät sopimukset edustavat käytännössä yksityisen ja julkisen rahoituksen yhdistelmää. Samanlainen tilanne voi syntyä, vaikka metsänomistaja ei voisi käyttää edellä mainittuja vähennyksiä. Esimerkiksi silloin, kun maanomistajalle tarjotaan yksityisestä suojelualueesta korvausta, jossa pystyvuoston arvo määritetään alueen keskimääräisten kantohintojen perusteella, vaikka kohteen puusto olisi hakuuoksuksaa.

Myös tiettyihin perheoikeudellisiin tilanteisiin ja metsätilan vakuusarvoon pätevät hyvin pitkälti samat oikeusperiaatteet kuin edellä kuvattuun metsäverotukseen. Vain institutionalisoidut sitoumukset ovat päteviä, ja mahdolliset vapaaehtoisesti ja omalla kustannuksella metsätaloudellisten käsittelyjen ulkopuolelle rajatut alueet arvotetaan niiden puuntuotannollisen arvon perusteella. Sama koskee sellaisia talousmetsien alueita, joita tietoisesti käsitellään luontoarvoja vaalien niin, että niistä saatava rahataloudellinen tuotto jää pienemmäksi kuin tavanomaisessa metsänkäsittelyssä.³³

Koska perintöverot kannustavat ja joissakin tapauksissa jopa pakottavat varsinkin palkansaajametsänomistajat hakkaamaan luonoltaan arvokkaita kohteita, kuten runsaspuustoisia vanhoja metsiä, ja vieläpä voimakkaimmalla mahdollisella tavalla, METSO-ohjelman seurannan ja arvioinnin loppuraportissa ehdotettiin perintöverojärjestelmän kehittämistä niin, että osa suojelun tai luonnonläheisen metsänkäsittelyn rahoituksesta perustuisi perintöverosta luopumiseen (Syrjänen 2006, s. 337). Asiassa ei ole kuitenkaan sittemmin edetty.

Yhteenvetona voidaan todeta, että yksityisrahoitteisen metsien suojelun asema on monelta osin heikko Suomessa. Jos alue on suojeltu metsänomistajan omalla päätöksellä, eikä sillä ole virallista suojeluasemaa, siitä joudutaan esimerkiksi maksamaan normaalit lahja- ja perintöverot, jotka puolestaan määräytyvät yleensä alueen puuntuotannollisen arvon perusteella. Sama koskee tilannetta, jossa metsänomistaja pyrkii vapaaehtoisesti ja omalla kustannuksellaan turvaamaan monimuotoisuutta metsissä sellaisella tavalla, joka ylittää luonnonsuojelulain, metsälain, vesilain ja muiden ympäristöä koskevien lakien sekä metsäsertifioinnin mukaiset vaatimukset.

Yksityisrahoitteisten keinojen näkökulmasta on toisaalta huomattava, että esimerkiksi metsäverotus on eritasoista eri toimijoille, kuten kunnille, säätiöille ja erilaisille yksityishenkilöille (mm. metsätilanomistajat ja maanviljelijät vielä tapauskohtaisesti erikseen). Osalla luonnonsuojelua ja luonnonläheistä metsänkäsittelyä painottavista metsänomistajista on siten paremmat taloudelliset edellytykset edistää perustuslain mukaisen ympäristövastuusäädöksen toteutumista kuin toisilla. Se koskee myös tilanteita, joissa tällaiset tahot osallistuvat Luonnontuottometsän mukaisen toimintamallin toteutukseen.

³³ Osituksista ja vakuusarvoista sovittaessa on usein verotusta enemmän neuvotteluvaraa, jos osapuolilla on pyrkimys sopuun ja kaikkien kannalta kohtuulliseen lopputulokseen.

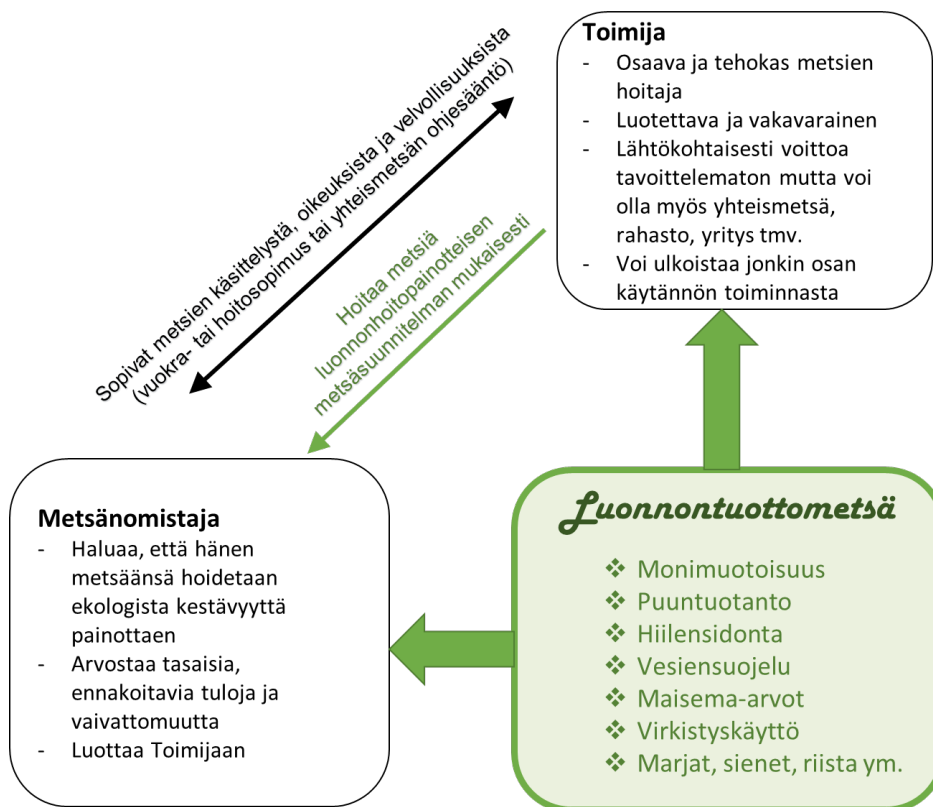
5. Luonnontuottometsä: toimintamallin toteutus Suomessa

Tässä luvussa tarkastellaan, minkälaisen palvelulupauksen Luonnontuottometsä voisi tarjota siihen osallistuville maanomistajille ja minkäläisten sopimustyyppien ja menettelyiden pohjalta sen toiminta voitaisiin Suomessa järjestää. Pyrkimys on ensisijaisesti hyödyntää jo olemassa olevia tai muuten tuttuja institutionaalisia rakenteita ja keinoja, mutta yhdistää niitä uudella tavalla.

Tarkastelussa on hyödynnetty Yhdysvalloissa Forest Bank -järjestelystä viimeisen 20 vuoden aikana saatuja kokemuksia siltä osin kuin niiden on arvioitu olevan merkityksellisiä Suomen olosuhteissa. Metsänvuokrausta koskevat havainnot pohjautuvat Suomessa aiemmin julkaistun raportin tuloksiin (Kurttila ym. 2017). Erona on kuitenkin se, että siinä kun kyseisen raportin näkökulma painottui puun tarjonnan edistämiseen, käytännössä puuntuotantoon ja hakkuisiin, niin tässä se painottuu monimuotoisuuden ja muiden luontoarvojen turvaamiseen.

5.1. Palvelulupaus

Luonnontuottometsä-toimintamallin palvelulupauksena on tarjota metsänomistajalle sellainen kokonaisvaltainen ja asiantunteva metsäomaisuuden hoito, jossa vaalitaan ja edistetään metsien monimuotoisuutta ja muita luontoarvoja. Yksinkertaisimmillaan palvelu tuottaa kohtuullista ja tasaista vuotuista rahallista tuottoa omistajalle siten, että hakkuut eivät välttämättä kohdistu välittömästi tai säännöllisesti hänen omiin metsiinsä. Palvelu perustuu osapuolten väliseen pitkäaikaiseen sopimukseen, jonka keskeisiä ehtoja on hahmoteltu luvussa 7. Kuvassa 2 on esitetty Luonnontuottometsän toimintaperiaate ja taulukossa 2 sen mahdollisia hyötyjä eri tahoille.

Kuva 2. Luonnontuottometsän toimintaperiaate.

Metsien käsittely perustuu luonnonhoitopainotteiseen metsäsuunnitelmaan, jossa tunnistetaan metsätalalta metsälätkökohteiden lisäksi muut mahdolliset (METSU-ohjelman luonnontieteellisten valintaperusteiden mukaiset) arvokkaat elinympäristöt ja muut arvokkaat ympäristökohteet, samoin kuin maanomistajan henkilökohtaisesti tärkeinä pitämät alueet. Lisäksi tunnistetaan alueet, joilla on potentiaalia ajan kuluessa kehittyä arvokkaiksi luontokohteiksi tai joilla on mahdollisuuksia muiden markkinattomien ekosysteemipalveluiden tuottamiseen. Joillakin alueilla suunnitelmat voidaan laatia ensisijaisesti monimuotoisuuden ja muiden markkinattomien ekosysteemipalveluiden lisäämiseksi, toisilla taas metsätalouden perinteisiä tulonlähteitä painottaen.

Suunnitelmassa ja toimenpiteissä otetaan huomioon valuma-alueet ja muut ekologiset tai ympäristöarvojen kannalta merkitykselliset seikat, jotka ylittävät yksittäisten metsätilojen rajat. Metsien käyttö pyritään suunnittelemaan niin, että järjestelyn tuottama lisäarvo – liittyipä se metsätalouteen, luonnonhoitoon tai luontoarvojen suojeluun – tulee otetuksi huomioon mittakaavaetujen, ekosysteemien kytkeytyvyyden ja valuma-alueiden kautta.

Taulukko 2. Luonnontuottometsän mahdolliset hyödyt eri tahoille.

Metsänomistaja	Luonnontuottometsän toimija	Yhteiskunta
<ul style="list-style-type: none"> Metsien ekologisesti kestävä käyttö ja hoito Muiden ympäristöhyötyjen vaaliminen (maisema, vedet ym.) Kohtuullinen ja tasainen vuotuinen tulovirta ilman välittömiä ja säännöllisiä hakkuuta omissa metsissä Mittakaavaedut, jos järjestelyn piiriin saadaan toisiaan lähellä sijaitsevia metsätiloja: metsätalous, luonnonhoito ja metsien suojelu Metsän omistus säilyy Oikeus kotitarvepolttopuun keruuseen ja metsästyksen säilyy (sovituin rajoituksin) Vaivattomuus: metsien hoito ulkoistetaan Riskien jakaminen Mahdollistaa uudet tulonlähteet (mm. hiilikompensaatiot, luonnonarvot, vastuullisuuspreemiot) kustannustehokkaasti. 	<ul style="list-style-type: none"> Yleishyödyllinen toimija: mahdollisuus edistää tärkeänä pidettyä tavoitetta Kaupallinen toimija: mahdollisuus uudenlaiseen liiketoimintaan Mittakaavaedut, jos järjestelyn piiriin saadaan toisiaan lähellä sijaitsevia metsätiloja. 	<ul style="list-style-type: none"> Edistää metsien ekologisesti kestävä käyttöä ja hoitoa Tarjoaa <i>close-to-nature</i>-metsänhoitomallin yksityismetsiin (vrt. monikäyttösuojelumaisema) Mahdollistaa nykyistä kokonaisvaltaisemman, yksittäisten metsätilojen rajat ylittävän maankäytön suunnittelun ja toteutuksen erityisesti olemassa olevien suojelualueiden läheisyydessä (vrt. monikäyttösuojelumaisema). Suojelun ja luonnonläheisen metsänkäsittelyn piiriin voidaan saada alueita, joita maanomistajat eivät ole valmiita suoraan myymään valtiolle suojelualueiksi. Mittakaavaedut, jos järjestelyn piiriin saadaan toisiaan lähellä sijaitsevia metsätiloja. Julkisen rahoituksen tarve on vähäinen.

Keskeinen osa Luonnontuottometsän palvelulupausta on luonnonläheisten ja monimuotoisuutta edistävien metsänkäsittelymenetelmien soveltaminen. Tavoitteena on lisätä lahopuun määrää, suosia sekametsiä ja monimuotoisuudelle arvokasta lehtipuustoa sekä välttää haitallisia vaikutuksia vesistöihin ja niiden ekosysteemeihin. Palvelulupausta voi sisältää myös joitakin tilakohtaisesti määriteltyjä ehtoja; esimerkiksi avohakkuuta, kunnostusojituksia ja uusia metsäteitä ei tehdä tai tehdään vain silloin, kun se on välttämätöntä asetettujen taloudellisten tai ekologisten tavoitteiden saavuttamisen kannalta.

Tällaisten lisäehtojen mahdollisista vaikutuksista maanomistajan saamaan tulovirtaan tulee aina sopia erikseen. Turvemaiden ojitusalueita ennallistetaan, sikäli kuin se todetaan ekologisesti ja taloudellisesti järkeväksi. Toimenpiteet pyritään tällöinkin suunnittelemaan ja toteuttamaan ottaen huomioon maisematason ekologiset rakenteet, kuten suo-, metsä- ja vesiekosysteemien keskinäinen vuorovaikutus.

5.2. Toteutustapojen arviointi

5.2.1. Sopimustyytit

Forest Bank -järjestelyt on toteutettu Yhdysvalloissa maan suurimman luonnonsuojelujärjestön The Nature Conservancy:n (TNC) aloitteesta. Se on myös toinen osapuoli kaikissa niissä yksityisoikeudellisissa sopimuksissa, joissa maanomistajat ovat vuodesta 2002 lähtien liittäneet metsänsä sen Forest Bank- tai sitä vastaavaan luonnonläheisen metsätalouden ohjelmaan (*Conservation Forestry Program*) ja samalla luovuttaneet sille metsänsä käyttö- ja hallintaoikeuden joko 30 vuodeksi tai pysyvästi. Sopimukseen on lähes poikkeuksetta liitetty easement-tyyppisiä kiinteistörasitteita, joilla on paitsi selkeät oikeusvaikutukset metsänomistajalle, myös pyritty varmistamaan se, että sopimusalue säilyy metsänä, vaikka sopimus muuten päättyisi.³⁴

Virginiassa järjestelyitä pyrittiin alun perin (vuosina 1999–2001) toteuttamaan myös yhtiömuotoisen LLC-rakenteen kautta.³⁵ Niissä TNC (tai joku muu kiinnostunut toimija) olisi ollut vastuunalainen yhtiömies ja metsänomistajat äänettäviä yhtiömiehiä. Tällainen ratkaisu ei kuitenkaan toteutunut, koska se osoittautui hallinnollisesti ja lainsäädännöllisiltä vaatimuksiltaan liian raskaaksi (Viitala ym. 2020).

Suomessa Forest Bank -tyyppinen järjestely (Luonnontuottometsä) voisi perustua useisiin erilaisiin toteutustapoihin. Monipuolisempi kirjo toteutustapoja ja toimijoita voisi jopa olla eduksi järjestelyn soveltuvuuden, tunnettuuden ja laajenemisen kannalta. Kun lähtökohdaksi otetaan Suomessa vallitsevat institutionaaliset rakenteet, Luonnontuottometsä voisi rakentua ainakin neljälle erityyppiselle toteutustavalle:

1. metsänhakkuuoikeuksia sisältävä hoitosopimus,
2. vuokrasopimus,
3. yhteismetsämuotoinen (tai muu yhtiömuotoinen) rakenne ja siihen liittyminen tai
4. edellä olevien keinojen yhdistelmä.

Toteutustapojen vero- ja muut oikeusvaikutukset riippuvat ennen muuta i) sopimusten sisällöistä ja ii) sopimusosapuolten oikeudellisesta asemasta.

5.2.2. Hoitosopimus

Jos järjestely perustuisi **metsänhakkuuoikeuksia sisältävälle hoitosopimukselle**, se olisi periaatteessa samankaltainen kuin ne järjestelyt, joita metsänomistajat tekevät nykyään metsäteollisuusyhtiöiden, metsänhoitoyhdistysten ja metsäpalveluyritysten kanssa. Luonnontuottometsä-toimija laatisi ja hyväksyisi yhdessä metsänomistajan kanssa metsä- ja luonnonhoitosuunnitelman, jossa esitettäisiin esimerkiksi seuraavalla 10-vuotiskaudella metsässä tehtävät toimenpiteet. Yksinkertaisinta olisi, jos

³⁴ Yhdysvalloissa metsänomistaja voi tehdä *easement*-sopimuksia määrättyjen yksityisten tai julkisten organisaatioiden kanssa, jolloin niihin liittyy tietyin edellytyksin myös verovaikutuksia (ks. esim. Internal Revenue Code 170(h)). Vastaavaa lainsäädäntöä ei ole Suomessa.

³⁵ Limited liability company (LLC) on yleinen rajoitetun vastuun yhtiömuoto Yhdysvalloissa.

tällainen suunnitelma toimisi suoraan hyväksymisasiakirjana ja vain siihen sisältyväntöimien toimenpiteiden toteuttaminen vaatisi metsänomistajan erillisen hyväksynnän.

Toimintatapa voi olla myös sellainen, jossa metsänomistaja hyväksyy Luonnontuottometsän perustavoitteen ja antaa määräajoin uusittavan valtakirjan Luonnontuottometsä-toimijalle, joka sitten suunnittelee ja hyväksyy toimenpiteet metsänomistajan puolesta. Valtakirjakäytännön toimivuus tarkistetaisiin aina sitä uusittaessa.

Hoitosopimusten pohjalta toteutettavan Luonnontuottometsä-järjestelyn merkittävä etu on, että tällöin metsänomistajan verotus on tavanomaista puun myyntitulojen verotusta tavanomaisine vähennyksineen. Myös metsävähennys ja metsälahjavähennykset ovat metsänomistajan käytettävissä. Hänellä on myös oikeus hakea ja saada kemera-tukia sekä saada luonnonsuojelulain mukaisia korvauksia. Nämä ja metsäveroilmoitukset hän voi myös ulkoistaa valtakirjalla Luonnontuottometsä-toimijalle. Palveluntarjoajalta järjestely edellyttää Luonnontuottometsän mukaisen hoitosopimuspalvelun tuottamista.

Järjestelyn mahdolliset taloudelliset haitat omistajalle liittyvät esimerkiksi omistajanvaihdokseen. Jos Luonnontuottometsä-sopimus olisi pitkäaikainen ja sen irtisanominen kesken sopimuskauden olisi vaikeaa tai siihen liittyisi merkittäviä taloudellisia sanktioita, tämä voisi aiheuttaa joillekin maanomistajille ongelmia metsäkiinteistön omistusvaihdoksiin liittyvien kertaluontoisten kauppahintojen (esim. sisäsuuksien) ja verojen maksuissa.

Haittapuolena on myös se, että mahdollisia muita tulomuotoja on hankalampi kehittää ja toteuttaa laajemmalla alueella, koska ne vaativat jokaisen yksittäisen maanomistajan hyväksynnän. Hoitosopimusten kautta toteutettavan Luonnontuottometsän maisema- tai aluetason vaikuttavuus paranisi, mikäli samanlaista hoitosopimusta markkinoitaisiin kohdennetusti saman alueen maanomistajille ja tehtyjen hoitosopimustilojen välille voitaisiin rakentaa suunnitelmallisesti ekologista kytkeytyvyyttä.

5.2.3. Metsänvuokraus

Jos Luonnontuottometsä-järjestely perustuisi **metsänvuokrasopimukseen**, tilanteesta muodostuisi melko monitahoinen. Ensinnäkin vuokrasopimukset perustuvat lähtökohtaisesti omaisuuden tuottoon, toisin sanoen itse omaisuuden eli substanssin hyödyntäminen ei ole vuokrausperiaatteen mukaista. Metsän osalta tätä periaatetta ei tosin varsinaisesti ole rajoitettu vuokrauksessaan. Näin on menetelty ilmeisesti sen vuoksi, että riittävän pitkällä, kymmenien vuosien aikavälillä metsän kaltaisen uusiutuvan luonnonvaran osalta substanssinkin hyödyntäminen kohdistuu asiallisesti tuottoon.

Toiseksi, vuokranantajalle metsän vuokraus käsitetään maatalan vuokraukseksi, josta saatava tulo on maatalouden tuloa. Maatalouden tulo on maatalouden nettovarallisuuden rajoissa pääomatuloa ja muutoin ansiotuloa. Jos vuokranantajalla on vain metsää, maatalouden nettovaroja ei ole. Tällöin vuokratulot ovat kokonaan ansiotuloja, joita verotetaan ansiotuloverotuksen progressiivisen asteikon mukaisesti. Verotuksen näkökulmasta tarkastellen metsänvuokraus soveltuisi lähinnä sellaisille metsänomistajille, joilla on hyvin vähän tai ei ollenkaan muita ansiotuloja. Tyypillinen tapaus olisi metsää omistava kuolinpesä.

Vuokrattuaan metsänsä omistaja ei voisi myöskään käyttää metsävähennystä tai metsälahjavähennystä. Kyseiset oikeudet säilyisivät uinuvina siihen asti, kunnes vuokrasopimus päättyy, metsälahjavähennyksen tapauksessa kuitenkin enintään 15 vuoden määräajan päättymiseen asti. Koska metsään ei olisi hallintaoikeutta, maanviljelijä-metsänomistaja ei olisi myöskään oikeutettu metsän osalta maatalan jatkamiseen liittyviin perintö- ja lahjaveron huojennuksiin. Kuten hoitosopimuksissa, kertaluonteisten maksujen ja verojen hoito voi aiheuttaa joillekin omistajille vaikeuksia.

Vuokraukseen perustuvassa toteutustavassa kemera-lain mukaiset tuet ja luonnonsuojelulain mukaiset korvaukset voitaisiin hakea vain maanomistajalle, ei vuokraoikeuden haltijalle. Kemera-tuet voitaisiin silloin ottaa huomioon vuokrassa tai ne jäisivät metsänomistajalle lisätuloksi; hän voisi myös erikseen ohjata ne vuokraoikeuden haltijalle osana sopimuksen käytännön toimeenpanoa. Maanomistuksen vaihtumiseen perustuvat luonnonsuojelulain mukaiset korvaukset ohittaisivat vuokrasopimuksen, ja pysyvästi valtiolle ostetut tai lunastetut kohteet jäisivät pois maanvuokrasopimuksen kattamasta alueesta.

Yksityisten suojelualueiden ja määräaikaisesti rauhoitettujen kohteiden pysyminen vuokrasopimuksessa riippuisi tilanteesta ja sopimusehdoista. Luonnontuottometsä-toimijalle niistä saattaisi olla hyötyä esimerkiksi metsäsertifiointissa tai muussa vastuullisuuden osoittamisessa. Suomen FSC-standardin (2011) mukaan metsänomistajan tulee säästää pysyvästi vähintään viisi prosenttia sertifioitun alueen metsämaasta metsätalouden ulkopuolelle luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi. Vaatimus koskee tiloja, joilla metsää on yli 20 hehtaaria.

5.2.4. Yhteismetsärakenne

Jos Luonnontuottometsä rakennettaisiin **yhteismetsäksi**, sen toimintaa sääntelisivät yhteismetsälain (109/2003) ohella yhteismetsän perustamissopimus ja ohjesääntö mahdollisine liitteineen sekä tilojen liittymissopimukset. Yhteismetsään metsänsä liittävät omistajat saisivat vastineeksi metsänsä puuntuotannollista arvoa vastaavan osuuden yhteismetsään. Myös luontoarvot voitaisiin pyrkiä ottamaan huomioon metsäkiinteistön arvoa korottavana tekijänä. Tavanomaiseen yhteismetsään liityttäessä mahdolliset rajoitukset metsänkäsittelyssä vähentävät liittyvän metsäkiinteistön (puuntuotannollista) arvoa ja saatavien yhteismetsäosuuksien määrää. Yhteismetsällä olisi osakaskunnan kokous vähintään kerran vuodessa sekä käytännön asioiden hoidossa hoitokunta tai hoitokunnan sijasta (tai sen lisäksi) yksi tai useampi toimitsija.

Yhteismetsämuotoinen järjestely toisi Luonnontuottometsälle ja siihen metsänsä liittäneille omistajille erityisesti metsävuokraukseen verrattuna merkittäviä verotuksellisia etuja. Luonnontuottoyhteismetsään sovellettaisiin yhteisetuoksien verokantaa ja sillä olisi oikeus metsävähennykseen; omistuksesta vähintään puolen ollessa yksityishenkilöillä myös kemera-tukiin.³⁶ Metsälahjavähennykseen yhteismetsällä tai osakkaalla ei sen sijaan olisi oikeutta. Muut mahdolliset maksut ja verot kuuluisivat yhteismetsässä osakkaalle, mikä saattaisi edellä mainittujen hoito- ja vuokrasopimusten tapaan aiheuttaa ongelmia suurten kertaluontoisten maksujen ja verojen hoidossa. Maanviljelijä-metsänomistajilla säilyvät perintö- ja lahjaveron sukupolvenvaihdoshuojennukset, jos yhteismetsäosuudet kuuluvat viljeltävään maatalaan.

Yhteismetsärakennetta voidaan hyödyntää Luonnontuottometsän toteutuksessa käytännössä kolmella eri tavalla. Ensimmäisessä vaihtoehdossa Luonnontuottometsä toteutetaan perinteisenä yhteismetsämuotoisena järjestelyinä. Kaksi muuta vaihtoehtoa tarkoittavat sisällöllisesti sitä, että yhteismetsä tekee muiden maanomistajien kanssa joko hoito- tai maanvuokrasopimuksia taikka molempia.

Yhteismetsälain (109/2003) ja metsälain (1093/1996) perusteella näyttää jokseenkin selvältä, että yhteismetsä voi painottaa luontoarvojen vaalimista ja suojelua ja harjoittaa luonnonläheistä metsänkäsittelyä. Itse asiassa yhteismetsälakia on jo ennen vuoden 2003 uudistusta tulkittu siten, että yhteismetsän toiminnan painopiste on voinut olla muussa kuin tehokkaan puuntuotannon harjoittamisessa. Tästä tunnetuin esimerkki on vanhoihin yhteismetsiin kuuluva Svarta Hästen, jossa yhteismetsän avulla on järjestetty Sipoossa sijaitsevan Suomenlahden saaren käyttö yhteisaluelain (758/1989) sijasta.

³⁶ Yhteismetsä maksaa verotettavasta tulostaan 26,5 prosenttia veroa (Tuloverolaki 1535/1992, 124 §).

Metsäpellon (1942) mukaan kaksi yhteismetsää, Svarta Hästen ja Anjala, luettiin jo 80 vuotta sitten puistoiksi.

Suurin käytännön ero yhdysvaltalaiseen Forest Bank -järjestelyyn on se, että perinteisesti yhteismetsät ovat nähty pysyvinä, eivätkä metsiään niihin liittäneet omistajat ole voineet saada alkuperäistä metsätilaansa takaisin. Alun perin myös Forest Bank -sopimukset pyrittiin tekemään pysyviksi, mutta koska metsänomistajat olivat haluttomia sitoutumaan näin pitkiin sopimuksiin, sopimusaika lyhennettiin 30 vuoteen (joka Yhdysvalloissa vastaa tyyppillistä asuntolainaan sitoutumisen aikaa).

Perinteinen käsitys yhteismetsän pysyvyydestä koskee kuitenkin vain ennen yhteismetsälain muutosta (1497/2007) perustettuja ns. vanhoja yhteismetsiä, joiden purkamiseen on vaadittu maa- ja metsätalousministeriön päätös. Toistaiseksi hyvin vähäiselle huomiolle on jäänyt se, että 1.1.2008 lähtien yhteismetsälain nojalla on voitu tehdä myös pitkäaikainen, metsätilojen vuokrausta muistuttava, mutta metsänomistajien yhteiseen hallinnointiin perustuva ratkaisu. Samalla toiminnan tuloveroaste jää yhteismetsän verotuksen tasolle. Tällainen ratkaisu on mahdollista yhteismetsälain 33 §:n perusteella:

Maa- ja metsätalousministeriö voi osakaskunnan hakemuksesta erityisestä syystä myöntää luvan yhteismetsän myymiseen osakkaiden hyväksi tai jakamiseen kahdeksi tai useammaksi yhteismetsäksi.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu lupa ei ole tarpeen, kun kysymys on yhteismetsästä, joka on muodostettu kiinteistönmuodostamislain 10 luvun mukaisesti. (28.12.2007/1497)

Sellaisen yhteismetsän ohjesäännössä, joka muodostetaan kiinteistönmuodostamislain 10 luvun mukaisesti, voidaan määrätä, että osakaskunnan kokous päättää yhteismetsän jakamisesta osakaskiinteistöjen kesken tai antaa suostumuksensa siihen, että osuutensa erottamista haluava osakas saa osuutensa jaolla erotetuksi. (28.12.2007/1497)³⁷

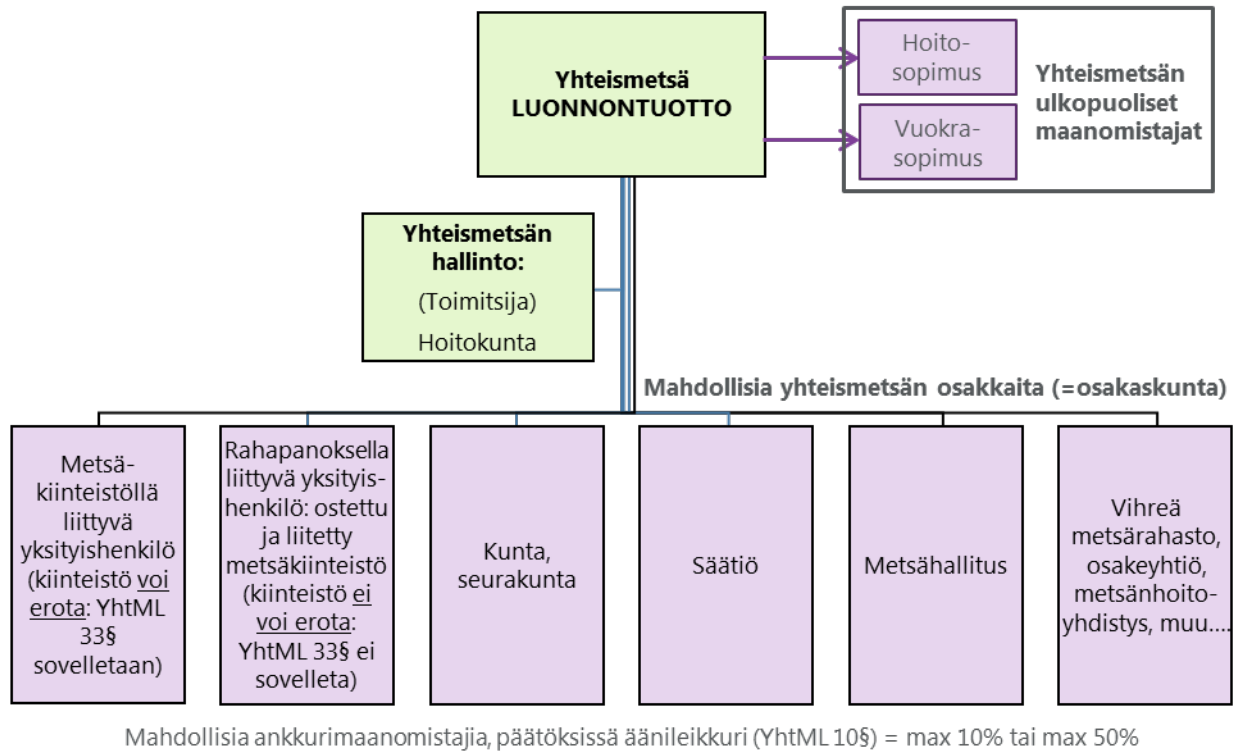
Vuokrausta muistuttavan ratkaisun toteuttaminen siis vaatisi, että yhteismetsän ohjesääntö ja siihen sisällytettävä metsänhoidon ohjesääntö muotoiltaisiiin sellaisiksi, että metsätilan (kiinteistön) eroaminen olisi mahdollista. Metsänhoidon ohjesäännössä määrättäisiin metsien käsittelystä, joka ei aiheuttaisi pitkäkestoisia osakaskiinteistöjen arvojen muutoksia. Se on usein vaikea toteuttaa, jos noudatetaan päätehakkuisiin perustuvaa metsänkasvatusta, mutta puuston eri-ikäisrakenteeseen perustuvassa metsänkäsittelyssä se voi monesti toteutua varsin sujuvastikin.

Kiinteistönmuodostamislain (554/1995) 10 luvun mukaan (1.1.2008 tai sen jälkeen) perustettu yhteismetsä voidaan muuttaa vastaamaan Luonnontuottometsä-toimintamallia, jos osakkaat hyväksyvät ohjesäännön ja metsänhoidon ohjesäännön muutokset. Yhteismetsälain 8 §:n mukaan ohjesääntöä voidaan muuttaa, jos sitä kannattaa vähintään kaksi kolmasosaa äänestykseen osaa ottaneiden äänistä. Vaikka myös olemassa oleva yhteismetsä voidaan muuttaa toteuttamaan Luonnontuottometsän toimintamallia, todennäköisesti helpompaa olisi perustaa kokonaan uusi yhteismetsä tähän tarkoitukseen. Tällöin kaikki osakkaat hyväksyisivät toimintamallin alusta alkaen.

Osa maanomistajista vierastaa yhteismetsää, koska siitä eroaminen ja metsien takaisin saaminen on vaikeaa. Kiinteistön eroaminen yhteismetsästä on kuitenkin mahdollista, jos vähintään kolme neljäsosaa äänestykseen osaa ottaneista kannattaa sitä. Käytännössä kiinteistön eroamisesta tulisi sopia osakkaiden kesken siten, että eroamista ei estetä yhteismetsälain 8 §:n mukaisessa äänestyksessä. Samalla voisi olla perusteltua sopia, että eroamismahdollisuus koskisi vain metsäkiinteistöillä

³⁷ Laki yhteismetsälain muuttamisesta 1497/2007. Muutos tuli voimaan 1.1.2008. Ks. myös HE 111/2007 vp.

yhteismetsään liittyviä yksityishenkilöosakkaita. Toisin sanoen rahallisella panoksella liittyneet yksityishenkilöt voisivat erotessaan saada vain yhteismetsäosuuttaan vastaavan rahamäärän (kuva 3).

Kuva 3. Luonnontuottometsän toteuttaminen yhteismetsärakenteen avulla.

Kuten kuvasta 3 ilmenee, toteutustapoja voidaan myös yhdistellä siten, että Luonnontuottometsänä toimiva yhteismetsä tekee hoitosopimuksia tai vuokraa metsiä muilta maaomistajilta.³⁸ Vuokraustoinnin kannalta merkityksellistä on kuitenkin se, että yhteismetsälaki (109/2003) koskee vain yhteismetsän aluetta, johon rinnastetaan myös osakaskunnan omistamat yhteismetsään liittämättömät alueet. Liittämättömiä alueita yhteismetsien osakaskunnilla oli vuoden 2019 lopussa yhteensä 58 000 hehtaaria (Maanmittauslaitos 2020). Yhteismetsän toiminta sen ulkopuolisilta vuokraamissa metsissä sen sijaan jää kyseisen lain soveltamisalan ulkopuolelle. Verotuksen osalta metsätalouden harjoittaminen vuokramailta kuitenkin todennäköisesti rinnastettaisiin yhteisyyteen, jonka nimissä toimintaa harjoitetaan. Toisenlainenkin tulkinta voi tosin olla mahdollinen.

Myös muu metsää omistava toimintamuoto (esim. osakeyhtiö) voi olla rakennettu Luonnontuottometsäksi vastaavalla tavalla kuin yhteismetsä. Muilla toimintamuodoilla on kuitenkin omat verotuskäytäntönsä, jotka ovat joiltakin osin epäedullisempia yhteismetsiin verrattuna. Esimerkiksi elinkeino-yhtymiltä (mm. avoimet yhtiöt ja kommandiittiyhtiöt) ja yhteisöiltä puuttuu metsävähennysoikeus.

³⁸ Periaatteessa sekä yhteismetsä että vuokraus toteutuvat yksityisen metsänomistajan metsässä hallintaoikeuden nojalla, mutta yhteismetsässä osakkaan kiinteistön omistus näyttyy osuutena yhteiseen maa-alueeseen, yhteismetsään. Yhteismetsän osakkaana metsänomistajalla säilyy hallintaoikeus yhteismetsäkokonaisuuteen, jonka päätöksiin hän voi vaikuttaa hallussaan olevien yhteismetsäosuuksien painoarvolla.

Toisaalta erilaisia toimintamuotoja yhdistelemällä voidaan saavuttaa pitkälti samat verotusta ja julkisia tukia koskevat edut kuin yhteismetsillä. Näin ovat Suomessa tehneet useat metsärahasot.

Yhteenvedona voidaan todeta, että Luonnontuottometsä-järjestely voidaan toteuttaa useilla erilaisilla sopimusoikeudellisilla tavoilla sekä niiden yhdistelmillä. Verotuksen ja muiden oikeusvaikutusten näkökulmasta eri toteutustavoilla ja sopimustyypeillä voi kuitenkin olla huomattavia eroja. Tämä koskee sekä metsänomistajia että mahdollisia Luonnontuottometsä-toimijoita. Markkinoiden tehtävä on valita vaihtoehtoista tehokkaimmat ja toteuttamiskelpoisimmat.

Ratkaisevia tekijöitä toiminnan käynnistämässä ovat Luonnontuottometsän toimijan asema, mahdollisen ankkurimaanomistajan (tai -omistajien) rooli sekä luotettavien asiantuntijoiden käyttö toteutuksen suunnittelussa. Ankkurimaanomistajalla tarkoitetaan tässä sellaista suurta tai suurehkoa metsänomistajaa, joka liittyy metsänsä Luonnontuottometsään jo sen alkuvaiheessa ja luo näin mahdollisuuden toiminnan kustannustehokkuudelle edistämällä samalla toimintamallin uskottavuutta muiden metsänomistajien silmissä.

5.3. Toimijoiden arviointi

Edellä esitettiin kolme perusvaihtoehtoa Luonnontuottometsää koskevaiksi sopimustyyppiksi. Toinen keskeinen kysymys on, kuka tai mikä taho tekisi näitä sopimuksia maanomistajien kanssa. Yhdysvalloissa tällainen metsäalueita yhteen kokoava ja vastuunalainen toimija on ollut maan suurin luonnonsuojelujärjestö *The Nature Conservancy*, mutta Suomessa mahdollisia vaihtoehtoja on useita.

Hoitosopimuksen ja metsänvuokrauksen mukaisissa toteutustavoissa Luonnontuottometsä-toimija voi olla mikä tahansa taho, joka haluaa hyödyntää Luonnontuottometsän toimintamallia ja sitä kautta erottua tavanomaisten hoitosopimusten tai metsänvuokrauksen tarjoajista. Toimija voi olla esimerkiksi yhteismetsä, säätiö, metsäteollisuusyhtiö, puunhankintaorganisaatio, metsäpalveluyritys tai rahasto.

Tässä luvussa keskitytään käsittelemään Luonnontuottometsä-toimijoina i) yhteismetsää, ii) yleishyödyllistä säätiötä ja iii) vihreää metsärahasotia. Näiden kolmen vaihtoehdon ja niiden yhdistelmien avulla voidaan kuvata useimmat Luonnontuottometsä-toimijalle asetettavat vaatimukset ja mahdollisuudet. Lisäksi tarkastellaan lyhyesti Metsähallituksen, kuntien ja seurakuntien mahdollisuuksia tukea epäsuorasti Luonnontuottometsän kaltaisen toiminnan tavoitteiden saavuttamista.

5.3.1. Yhteismetsä

Luonnontuottometsän perustaminen yhteismetsämuotoisten rakenteiden pohjalle on yksi varteenotettavimmista vaihtoehtoista yhdistää eri toimijoita yhteisen päätöksenteon alle, koska tällaiset institutionaaliset rakenteet ovat jo olemassa. Lisäksi yhteismetsien ja niiden osakkaiden verotus on yksityismetsänomistajille houkuttelevalla tasolla.

Luonnontuottometsän hyvistä toteuttamismahdollisuuksista yhteismetsämallilla antaa viitettä se, että Suomeen on perustettu uudenlaisia ”vihreitä” yhteismetsiä sen jälkeen, kun metsälain uudistamisen myötä sallittiin yleisesti jatkuvapeitteinen metsänkasvatus.³⁹ Ainakin kolmen sen jälkeen perustetun yhteismetsän keskeisenä periaatteena on jatkuvapeitteisen metsänkasvatuksen suosiminen sekä luontoarvojen ja virkistyskäytön turvaaminen metsissä.

³⁹ Laki metsälain muuttamisesta 1085/2013 ja HE 75/2013 vp. Laki tuli voimaan 1.1.2014.

Yhteismetsä Tuohi korostaa toimivansa jatkuvapuiteisen metsätalouden periaatteella rikkaan metsäluonnon ja metsien monikäyttöarvojen ylläpitämiseksi. Yhteismetsä on perustettu vuonna 2015 ja sen pinta-ala on yli 500 hehtaaria. Metsässä tehtävien toimenpiteiden suunnittelusta ja valvonnasta vastaa Metsätietopalvelu Silmu Oy. Metsät ovat PEFC-sertifioituja.

Suomen hiilinielu yhteismetsä korostaa metsätalouden toimenpiteitä ilmastomuutoksen vaikutusten vähentämiseksi. Metsiä hoidetaan eri-ikäisrakenteisina, ja monimuotoisuus ja virkistyskäyttö ovat tärkeitä tavoitteita. Yhteismetsä on perustettu vuonna 2018, ja sen pinta-ala on noin 400 hehtaaria. Metsät ovat FSC-sertifioituja.

Yhteismetsä Hiilenniellun toimintaperiaatteeseen kuuluu jatkuvapuiteisen metsänkasvatuksen lisäksi hiilinielujen korostaminen ja mittaaminen. Yhteismetsä on perustettu vuonna 2019 ja sen pinta-ala on yli 2 000 hehtaaria. Metsät sijaitsevat pääosin Kainuussa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Keski-Suomessa. Metsien käsittelyn suunnittelusta vastaa metsäpalveluyritys Arvometsä Oy. Yhteismetsän tavoitteet muistuttavat läheisesti Yhdysvalloissa toimivien Forest Bank -järjestelyiden tavoitteita.

Uudenlaiset, vaihtoehtoisia metsänkäsittelymenetelmiä harjoittavat ja luontoarvojen säilyttämistä tavoittelevat painottavat yhteismetsät voisivat olla kiinnostuneita Luonnontuottometsän mukaisesta toimintamallista. Tähän liittyviä keskusteluja on käyty Yhteismetsä Tuohen ja Suomen hiilinielu yhteismetsän edustajien kanssa. Niiden perusteella yhteismetsämuotoisen Luonnontuottometsän toimintamallin soveltaminen – joko puhtaasti yhteismetsänä tai lisäksi yhteismetsän hallinnoimilla vuokra- mailla – edellyttäisi muutoksia kyseisten yhteismetsien ohjesääntöihin, mutta muutoin toimintamalli on nähty mahdollisena.⁴⁰

Tietolaatikko 2. Yhteismetsät Suomessa.

Vuoden 2019 lopussa Suomessa oli 497 yhteismetsää, joissa oli maata kaikkiaan hieman alle 700 000 hehtaaria. Yhteismetsien keskikoko oli 1 400 hehtaaria mutta mediaani selvästi pienempi, 350 hehtaaria (Maanmittauslaitos 2020). Noin viidennes yhteismetsistä on kohtalaisen suuria, pinta-alaltaan vähintään tuhat hehtaaria, mutta toisaalta pieniä, alle sadan hehtaarin yhteismetsiä on saman verran. Suurimmat yhteismetsät sijaitsevat Pohjois-Suomessa ja Kainuussa, ja jotkut niistä ovat toimineet jo yli sata vuotta.

Yhteismetsien määrä alkoi lisääntyä sen jälkeen, kun niiden perustamista helpotettiin vuonna 2003. Selvästi se alkoi kasvaa kuitenkin vasta vuoden 2007 lainmuutoksen jälkeen. Vuoden 2003 jälkeen on perustettu 359 uutta yhteismetsää, mutta suuri osa niistä on pinta-alaltaan pieniä. Vielä kymmenen vuotta sitten yhteismetsien pinta-alan mediaani oli yli kaksinkertainen nykyiseen verrattuna. Yhteismetsiä on verotettu vuodesta 2005 alkaen pääomatulooverokantaa alemmalla veroasteella, mikä on osaltaan kannustanut niiden perustamiseen (Viitala ja Leppänen 2014a, 2014b).

Tavoitteiltaan nykyiset yhteismetsät ovat hyvin erilaisia. Osa esimerkiksi pyrkii säilyttämään osakasrakteensa, osa taas on avoimia uusille liittyville osakkaille (Havia 2011). Varsinkin yksittäisten perheiden ja sukujen yhteismetsät, joita on viime vuosina perustettu paljon, lienevät usein käytännössä suljettuja ulkopuolisilta.

⁴⁰ P. Luukkonen, Suomen hiilinielu, suull. 15.11.2019; J. Saarinen, Yhteismetsä Tuohi, suull. 11.2.2020.

5.3.2. Yleishyödyllinen säätiö

Säätiöillä on yleisesti hyvät edellytykset osallistua Luonnontuottometsä-järjestelyihin, myös varsinaisina toimijoina. Myös Yhdysvaltojen Forest Bank -toimija, *The Nature Conservancy*, on yleishyödyllinen, säätiöön tai yhdistykseen rinnastettava, voittoa tavoittelematon organisaatio.

Suomessa Luonnontuottometsä-toimijaksi voisi ryhtyä jo olemassa oleva säätiö, mutta tätä varten voitaisiin perustaa myös uusi säätiö. Kolmas vaihtoehto on, että säätiö olisi yhteismetsä-, rahasto- tai yritysmuotoisen Luonnontuottometsä-toimijan omistaja tai osaomistaja, joko rahallisella panoksella tai siirtämällä kyseiseen järjestelyyn metsiään.

Suomessa oli vuonna 2016 yhteensä 317 metsämaata omistavaa säätiötä, joista valtaosalla omistus oli alle tuhat hehtaaria. Yhteensä säätiöillä oli metsämaata noin 51 000 hehtaaria. Suurimpia omistajia olivat MTK:n säätiö (6 800 ha), Metsämiesten Säätiö (4 800 ha) ja Luonnonperintösäätiö (2 700 ha). Suurin osa nykyisistä metsää omistavista säätiöistä, tai ainakin pinta-alaltaan suurimmat niistä, harjoittavat tavanomaista metsätaloutta, jonka tarkoituksena on tuottaa tulovirtaa. Kertyneillä tuloilla ne harjoittavat säädekirjansa mukaista toimintaa, yleisimmin apurahojen jakamista.

Tiettävästi vain muutama säätiö on keskittynyt pääosin tai yksinomaan metsien ja muun luonnon suojeluun maata hankkimalla. Tunnetuimpia niistä ovat Luonnonperintösäätiö, Päijänteen Luonnonperintösäätiö (PLUPS), Salon luonnonmetsäsäätiö ja Vuokon Luonnonsuojelusäätiö (taulukko 3). Viimeksi mainittua lukuun ottamatta niiden ensisijainen tarkoitus on hankkia omistukseensa luonnotaan arvokkaita alueita ja suojella ne.

Taulukko 3. Luonnonsuojeluun keskittyneitä säätiöitä.

Säätiö	Perustettu	Pinta-ala, ha	Toiminnan painopisteet
Luonnonperintösäätiö	1995	2 697	Suojelu
Päijänteen Luonnonperintösäätiö PLUPS	2008	227	Suojelu ja virkistyskäyttö
Salon luonnonmetsäsäätiö	2010	20	Suojelu
Vuokon luonnonsuojelusäätiö	2007	32	Hankeapurahat ja suojelu

Luonnonsuojeluun keskittyneistä säätiöistä suurin, Pentti Linkolan lahjoitusvaroin vuonna 1995 alkunsa saanut Luonnonperintösäätiö suojelee ensisijaisesti uhanalaista metsää, jota se ostaa keräämislään varoilla. Hankkimalleen metsälle se takaa luonnonsuojelulain mukaisen pysyvän rauhoituksen. Se voi rahoittaa metsien hankintaa ja suojelua myös ELY-keskukselta saatavien suojelukorvausten avulla.

Luonnonperintösäätiön sääntöjen mukaan ”säätiö hankkii hallintaansa luonnonsuojelualueiksi sopivia maa-alueita ja ryhtyy toimiin niiden saattamiseksi kulloinkin soveltuvan lakimääräisen suojelun piiriin. Säätiö voi hankkia kysymykseen tulevia alueita ostamalla, vaihtamalla tai lahjoitusten kautta.” Se onkin lähes poikkeuksetta saanut metsilleen luonnonsuojelulain 10 §:n perusteella rauhoituspäätöksen. Jos rauhoituspäätöstä ei saada heti, esimerkiksi kohteen puuston nuoren iän tai liian vähäisen lahopuun määrän vuoksi, säätiö voi odottaa, kunnes kohde täyttää luonnonsuojelulain mukaiset edellytykset.⁴¹

⁴¹ A. Jussila, Luonnonperintösäätiö, sähköposti 2.4.2020.

Suojeluun keskittyneessä säätiössä rauhoituspäätökset ovat tavallista helpompia toteuttaa, koska niistä voidaan sopia ilman rahallista korvaustakin.⁴² Luonnonperintösäätiö on saanut luonnonsuojelukorvauksia yhteensä 245 hehtaarille, mikä vastaa vain yhdeksää prosenttia säätiön maiden kokonaispinta-alasta. Kaikki korvauksia saaneet maa-alueet säätiö on ostanut. Säätiö ei pyri järjestelmällisesti hakemaan korvauksia kaikkiin kohteisiin, mikä osittain selittää alhaiseksi jäänyttä korvausosuutta. Toisaalta se hakee korvauksia, jos ELY-keskuksella on ennen suojeluhakemuksen jättämistä näkemys, että kohteen suojelusta voidaan maksaa korvauksia.⁴³ Kohteissa, joihin Luonnonperintösäätiö on saanut valtiolta luonnonsuojelukorvauksia, ne ovat kattaneet 73 prosenttia kohteiden hankintahinnasta (ilman varainsiirtovero).

Luonnontuottometsän toimintamallin soveltaminen edellyttäisi säätiöltä, että se tekisi myös hakkuita ja toimisi myös muiden metsänomistajien mailla. Jos säätiön tarkoitus on monimuotoisuuden tai muiden markkinattomien ekosysteemipalvelujen edistäminen ja sillä on tätä tarkoitusta varten perustettuja suojelualueita, Luonnontuottometsämalli voisi tarjota sille kahtalaisen tavan toteuttaa tarkoitustaan. Toimimalla Luonnontuottometsän kaltaisella mallilla omia suojelualueita ympäröivissä muiden omistajien metsissä säätiö voisi lisätä suojelualueidensa ekologista vaikuttavuutta. Samantyyppinen vaikutus olisi tietenkin mahdollista saavuttaa, jos säätiö toimisi valtion tai muiden omistajien suojelumetsien läheisyydessä samaan tapaan kuin *The Nature Conservancy* -järjestön (säätiön) ylläpitämä Forest Bank on tehnyt Indianan osavaltiossa (ks. Viitala ym. 2020). Muissa Luonnontuottometsä-järjestelyyn kuuluvissa metsissä säätiö voisi edistää luonnonläheistä metsänkäsittelyä ja arvokkaiden luontokohteiden suojelua.

Oikeudelliselta kannalta säätiö soveltuu Luonnontuottometsä-toimijaksi edellyttäen, että asiasta on täsmällisesti määritelty säädekirjassa. Säätiön sääntöjen tulisi mahdollistaa varsinaisen monimuotoisuuden suojelun lisäksi luonnonläheisen metsätalouden harjoittaminen. Toiminnan kohdistuminen yksinomaan jatkuvapeitteisen metsätalouden harjoittamiseen ilman, että kertyneitä tuloja ohjataan esimerkiksi apurahatoimintaan, ei todennäköisesti täytä säätiölaissa (487/2015) olevaa hyödyllisyyden tai tuloverolaissa (1535/1992) olevaa yleishyödyllisyyden vaatetta. Vuoden 2014 alussa voimaan tulleiden metsälain muutosten jälkeen tällainen, ympäristövaikutusten (mm. metsäluonnon monimuotoisuus- ja vesistövaikutusten) kannalta monesti avohakkuita vähemmän haitallinen metsänkäsittely on muutenkin yleisesti mahdollista.

Saadakseen verovapauden säätiön tulisi todennäköisesti osoittaa tuottavansa jotakin sellaista julkishyödykettä, jota ei tuotettaisi ainakaan riittävässä määrin tavanomaisessa metsänkäsittelyssä ja metsätaloudessa. Vaikka tuloverolain soveltamiskäytännöt ja säätiöiden yleishyödyllisyyden arviointi ovat aina jossain määrin tulkinnanvaraisia ja tapauskohtaisia asioita, säätiön säännöt ja todellinen toiminta ovat ratkaisevassa asemassa sen yleishyödyllisyyttä arvioitaessa.

Varmimmin yleishyödyllisyyden ehdot täyttäisi sellainen säätiö, joka lisäisi sääntöihinsä luonnonläheisen metsätalouden harjoittamisen ja jonka päätavoitteena olisi metsäluonnon monimuotoisuuden turvaaminen ja arvokkaiden luontokohteiden suojelun toteuttaminen säätiön omien maiden lisäksi myös tehtyjen hoito- tai vuokrasopimusten perusteella muiden metsänomistajien mailla. Tähän toimintaan ohjattaisiin säätiön varoja. Säätiön sisäisen rahoituksen haasteena olisi, että myös hakkuiden ulkopuolelle rajatun puuston, samoin kuin luonnonhoidon kohteena olevien hoitosopimus- tai vuokramaiden arvon perusteella tulisi maksaa vuotuista tuloa järjestelyyn liittyneille maanomistajille. Käytännössä säätiön tulisi ehkä kohdistaa voimakkaampaa suojelua omiin maihinsa, ja harjoittaa sopimusmailla luonnonläheistä ja luonnonhoitopainotteista metsätaloutta. Se voisi täydentää maanomistajille

⁴² Luonnonsuojelulaki 1096/1996, 24 §.

⁴³ M. Helkiö, Luonnonperintösäätiö, sähköposti 22.5.2020.

maksettavien korvausten rahoitusta paitsi omista metsistään saamallaan tuloilla, myös muiden varojensa tuotoilla ja lahjoituksilla.

Luonnontuottometsä voi perustua myös toimintamalliin, jossa säätiö ei ole varsinainen Luonnontuottometsä-toimija vaan osallistuu järjestelyyn maanomistajana, joka sopii metsänsä käytöstä ja käsitte-lystä jonkun Luonnontuottometsä-toimijan kanssa. Jos tällaisia metsiä on paljon, säätiö toisi järjestel-lylle mittakaavaetuja ja sitä kautta taloudellista vakautta sekä uskottavuutta eräänlaisena ”ankkuri-maanomistajana”. Toisinaan se voisi myös taata vakaat markkinat järjestelyssä mukana oleville muille metsänomistajille, erityisesti yksityishenkilöille, jos he haluaisivat myydä osuutensa tai kiinteistönsä.

Tietolaatikko 3. Säätiön toimintaperiaatteet

Säätiölaki (487/2015) määrittää toiminnan keskeiset periaatteet:

2 § Säätiöllä on oltava hyödyllinen tarkoitus. Säätiö tukee tai harjoittaa tarkoitusta edistävää toimintaa. Tarkoituksena ei voi olla liiketoiminnan harjoittaminen eikä taloudellisen edun tuottaminen 8 §:ssä määrättyyn lähipiiriin kuuluvalla. Säätiön toiminta rahoitetaan pääomalla, toiminnan tuloilla ja muulla rahoituksella. Säätiön tarkoitus ja toimintamuodot määrätään säätiön säännöissä.

6 § Säätiö voi varallisuutensa hoitamiseksi ja toimintamuotojensa rahoittamiseksi harjoittaa sijoitus-toimintaa, jollei sitä rajoiteta säännöissä.

Säätiö voi yhtiöittää sijoitustoimintansa, jollei sitä rajoiteta säännöissä.

7 § Säätiö voi harjoittaa vain toimintamuotoihinsa välittömästi liittyvää liiketoimintaa sekä säännöissä määrättyä muuta liiketoimintaa toimintamuotojensa rahoittamiseksi. Säännöissä voi rajoittaa oikeutta myös toimintamuotoihin liittyvän liiketoiminnan harjoittamiseen.

Säätiö voi yhtiöittää liiketoimintansa, jollei sitä rajoiteta säännöissä.

Tuloverolain (1535/1992) 22 § mukaan yhteisö (kuten säätiö) on yleishyödyllinen, jos:

- 1) se toimii yksinomaan ja välittömästi yleiseksi hyväksi aineellisessa, henkisessä, siveellisessä tai yhteiskunnallisessa mielessä,
- 2) sen toiminta ei kohdistu vain rajoitettuihin henkilöpiireihin,
- 3) se ei tuota toiminnallaan siihen osalliselle taloudellista etua osinkona, voitto-osuutena taikka koh-tuullista suurempana palkkana tai muuna hyvityksenä.

5.3.3. Vihreä rahasto

Suomeen on perustettu viimeisen runsaan kymmenen vuoden kuluessa useita sellaisia vaihtoehtorahastoja, jotka sijoittavat pääasiassa metsäkiinteistöihin tai niitä koskeviin arvopapereihin.⁴⁴ Nämä niin sanotut metsärahasotot voivat hallinnoida metsiään useiden eri oikeusmuotojen tai niiden yhdistelmien kautta. Osakeyhtiö on yleinen hallinnointitapa, mutta sitä käyttävät lähinnä ulkomaille rekisteröidyt tai siellä toimilupansa hankkineet metsärahasotot (rahastoyhtiöt). Suomalaiset metsärahasotot ovat pääosin yleisölle avoimia erikoissijoitusrahastoja, joilla ei ole mitään ennalta määritettyä sijoitushorisonttia, vaan niiden toiminta on periaatteessa pysyvää.

Suomeen on perustettu viime vuosina myös sellaisia metsäkiinteistöihin keskittyviä vaihtoehtorahastoja, jotka on tarkoitettu institutionaalisille sijoittajille ja varakkaille yksityishenkilöille. Tällaiset niin sanotut suljetut metsärahasotot on järjestetty kommandiittiyhtiömuotoisten rakenteiden pohjalle. Näin niistä on saatu siinä mielessä verotehokkaita, että tuottojen verotus toteutuu vain kerran – joidenkin institutionaalisten sijoittajien kohdalla ei välttämättä lainkaan. Suljettujen rahastojen toiminta-aika on tyypillisesti 10–15 vuotta, mikä on varsinkin metsänkasvatuksen ja metsäluonnon kannalta lyhyt aika. Sen jälkeen kiinteistöt pyritään myymään eteenpäin toisille sijoittajille tai muille maksukykyisille ta hoille.

Kommandiittiyhtiömuotoiset metsärahasotot ovat käyttäneet hyväksi myös yhteismetsärakennetta, minkä seurauksena ne ovat kyenneet hyödyntämään yhteisuuksien edullista verokantaa ja metsävähennysoikeutta. Aiemmin metsärahasotolle myönnettiin myös metsätalouden suoria julkisia tukia kestävän metsätalouden rahoituslakien (1094/1996, 34/2015) perusteella, mutta rahastojen metsänomistuksen lisääntyttä voimakkaasti lakia muutettiin tältä osin vuonna 2017 niin, että sijoitusrahastolaissa tai vaihtoehtorahastojen hoitajista annetussa laissa säädetyt metsä- ja muut rahastot suljettiin kyseisen tuen ulkopuolelle 20.4.2017 lähtien.⁴⁵

Nykyisten metsärahasotojen päätavoite on saavuttaa korkein mahdollinen taloudellinen tuotto osuudenomistajille. Hakkuita tehdään ja puuta myydään, kun sen arvioidaan olevan rahataloudellisesti kannattavaa ja sertifiointikriteerien mukaista. Kaikki Suomeen rekisteröidyt metsärahasotot ovat PEFC-metsäsertifiointin ja osa myös FSC-sertifiointin piirissä. Pyrkimys korkean rahalliseen tuottoon koskee myös rahastojen muuta tuloa tuottavaa toimintaa: kiinteistönjalostusta, maa-ainesten ja metsästysoi- keuksien myyntejä, suojelukorvauksia jne.

Samaan tapaan kuin ”vihreitä” yhteismetsiä (ks. 5.3.1), Suomeen voi jatkossa syntyä myös sellaisia metsärahasotot, joilla on nykyisiä rahastoja enemmän ympäristöön liittyviä tavoitteita. Ne voisivat toimia samalla tavalla kuin nykyisetkin metsärahasotot eli ostaa markkinoilta metsäkiinteistöjä, mutta tällainen toimintatapa vaatii paljon pääomia. Vaihtoehtona voisi olla Luonnontuottometsän kaltainen toimintatapa, jossa rahaston toiminta perustuisi ainakin osittain metsien määräaikaiseen vuokraukseen yksityisiltä metsänomistajilta. Eräät metsärahasotot ovat olleet kiinnostuneita tällaisesta toimintatavasta nimenomaan tehostaakseen pääomansa käyttöä. Menettelyn soveltuvuutta rahastomuotoiseen yhteissijoittamiseen on tarkasteltu lähemmin metsänvuokrausta käsittelevässä raportissa (Kurttila ym. 2017, s. 42–45). Sen mukaan metsänvuokraussopimus voisi soveltua yhteissijoittamisen kohteeksi

⁴⁴ Vaihtoehtorahastolla tarkoitetaan yhteisöä tai muuta yhteistä sijoittamista, jossa varoja hankitaan useilta sijoittajilta ja sijoitetaan määritellyn sijoituspolitiikan mukaisesti sijoittajien eduksi ja jolta ei edellytetä sijoituslakidirektiivin 5 artiklassa tarkoitettua lupaa (Finanssivalvonta 2014).

⁴⁵ Laki kestävän metsätalouden määräaikaisen rahoituslain muuttamisesta, 202/2017.

vaihtoehtorahastosijoittamisen muodossa. Metsärahasotot voisivat osallistua Luonnontuottometsämallin mukaiseen toimintaan myös yhteismetsärakenteiden kautta.⁴⁶

Luonnontuottometsä-toimintamallin erityispiirteenä maanomistajien kannalta voidaan pitää sen tuottamaa (kohtalaisen) tasaista vuotuista tuloa. Toimintamallia käyttävät metsärahasotot eivät kuitenkaan pystyisi kovin paljon erottumaan tässä suhteessa yleisölle avoimista metsärahasotista, joiden tulee lain mukaan jakaa vuosittain vähintään 75 prosenttia tilikauden voitostaan (lukuun ottamatta realisoitumattomia arvomuutoksia) rahasto-osuuksien omistajille. Ammattimaisille sijoittajille tarjotuilla vaihtoehtorahastoilla ei ole tällaista velvoitetta, mutta toisaalta niiden suurimmilla osuudenomistajilla on yleensä merkittävä sanavalta siihen, miten tuotot jaetaan ajallisesti.

Luonnontuottometsä-mallia hyödyntävien rahastojen suurin markkinapotentiaali liittyy niiden mahdollisuuden tarjota sijoittajille uudentyyppinen ja konkreettinen keino kantaa ympäristövastuuta. Yksityishenkilöiden ohella niiden kohderyhmä voisi olla erilaiset yleishyödylliset yhteisöt, kuten säätiöt ja kotimaiset eläkeyhteisöt. Jälkimmäisillä on sijoitusvarallisuutta (eläkevaroja) yhteensä yli 200 miljardia euroa, josta 10–15 prosenttia on kiinteistöissä.⁴⁷ Jos esimerkiksi yksi prosentti eläkeyhteisöjen kiinteistöisijoituksista ohjautuisi Luonnontuottometsä-mallia hyödyntäville rahastoille, tämä tarkoittaisi noin 200–300 miljoonan euron pääomapanosta. Jos kyseessä olisi tavanomainen metsärahasoto, se voisi hankkia tällä pääomalla omistukseensa ehkä vain 50 000 hehtaaria metsää, mutta jos rahaston varoista esimerkiksi puolet allokoitaisiin Luonnontuottometsä-mallin mukaisesti, vaikutusala voisi kaksinkertaistua.

Suomeen on vastikään perustettu metsäkiinteistöihin sijoittava vaikuttavuusrahasto, Evli Impact Forest Fund I -metsärahasoto (Evli 2020). Se on kuitenkin niin sanottu rahastojen rahasto eli tekee sijoituksia toisten metsärahasotojen kautta globaalisti, ennen muuta Yhdysvaltoihin, Kaakkois-Aasiaan ja Oseaniaan. Vaikuttavuutta mitataan sijoitusten kyvyllä sitoa hiiltä ilmakehästä. Tällaisen metsärahasoton perustaminen ja markkinointi Suomessa institutionaalisille sijoittajille antaa aiheen pohtia, olisiko kysyntää myös sellaiselle hieman konkreettisemmalle metsiä koskevalle vaikuttavuussijoittamiselle, jossa kestävyuden eri ulottuvuudet pyritään ottamaan kokonaisvaltaisemmin huomioon.

Metsärahasotojen metsänomistus on lisääntynyt Suomessa viime vuosina erittäin nopeasti: vuosina 2013–2016 niiden metsämaan omistus kymmenkertaistui noin 260 000 hehtaariin (Luonnonvarakeskus 2019). Nykyään niiden omistuksen on arveltu olevan vielä selvästi suurempi, lähes 400 000 hehtaaria.⁴⁸ Samalla kun rahastoja on tullut lisää ja niiden pääoma on kasvanut, niihin sijoittaneiden yksityishenkilöiden ja instituutioiden määrä on kasvanut. Sijoittajien kiinnostuksen lisääntyminen ja sijoittajakunnan laajentuminen luovat edellytyksiä monipuolistaa tarjontaa kehittämällä toisistaan poikkeavia rahastotuotteita.

5.3.4. Metsähallitus, kunnat ja seurakunnat

Yhdysvalloissa Luonnontuottometsän esikuvan, Forest Bankin, yksi tärkeä tavoite on ollut muodostaa suoja-alueita olemassa olevien suojelualueiden ympärille ja ekologisia käytäviä niiden välille. Forest Bank -järjestelystä vastaava toimija (*The Nature Conservancy*) on pyrkinyt tähän tekemällä

⁴⁶ Useiden nykyistenkin metsärahasotojen säännöt mahdollistavat sijoitukset yhteismetsäosuuksiin (ks. esim. OP-Metsänomistaja -erikoissijoitusrahasto 2019, FIM Metsä erikoissijoitusrahasto 2020).

⁴⁷ Lähde: Eläketurvakeskus <https://www.etk.fi/elakejarjestelmat/elakkeiden-rahoitus-ja-sijoitustoiminta/sijoitustoiminta/> ja TELA https://www.tela.fi/tyoelakevakuuttajakohdaiset_osavuositiedot

⁴⁸ <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/talous/artikkeli-1.969792>

yhteistyötä liittovaltion ja osavaltioiden metsä- ja luonnonvaraviranomaisten (mm. USDA Forest Service, Indiana Department of Natural Resources) sekä joidenkin kuntien ja seurakuntien kanssa.

Suomessa vastaava toimintatapa loisi mahdollisuuden yhdistää julkisten ja yksityisten maiden käytön suunnittelua etenkin niillä alueilla, joissa valtio, kunnat ja seurakunnat omistavat runsaasti talousmetsiä, rajoitetussa puuntuotannossa olevia metsiä tai suojelualueita. Erityisen tarpeellista tällainen yhteistyö olisi Etelä-Suomessa, jossa valtion metsiä ja suojelualueita on vähän ja ne ovat hajallaan. Kunnat ja seurakunnat omistavat Suomessa yhteensä noin 600 000 hehtaaria metsää, mikä tekee niistä kolmanneksi suurimman metsänomistajatahon valtion ja Tornator Oyj:n jälkeen. Merkittävä osa kuntien ja seurakuntien metsistä on jo nykyisin luonnonläheisen tai rajoitetun metsänkäsittelyn piirissä (Anttila ym. 2013, Löfström 2019).

Voimassa olevan lainsäädännön mukaan Metsähallitus tai Metsähallitus Metsätalous Oy ei voi olla varsinainen Luonnontuottometsä-toimija, koska sen toiminnan tulee rajoittua valtion maille.⁴⁹ Yhteismetsä-rakenteiden kautta se voisi luultavasti osallistua, mutta ne yhteismetsät, joissa se on ollut osakkaana, ovat olleet pääosin isojaon yhteydessä muodostettuja Pohjois-Suomen suuria yhteismetsiä, joiden toiminta on varsin vakiintunutta. Lisäksi Metsähallitus on viimeisen runsaan viiden vuoden aikana myynyt pääosan yhteismetsäosuuksistaan ja suunnittelee luopuvansa jäljellä olevistakin.⁵⁰ Metsähallituksen mukanaolo yhteismetsämuotoisessa Luonnontuottometsässä ei liene mahdotonta, mutta tällaisten järjestelyiden merkitys jäisi hyvin vähäiseksi, jos ne rakentuisivat Metsähallituksen nykyisten yhteismetsäosakkuuksien pohjalle.

Metsähallitus (Metsätalous Oy ja Luontopalvelut) olisi Luonnontuottometsän toimijalle joka tapauksessa arvokas yhteistyökumppani, koska sillä on paljon kokemusta ja asiantuntemusta metsän eri käyttömuotojen yhteensovittamisesta ja se hallinnoi ja hoitaa pysyviä suojelualueita. Valtion metsien ja yksityisten suojelualueiden osalta sen tavoitteena on ottaa huomioon ekologiset verkostot, kun se toteuttaa suojelualueiden, ekologisten käytävien ja askelkivien, tukialueiden ja vaihettumisvyöhykkeiden kokonaisvaltaista hallinnointia (ks. Kaukonen ym. 2018). Välineenä se käyttää alue-ekologista suunnittelua, jossa tarkastellaan laajan metsäalueen luontoa kokonaisuutena. Siihen kuuluvat monikäyttö-metsät, luonnonsuojelualueet sekä virkistyskäytön erityisalueet (Metsähallitus 2015).

Yhteistoiminnalla voitaisiin saavuttaa synergiaetuja myös käytännön toteutuksessa, jos sama osaava urakoitsija voisi tehdä ennallistamista ja muita luonnonhoitotöitä sekä Metsähallituksen hallinnoimissa metsissä että lähialueiden Luonnontuottometsissä.

5.4. Toiminnan rahoitus ja tuottojen jako

5.4.1. Toimijan alkupääoma ja täydentävä rahoitus

Luonnontuottometsän käynnistäminen vaatii alkupääomaa ja mahdollisesti myös täydentävää ulkopuolista rahoitusta myöhemmissä vaiheissa. Alkupääoman tarve riippuu paljon siitä, miten palvelulu-pauksen mukaiset tulot ja menot (erityisesti maksut metsänomistajille) ajoittuvat toisiinsa nähden. Jos järjestelyyn liittyneille metsänomistajille ei tarvitse heti maksaa tuottoa, vaan he joustavat tulovaa-teestaan vuoden tai pari, kunnes puunmyynnit saadaan käyntiin, alkupääoma turvaa operatiivisen toi-minnan aloittamisen. Se toimii myös eräänlaisena vararahastona, jonka tehtävänä on varmistaa Luon-nontuottometsän toiminnan jatkuvuus mahdollisissa poikkeustilanteissa. Ne voivat johtua esimerkiksi

⁴⁹ Laki Metsähallituksesta 234/2016.

⁵⁰ P. Finne, Metsähallitus, sähköposti 6.10.2020.

puutavaran kysynnän vaihteluista tai laajoista luonnontuhoista. Tosin osapuolet voivat myös sopia, että omistajat kantavat ainakin osan tällaisista riskeistä.

Viime vuosien aikana perustetuissa ”vihreissä” yhteismetsissä toiminnan usein kriittistä alkuvaihetta on pyritty tukemaan niin, että taloudellisia ylijäämiä ei ole välttämättä tuloutettu osakkaille ensimmäisinä vuosina. Sen sijaan on pyritty keräämään käyttöpääomaksi kassavarantoa, mikä voi toimia tiettyyn rajaan asti myös eräänlaisena vararahastona.

Säätiöillä voi olla jopa yhteismetsiä paremmat taloudelliset mahdollisuudet tukea Luonnontuottometsän toiminnan alkuvaihetta ja turvata sen jatkuvuutta myöhemminkin, jos niillä on omia metsiä tai muita pääomia, joiden tuottoja ne voivat tarvittaessa ohjata tähän tarkoitukseen. Säätiöiden ja muiden yleishyödyllisten yhteisöjen etuna on myös se, että ne voivat vastaanottaa lahjoituksia ilman veroseuraamuksia. Tällaisia varoja ne voisivat ohjata joko Luonnontuottometsän yleiseen toimintaan tai tiettyihin ennalta määriteltyihin tarkoituksiin, kuten luonnonhoitoon ja ennallistamistoimiin.

5.4.2. Puun myyntitulot, sertifiointi ja tuotemerkit

Puunmyyntituloilla on merkittävä asema Luonnontuottometsän toiminnan rahoittamisessa. Niitä voidaan pyrkiä kasvattamaan ja tasoittamaan paitsi harjoittamalla peitteistä metsätaloutta, myös pyrkien erottamaan puutavaramarkkinoilla. Lisähinnan saaminen puutavarasta esimerkiksi tuotemerkkien kautta edellyttää kuitenkin asiakkaiden maksuhalukkuutta ja luotettavaa todennus- ja hyväksymisjärjestelmää.

Mielenkiintoisena asiaan liittyvänä kokeiluna voidaan pitää piensahojen etujärjestön (Suomen Sahayrittäjät ry) johdolla kehitettyä Lähipuu®-tuotemerkkiä, jonka on ottanut käyttöön noin 50 piensahaa ja höyläämää. Merkki tosin perustuu tavanomaiseen elinkaarianalyysiin⁵¹, jossa esimerkiksi toiminnan vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen ei oteta huomioon. Jokseenkin selvää on, että jonkinlaista lisähintaa puusta saadakseen Luonnontuottometsän tulisi noudattaa vähintään FSC-metsäsertifioinnin ekologisia kriteerejä.

5.4.3. Kemera-tuet

Kestävän metsätalouden määräaikaisen rahoituslain (34/2015) tukia myönnetään taimikon varhaishoitoon, nuoren metsän hoitoon, terveyslannoitukseen, suometsän hoitoon, metsätien tekemiseen ja perusparannukseen sekä metsien biologisen monimuotoisuuden ylläpitämiseen (ympäristötuki) ja metsäluonnon hoitoon. Metsätalouden ympäristötuen edellytyksenä on yksityisen maanomistajan ja Suomen metsäkeskuksen välille solmittava sopimus, jonka kesto on kymmenen vuotta. Myös metsäluonnon hoitoa koskevat sopimukset tehdään kymmeneksi vuodeksi, joskin yleensä niissä mainitut rakenteet ja toimenpiteet on tarkoitettu pysyviksi.⁵²

Kemera-tukia voidaan myöntää vain lain 4 §:ssä luetelluille yksityisille maanomistajille. Poikkeuksen tästä muodostavat metsäluonnon hoitohankkeet, joihin voidaan myöntää tukea myös yhteisölle tai ammatinharjoittajalle. Yhteismetsä luetaan yksityiseksi maanomistajaksi, jos vähintään puolet sen osuuksista on luonnollisten henkilöiden omistuksessa. Säätiö on oikeutettu kemera-tukiin, jos sen toiminnasta pääosan muodostaa maatila- tai metsätalouden harjoittaminen. Myös maanvuokraoikeuden haltijan on mahdollista saada kemera-tukea, mutta vain siinä tapauksessa, että hän on luonnollinen henkilö. Tukea ei siis myönnetä vuokraoikeuden haltijalle, jos se on säätiö, yhteismetsä tai yhteisö.

⁵¹ <http://www.sahayrittajat.fi/lahipuu-tuotemerkki>

⁵² R. Raatikainen, Suomen metsäkeskus, sähköposti 14.8.2020.

Toisaalta kemera-tukien saamisen edellytyksenä on tietyn toimenpiteen tekeminen tai veloitteen täyttäminen. Se tarkoittaa, että metsän hallintaoikeuden luovutus vuokrasopimuksen nojallakaan ei vaikuttaisi estävän yksityistä maanomistajaa saamasta kemera-tukea, jos vain tekemisen ja veloitteen täyttymisen edellytykset täyttyvät. Silloin metsänomistajan tulisi hakea tukea joko itse tai valtuuttaa Luonnontuottometsä-toimija hakemaan tukia puolestaan. Saatu tuki voidaan ottaa huomioon Luonnontuottometsä-toimijan maksuissa maanomistajalle. Näin menetellen Luonnontuottometsä-toimintamallissa voitaisiin hyödyntää kestävä metsätalouden rahoitustukia kuten muussakin yksityismetsätalouden harjoittamisessa.

Luonnontuottometsän toteutusta voisi edistää, jos maanomistajia palkittaisiin luonnonarvojen ylläpitämisestä ja lisäämisestä samoin kuin niitä koskevasta yhteistoiminnasta maisematasolla. Näihin tarkoituksiin on kehitetty toteuttamiskelpoisia malleja, kuten luonnonarvokauppa, luonnonhoitoalue, kaasaamisbonus ja Metsätähti-malli. Kuten luvussa 3.3 todettiin, ne olisi mahdollista toteuttaa nykyisin voimassa olevan Euroopan unionin valtiontukisääntelyn puitteissa – ja luultavasti myös tulevan.

5.4.4. Luonnonsuojelulain mukaiset korvaukset ja muut tuotot

Luonnontuottometsä-toimintamallissa voidaan käyttää hyväksi myös luonnonsuojelulain mukaisia korvauksia. Tilanteet kuitenkin vaihtelevat paljon sen mukaan, millainen sopimustyyppi on kyseessä.

Erityisen oikeuden kuten **maanvuokraoikeuden haltijalle** (esimerkiksi vuokralaisena olevalle Luonnontuottometsä-toimijalle) korvauksia voidaan maksaa siinä tapauksessa, että luontotyyppien tai lajien esiintymispaikkojen suojelusta tai lajisuojelua koskevasta erityissäännöksistä koituu sille haittaa (luonnonsuojelulaki 53 §). Sitä ei välttämättä koidu, jos haltija on sellainen yleishyödyllinen toimija, joka pyrkii toimillaan joka tapauksessa suojelemaan tällaiset alueet (vrt. Luonnonperintösäätiö). Toinen hankalasti sovellettavissa oleva, mutta ehkä mahdollisempi korvaukseen oikeuttava tilanne maanvuokraoikeuden haltijalle muodostuu silloin, kun erityinen oikeus lunastetaan valtiolle (52 §), toisin sanoen maanvuokraoikeus lakkaa lunastuksen vuoksi.

Muissa tapauksissa suojelusta ja korvauksista tai lunastuksesta sovitaan aina **maanomistajan** kanssa (24 §, 25 §, 51–53 §). Luonnontuottometsä-toimija ei siten voi perustaa suojelualuetta hallintaoikeuden nojalla ilman, että siitä sovitaan maanomistajan kanssa. Kun suojelualue voidaan perustaa vain yhteisymmärryksessä maanomistajan kanssa, on mahdollista, että maanomistajan saamat suojelukorvaukset otetaan huomioon Luonnontuottometsän ja maanomistajan välisessä sopimuksessa. **Yhteismetsäksi** perustetun Luonnontuottometsän etuihin kuuluu, että se voi solmia suojelusopimuksia alueelleen itsenäisesti; tosin tällöinkin noudattaen mahdollisia yhteismetsään liittyneiden tilojen omistajien kanssa sovittuja periaatteita ja sopimuksia.

Suomessa ainakin kaksi yhteismetsää (Suomen Hiilinielu yhteismetsä ja yhteismetsä Hiilennieli) ovat selvittäneet mahdollisuuksia hyödyntää hiilinieluhyvityksiä tulonlähteenä. Yhdysvalloissa tällaiset järjestelmät ovat olleet käytössä jo lähes kymmenen vuotta, ja Virginiassa toimivan Forest Bankin tuloista noin 25 prosenttia tulee tätä nykyä hiilihyvitysmaksuista (Viitala ym. 2020). Suomessa samantyyppisten tulojen merkitys voi nousta joissakin tapauksissa merkittäväksikin, jos hiilensidonalle syntyvät toimivat markkinat. Hiilihyvitykset voivat perustua joko puhtaasti markkinaohjaukseen tai julkisen vallan rakentamaan sääntelyyn ja siihen liittyviin vapaaehtoiisiin ja osin markkinaehtoiisiin kannustimiin. Molemmissa tapauksissa hiilihyvitykset tulisi sovittaa yhteen Luonnontuottometsän muiden ja ennen kaikkea monimuotoisuutta koskevien tavoitteiden kanssa.

Vaikka hiilihyvitysten nykytilanne ja kehitys on monelta osin vielä epäselvä, lienee jokseenkin selvää, että tämäntyyppisiä korvauksia tullaan soveltamaan laajasti jo lähitulevaisuudessa myös metsiä koskien. Käytännössä niitä sovelletaan Suomessa jo nyt pienimuotoisesti. Siksi hiilen ja muiden kasvihuonekaasujen sidonnasta saatavien tulojen jaon peruseriaatteista tulisi sopia etukäteen

Luonnontuottometsän osapuolten kesken. Sama koskee sellaisia tuloja, joita saadaan esimerkiksi vuokraamalla maita tuulivoimaloille tai metsästyksen, mikäli tällaisen toiminnan katsotaan sopivan osaksi Luonnontuottometsän maankäyttöä.

Luonnontuottometsä voi saada tuloja myös tuotteistamalla ja kaupallistamalla aineettomia ekosysteemi-palveluita eli esimerkiksi tekemällä maisema- ja virkistysarvokauppaa, vuokraamalla metsäaluetta luontomatkailuun tai ohjelmapalveluihin (ks. esim. Saaristo ym. 2018). Myös tällaisten tuottojen jakoperiaatteista tulisi sopia etukäteen.

5.4.5. Tuottojen jako

Luonnontuottometsään liitetystä metsäalueesta saadut tuotot voidaan jakaa osapuolten kesken usealla eri tavalla. **Ensimmäisessä ja yksinkertaisimmassa vaihtoehdossa** metsänomistajalle maksettaisiin vuosittaista tuloa, joka perustuisi sopimusalueen puuston arvoon sopimuksen tekohetkellä ja olisi samansuuruinen koko sopimuskauden. Mallin toimivuus edellyttäisi, että molemmilla osapuolilla olisi sopimusta tehtäessä yhteinen käsitys siitä, millaisen vuotuisen tulon alueelle laadittu ja yhdessä hyväksytty metsä- tai luonnonhoitosuunnitelma mahdollistaa.

Sopimuksen päättyessä (joko määräajan jälkeen tai jostakin muusta syystä) puusto arvotettaisiin uudelleen. Mikäli puuston arvo olisi noussut ennakoitua enemmän, esimerkiksi suunniteltuja hakkuita olisi jäänyt tekemättä, Luonnontuottometsä-toimijalla voisi olla mahdollisuus saada tästä hyvitystä, eräänlaista tasinkoa. Jos arvo olisi laskenut, vastaava oikeus olisi metsänomistajalla.

Toinen vaihtoehto olisi, että maanomistajalle maksettu vuotuinen tuotto perustuisi *koko* Luonnontuottometsän toiminnan *toteutuneeseen* taloudelliseen ylijäämään (nettokassavirtaan), josta maanomistajalle maksettaisiin hänen osuutensa suhteellista arvoa vastaava summa. Tämä malli sopisi yhteismetsä-, rahasto- tai yritysraenteisiin perustuville ratkaisuille. Yleensä yhteismetsään (tai rahastoon apporttia käyttäen) liityttäessä osakkaan metsän arvo perustuu puuston arvoon, mutta myös luontoarvojen huomioon ottaminen on mahdollista.

Taloudelliseen ylijäämään perustuva vuotuinen korvaus voitaisiin maksaa myös yksittäiseltä *sopimusalueelta* tulleen nettokassavirran perusteella (puunmyyntitulot vähennettynä operationaalisilla ja hallinnollisilla kustannuksilla). Koska tällainen nettokassavirta tyypillisesti vaihtelee vuosittain enemmän kuin koko Luonnontuottometsän vastaava suure, vuotuinen korvaus voitaisiin määritellä aluksi sopimusalueen metsäsuunnitelmassa kymmenvuotiskaudelle ennustetun keskimääräisen tuoton mukaiseksi. Erona ensimmäiseen ja yksinkertaisempaan vaihtoehtoon olisi kuitenkin se, että lopullinen korvaus ei perustuisi ennustettuun (laskennalliseen) tuottoon vaan toteutuneeseen kassavirtaan. Ennustettu ja toteutunut kassavirta voitaisiin täsmäyttää toisiinsa nähden esimerkiksi kymmenen vuoden välein.

Tasoituskalkelma ja tasingon maksaminen joko metsänomistajalle tai Luonnontuottometsä-toimijalle olisi toteutettava myös siinä tapauksessa, että maanomistaja eroaisi Luonnontuottometsästä ja hänelle olisi sitä ennen maksettu koko Luonnontuottometsän nettokassavirtaan perustuvaa vuotuista tuottoa. Luonnontuottometsän sopimuksen eroamissääöksillä voidaan tarkentaa tasingon laskentäsääntöjä ja mahdollisia eroamisen tai irtisanomisen taloudellisia seuraamuksia. Näitä ovat esimerkiksi sopimussakot ja tuoton täsmäyttämiseksi vaadittavat vähimmäisajat (tasoitusajat).

Kolmannessa vaihtoehdossa maanomistajan saama vuotuinen korvaus perustuisi kahteen osatekijään: i) sopimusalueen puuston arvoon ja ii) sopimusalueelta saataviin puunmyynti- ja muihin tuloihin.

Puuston arvoon perustuva korvaus olisi eräänlainen perusmaksu, joka olisi vuosittain samansuuruinen. Sopimusalueella tehdyistä hakkuista saadut puunmyyntitulot (ja mahdolliset muut tulot kuten

ympäristötuet) maksettaisiin aina metsänomistajalle – kuitenkin niin, että niistä ensin vähennettäisiin i) joko kokonaan tai osittain hänelle siihen mennessä (ja edellisten toimenpiteiden tulouttamisen jälkeen) maksetut pääomaperusteiset korvaukset ja ii) toimijan osuus, joka perustuisi sen operationaaliin ja hallinnollisiin kustannuksiin. Yhdysvalloissa tehdyissä sopimuksissa jälkimmäinen on ollut kymmenen prosenttia puunmyyntituloista. Varsinkin runsaspuustoisten metsien omistajat voivat kokea tämäntyyppisen tuotonjakomallin oikeudenmukaisemmaksi ja siten myös houkuttelevammaksi kuin sellaisen, joka perustuu pelkästään puuston arvoon tai ennakoituihin laskennallisiin nettokassavirtoihin. Lisäksi alku- ja loppupuuston osin tulkinnanvaraisen arvostamisen merkitys ei ole niin suuri kuin tasaiseen tuottoon perustuvassa yksinkertaisimmassa toteutusvaihtoehdossa (vaihtoehto 1).⁵³

Kaikissa edellä mainituissa vaihtoehdoissa maanomistajan saama sopimuskorvaus pohjautuu puuston arvoon ja/tai nettokassavirtaan. Peruseriaate on siten sama kuin METSO-ohjelman mukaisissa korvauksissa, joissa korvataan vain puuntuotannon tulonmenetykset tai lisäkustannukset. Esimerkiksi kuolleesta puustosta korvausta maksetaan vain sen verran kuin sillä on vielä myyntiarvoa vaikkapa polttopuuna; liian lahosta puusta ei makseta korvauksia. Koska Luonnontuottometsä on lähtökohtaisesti yksityisrahoitteinen toimintamalli, maanomistajille maksettujen korvausten ei kuitenkaan tarvitse perustua yksinomaan alueen puuntuotannolliseen arvoon ja sitä koskeviin maanomistajan laskennallisiin tulonmenetyksiin sellaisella tavalla kuin Euroopan unionin komissio on ainakin tähän mennessä vaatinut kestävän metsätalouden rahoituslain perusteella annetulta tuelta (ks. luku 3.3).

Neljäs vaihtoehto olisikin, että korvaus perustuisi pääosin (tai osin) sopimusalueen puuston arvoon, mutta kyseistä arvoa täydennettäisiin esimerkiksi kiinteistön luontoarvoista ja/tai hiilensidonnasta maksettavalla lisäkorvauksella. Ensin mainittu voisi olla hehtaarikohtainen mutta voisi perustua myös lahoppuun määrään tai muuhun biodiversiteetti- tai luontoarvoindikaattoriin samaan tapaan kuin esimerkiksi luonnonarvokaupassa.⁵⁴

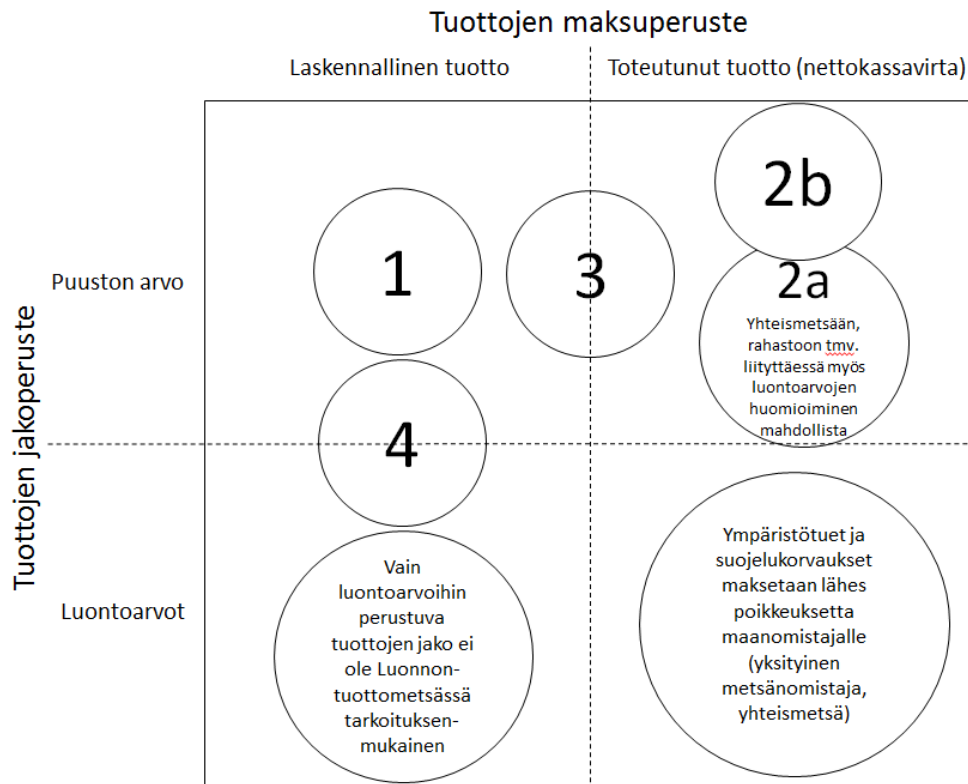
Edellä esitetyt tuottojen jaon pääperiaatteet on esitetty tiivistetysti taulukossa 4. Lisäksi niiden eroja on havainnollistettu kuvan 4 mukaisella nelikentällä. Myös muut vaihtoehdot ja niiden yhdistelmät ovat luonnollisesti mahdollisia. Jos luontoarvot otetaan mukaan, kyseessä on niiden osalta pohjimmiltaan laskennallinen tuotto niin kauan kuin luontoarvoilla ei ole todellisia markkinoita.

⁵³ Indianan Forest Bank -järjestelyissä on käytetty tällaista mallia tuottojen jaossa (ks. Viitala ym. 2020).

⁵⁴ Myös METSO-ohjelman toteutusta koskevassa väliraportissa todetaan, että suojelualueverkoston kehittämiseksi suojelukorvauksen määräytymisperusteita tulisi muuttaa niin, että puun arvon lisäksi maanomistajalle voitaisiin korvata monimuotoisuusarvoja (Hohti ym. 2019).

Taulukko 4. Luonnontuottometsän tuottojen jakoa koskevia vaihtoehtoja.

Maanomistajan saaman korvauksen peruste	Korvaus maanomistajalle	Mahdollinen tasinko tai nettotulojen tasoitusaika
1. Laskennallinen vuotuinen tuotto puustopääomalle	Tasainen vuotuinen tuotto sopimusalueen puuston arvolle (esim. 3 %)	Sopimuksen päättyessä, jos puuston arvo on muuttunut.
2. Toteutunut vuotuinen nettokassavirta	<p>a. Osuus <i>koko</i> Luonnontuottometsän edellisen vuoden nettotulosta. Osuus määritetään maanomistajan yhteismetsään, rahastoon tmv. liittämää aluetta vastaan saamien osuuksien perusteella.</p> <p>b. <i>Sopimusalueen</i> edellisen vuoden nettotulo. Operatiivisten ja hallinnollisten kustannusten kohdistamiseksi alueelta kertyvää nettotuloa voidaan tasoittaa jollakin ajanjaksolla metsäsuunnitelman perusteella.</p>	Ei yleensä tarpeen (paitsi sopimuksen irtisanomistilanteessa)
3. Laskennallinen vuotuinen tuotto puustopääomalle ja alueelta saatu nettokassavirta	Sopimusalueen puuston arvoon pohjautuva vuotuinen peruskorvaus (esim. 1–3 %) ja alueelta saatavat puunmyynti- ja muut tulot (joista vähennetty tietyt erät).	Ei yleensä tarpeen (paitsi sopimuksen irtisanomistilanteessa)
4. Laskennallinen vuotuinen tuotto puustosta ja luonnonarvoista	Tasainen vuotuinen korvaus, esimerkiksi 3 % puuston ja luontoarvojen yhteisarvosta	Sopimuksen päättyessä, jos puuston arvo tai luontoarvot ovat muuttuneet.

Kuva 4. Luonnontuottometsän tuottojen jako- ja maksuperusteet. Numerot viittaavat vaihtoehtoihin taulukossa 4.

6. Luonnontuottometsäksi soveltuvien alueiden tunnistaminen

Tässä luvussa tarkastellaan, millaisille alueille Luonnontuottometsän toimintamalli voisi Suomessa soveltua ja miten tällaiset alueet voitaisiin tunnistaa. Tarkastelun lähtökohta on ekologinen vaikuttavuus, vaikka vieläkin keskeisemmällä sijalla toimintamallin käytännön toteutuksessa on alueen maanomistajien kiinnostus sitä kohtaan. Sen selvittäminen ei kuitenkaan ole mahdollista ilman omistajien lähestymistä joko haastatteluin tai posti- ja verkkokyselyin, joissa Luonnontuottometsän toimintamalli kuvataan. Vasta tämän jälkeen heidän on mahdollista arvioida sitä omien tavoitteidensa toteutumisen kannalta.

Yhteiskunnan näkökulmasta Luonnontuottometsän toimintamalli olisi tarkoituksenmukaisinta kohdistaa ensisijaisesti sellaisille Etelä-Suomen monimuotoisuusarvoja sisältäville talousmetsäkohteille, jotka nivoutuvat lähiympäristössä oleviin suojelukeskittymiin. Tavoitteena olisi tällöin luoda puskuri- tai suojavyöhykkeitä nykyisten suojelu- tai Natura 2000 -alueiden ympärille ja vähentää pirstoutuneen metsikkörakenteen vaikutuksia luomalla yhtenäisiä metsäaluekokonaisuuksia, jotka muodostuvat sekä eri tavoin suojelluista tai rauhoitetuista kohteista että metsistä, joissa harjoitetaan keskimääräistä luonnonläheisempää ja mahdollisuuksien mukaan jatkuvapeitteistä metsänhoitoa. Näin varmistettaisiin metsäluonnon monimuotoisuuden turvaaminen laajemmassa mittakaavassa. Metsänhoito-, hakkuu- ja luonnonhoitotöillä Luonnontuottometsä ylläpitäisi paikallistalouden työllisyyttä ja verotuloja, mikä edistäisi metsien monimuotoisuuden turvaamisen sosiaalista hyväksyttävyyttä ja lieventäisi vastakkaisasettelua metsien eri käyttömuotojen välillä. Tämä on ollut myös yhdysvaltalaisen Forest Bank -järjestelyiden yksi keskeinen tavoite (Viitala ym. 2020).

Soveltuvien alueiden tunnistamisessa voidaan yleensäkin käyttää hyväksi olemassa olevia aineistoja ja kartoituksia. Niukkojen resurssien vuoksi esimerkiksi METSO-ohjelmaan on pyritty valitsemaan ensisijaisesti elinympäristöltään arvokkaimpia alueita. Kohteet on valinnan helpottamiseksi luokiteltu kolmeen luokkaan (tarkemmin Tietolaatikko 4), joista I-luokan kohteet pyritään lähes poikkeuksetta hyväksymään suojeltaviksi, jos resurssit tai alueelliset rajoitteet eivät sitä estä. Sen sijaan II- ja erityisesti III-luokan kohteista voitaneen hyväksyä vain parhaimmat, käytännössä I-luokan kohteisiin tai muuhun suojeluverkostoon liittyvät kohteet. Tällaiset METSO-ohjelmasta ”hylätyt” II- ja III-luokan suojelukohdeet sopisivat hyvin Luonnontuottometsän kohteiksi. Niiden omistajat ovat keskimääräistä suojelunmyönteisiä, koska ovat tarjonneet metsäkohteitaan METSO-ohjelmaan, joten heitä voisi kiinnostaa myös luonnonhoitopainotteinen metsien käsittely. Luonnontuottometsän kohdealueiden alkukartoituksessa suojelullisesti sopivien alueiden löytämiseksi yhtenä vaihtoehtona olisikin käyttää hyväksi sellaisia METSO-hakemuksia, jotka täyttävät luonnontieteelliset kriteerit, mutta joita ei ole rahoitettu ja otettu mukaan METSO-ohjelmaan. Tällaisista ehdokkaista tulisi kuitenkin keskittyä pinta-alaltaan suurimpiin.

Luonnontuottometsälle sopivia kohdealueita voisivat olla myös sellaiset alueet, joissa on muun toiminnan tai kansalaisten tarpeiden kannalta erityisiä tarpeita käsitellä metsiä tavanomaista hienovaraisemmin. Tällaisia alueita ovat esimerkiksi asutusalueiden lähetyvillä olevat virkistysalueet, retkeily- ja matkailualueiden lähiympäristöt sekä merkittävät maisema-alueet.⁵⁵ Luonnontuottometsän toimintamalli voisi tukea myös esimerkiksi Pohjois-Karjalan ja valmisteilla olevan Päijänteen biosfäärialueiden tavoitteita.

⁵⁵ Luonnontuottometsän metsien käytön ja käsittelyn periaatteet ovat hyvin samantapaisia kuin ne, joita Räsänen ja Savola (2011) ovat hahmotelleet kuntien omistamille metsille.

Tietolaatikko 4. METSO-ohjelman elinympäristökohtaiset valintaperusteet

METSO-ohjelmassa keskeisin suojelukohteiden valintaperuste on monimuotoisuuden kannalta tärkeä elinympäristö, joita ovat:

1. Lehdot
2. Monimuotoisuudelle merkittävät kangasmetsät
3. Monimuotoisuudelle merkittävät suot
4. Vesistöjen lähimetsät
5. Metsäluhdat ja tulvametsät
6. Metsäiset kalliot, jyrkänteet ja louhikot
7. Kalkkikallioiden ja ultraemäksisten maiden metsäiset elinympäristöt
8. Harjujen paahdeympäristöt
9. Puustoiset perinnebiotoopit
10. Maankohoamisrannikon monimuotoisuuskohteet

Elinympäristöjen helposti arvioitavien ominaisuuksien (kuten lahopuun määrä, valtapuuston likimääräinen ikä) perusteella nämä on jaoteltu valintaperusteissa kolmeen luokkaan I–III.

Ensimmäisen luokan (I) kohteet ovat puuston rakennepiirteiltään ja/tai lajistoltaan jo tällä hetkellä monimuotoisuudelle selvästi arvokkaita alueita, ja ne ovat ensisijaisia METSO-ohjelman kohteita.

Toisessa luokassa (II) ovat muut monimuotoisuuden kannalta merkittävät kohteet, joissa on jo monimuotoisuuden kannalta tärkeitä puuston rakennepiirteitä tai monipuolista lajistoa. Nämä ovat yleensä puustoltaan joko I luokan kohteita nuorempia tai niukkalahopuustoisempia mutta kuitenkin monimuotoisuuden kannalta merkittäviä alueita.

Kolmannessa luokassa (III) on puuston rakennepiirteiltään suotuisaan suuntaan kehittyviä tai sijainniltaan hyviä kohteita, joita voidaan kehittää aktiivisella luonnonhoidolla tai joiden annetaan kehittyä itseksensä luonnontilaisen kaltaiseksi. Ne voivat olla esimerkiksi luokkiin I ja II kuuluvien kohteiden välittömässä läheisyydessä olevia tai näiden välistä kytkeytyneisyyttä merkittävästi edistäviä, monimuotoisuusarvoiltaan kehittyviä tai luonnonhoitotoimin kehitettäviä kohteita.

Lähde: Syrjänen ym. (2016, s. 9–10).

Luonnontuottometsän toteuttaminen voisi lähteä liikkeelle myös ruohonjuuritasolta, paikallisvetoisesti, jonkun paikallisen maanomistajan aloitteesta. Kuten luvussa 5.2 todettiin, Luonnontuottometsän perustamisessa merkittävä rooli voisi olla paikallisella ankkurimaanomistajalla, jonka omistaman suurrehkon metsäalueen ympärille Luonnontuottometsä perustettaisiin. Tällainen ankkurimaanomistaja voisi olla joku iso maanomistaja, kuten kartano, yritys tai säätiö. Ankkurimaanomistajan rooli sopisi myös sellaisille seurakunnille, kunnille ja kaupungeille, jotka strategiassaan korostavat ilmasto- ja ympäristövastuullisuutta. Monissa kunnissa onkin kiinnostusta luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen, ja monet ovat aktiivisesti osallistuneet METSO-ohjelmaan (Löfström ym. 2019). Kunnilla ja kaupungeilla on myös lakisääteinen velvollisuus edistää luonnonsuojelua alueillansa.⁵⁶ Kuntien ja muiden yhteisöjen suurin merkitys Luonnontuottometsän kannalta voisi olla se, että ne toimisivat suunnanäyttäjinä, ts. osallistuisivat järjestelyyn sellaisina ankkurimaanomistajina, joiden toiminta tarjoaisi alueen muille metsänomistajille esimerkin, joka voisi kannustaa heitäkin liittymään siihen.

⁵⁶ Luonnonsuojelulaki 6 §: ”Kunnan tulee edistää luonnon- ja maisemansuojelua alueellaan.”

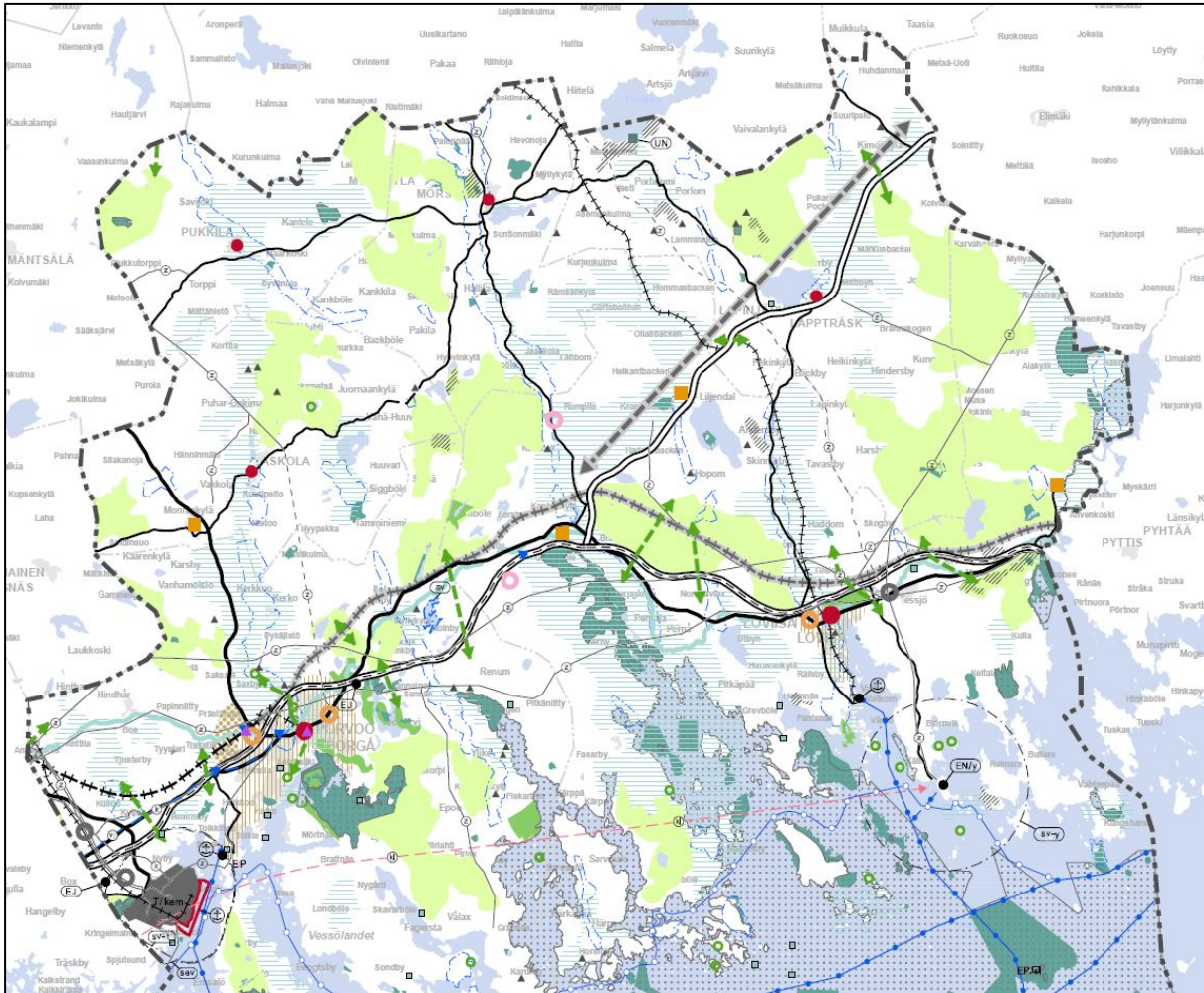
Sopivia Luonnontuottometsän kohdealueita voidaan alustavasti tunnistaa luonnonarvoista käsin myös esimerkiksi alueellisten metsäohjelmien (AMO) 2016–2020 valmistelun yhteydessä laadittujen luonnonhoidon alueellisten toteutusohjelmien (TOTELMA) perusteella (Suomen metsäkeskus & Tapio 2016). TOTELMA on Suomen metsäkeskuksen ja sen alueiden luonnonhoidon edistämisen suunnitelma julkisilla varoilla tuetun luonnonhoidon kohdistamiseksi. Siinä on pyritty tunnistamaan luonnonhoidon ja vesiensuojelun painopistealueet AMO-alueilla. Tavoitteena on suunnata kullakin AMO-alueella sekä ympäristötuen että luonnonhoitohankkeiden rahoitus ja toimeenpano keskeisimpiin kohteisiin ja tehostaa näin toimintaa. Parhailtaan on käynnissä alueellisten metsäohjelmien päivitys kaudelle 2021–2025, minkä yhteydessä tarkistettaneen myös luonnonhoidon toteutusohjelmat. Metsäohjelmien päivitysten tulisi valmistua syksyllä 2020 (Suomen metsäkeskus 2020b).

Vaihtoehdon sopivien alueiden alustavaan kartoittamiseen tarjoaa myös maakuntakaavoitus, johon ollaan eri puolilla Suomea kehittämässä kaavamerkintöjä merkittävien yhtenäisten metsäalueiden rajaamiseksi muun kuin metsätalouden harjoittamisen ulkopuolelle. Tällaiset metsäalueet on yleensä tunnistettu Zonation-menetelmällä Suomen luontoarvoiltaan parhaimman viidenneksen joukosta.⁵⁷

Esimerkiksi valmisteilla olevissa Uudenmaan ja Varsinais-Suomen maakuntakaavoissa on osoitettu laajoja, yhtenäisiä luonnoltaan arvokkaiksi tunnistettuja rakentamattomia metsäalueita, joiden pirstomista ja pinta-alan pienentämistä on vältettävä mutta metsätalouden harjoittaminen on sallittua (Hiedanpää ym. 2019, Uudenmaan liitto 2019). Aina tällaisten alueiden osoittaminen ei kuitenkaan kaavavalmistelussa onnistu, kuten esimerkiksi Pohjois-Karjalassa, jossa maakuntahallitus ei hyväksynyt samantyyppistä merkintää ja palautti kaavan uudelleen valmisteluun (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2020). Lopullisessa 7.9.2020 hyväksytyssä maakuntakaavassa tällaista merkintää ei enää ole, ja selvitys yhtenäisistä metsäalueista jäi kyseisen kaavan tausta-aineistoksi.

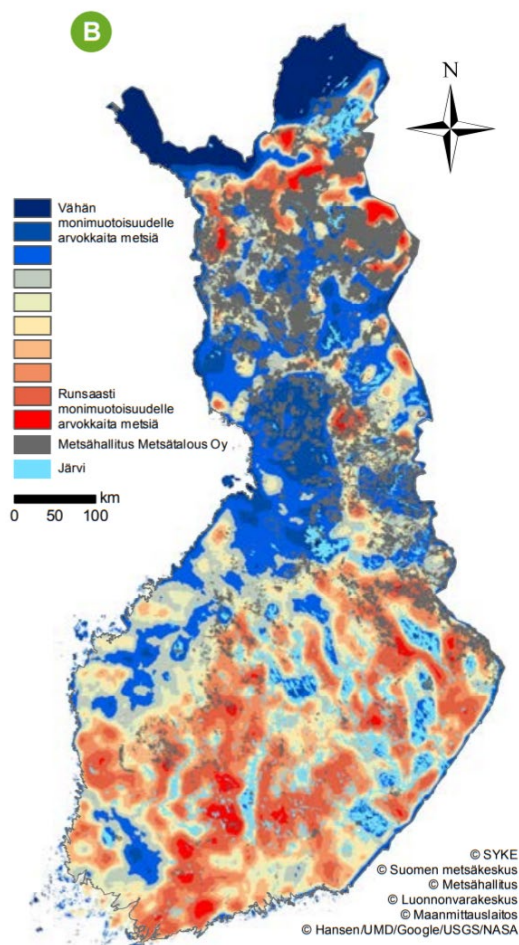
Kuvassa 5 on esimerkkinä Itä-Uudenmaan vaihemaakuntakaavan ehdotuksen kaavakartta, jossa on osoitettu alueen yhtenäiset laajat metsäalueet.

⁵⁷ Zonation on Helsingin yliopistossa maankäytön suunnittelun tueksi kehitetty ohjelmisto, jolla voidaan yhdistää paikkatietoa lajien ja elinympäristöjen esiintymisestä, biodiversiteetistä sekä muista tekijöistä (Lehtomäki ja Moilanen 2013). Zonation-ohjelmistolla on laskettu metsien monimuotoisuutta kuvaava prioriteetti-arvo tietyin kriteerein jokaiselle metsikölle Suomessa (Mikkonen ym. 2018).

Kuva 5. Itä-Uudenmaan vaihemaakuntakaavan ehdotuksen kaavakartta, johon on vaalean vihreällä merkitty metsätalousvaltainen alue, joka on laaja, yhtenäinen ja ekologisen verkoston kannalta merkittävä (Uudenmaan liitto 2019).

Luonnontuottometsän kohdealueiden tarkemmassa kartoituksessa voidaan yleensäkin käyttää hyväksi erilaisia paikkatietoaineistoja, joita on nykyisin hyvin saatavilla. Avoimen metsätiedon perusteella voidaan esimerkiksi tunnistaa luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaita metsäalueita. Kun nämä yhdistetään olemassa olevien suojelualueiden kanssa, on suhteellisen helppo selvittää, missä päin Suomea Luonnontuottometsän toimintamalli voisi luoda ekologisia käytäviä tai tukivöyhykkeitä jo olemassa olevien suojelualueiden lähialueilla. Tällaisia paikkatietoaineistoja on saatavilla esimerkiksi Suomen ympäristökeskuksen sivuilta ja sieltä löytyvät myös Zonation-analysillä tuotetut karttatason monimuotoisuudeltaan arvokkaimmista alueista (Suomen ympäristökeskus 2020).

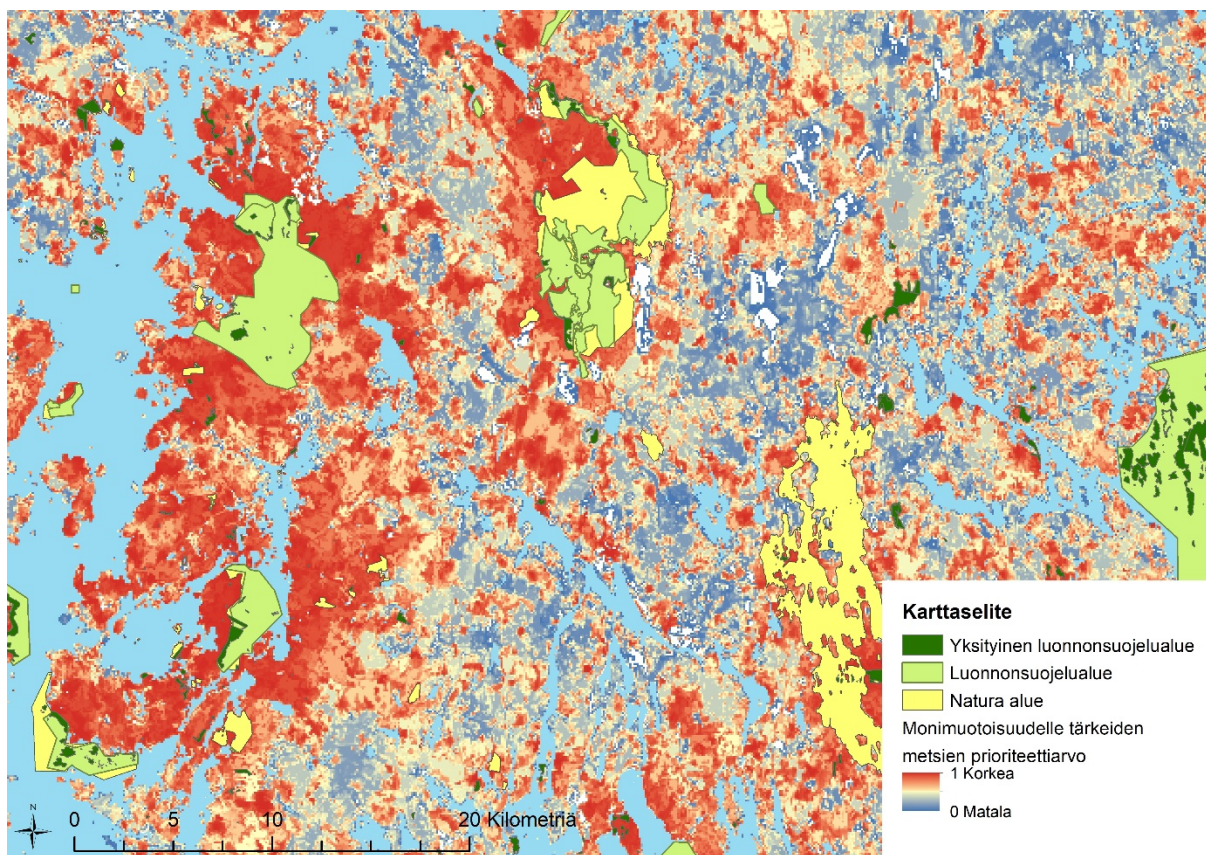

Kuva 6. Zonation-ohjelmistolla tuotettu paikkatieto Suomen metsien monimuotoisuusarvosta suhteessa suojelualueverkostoon, metsätalousalueiden arvokkaiisiin elinympäristöihin ja ympäristötuki-alueisiin. Lähde: Mikkonen ym. (2018, s. 53).

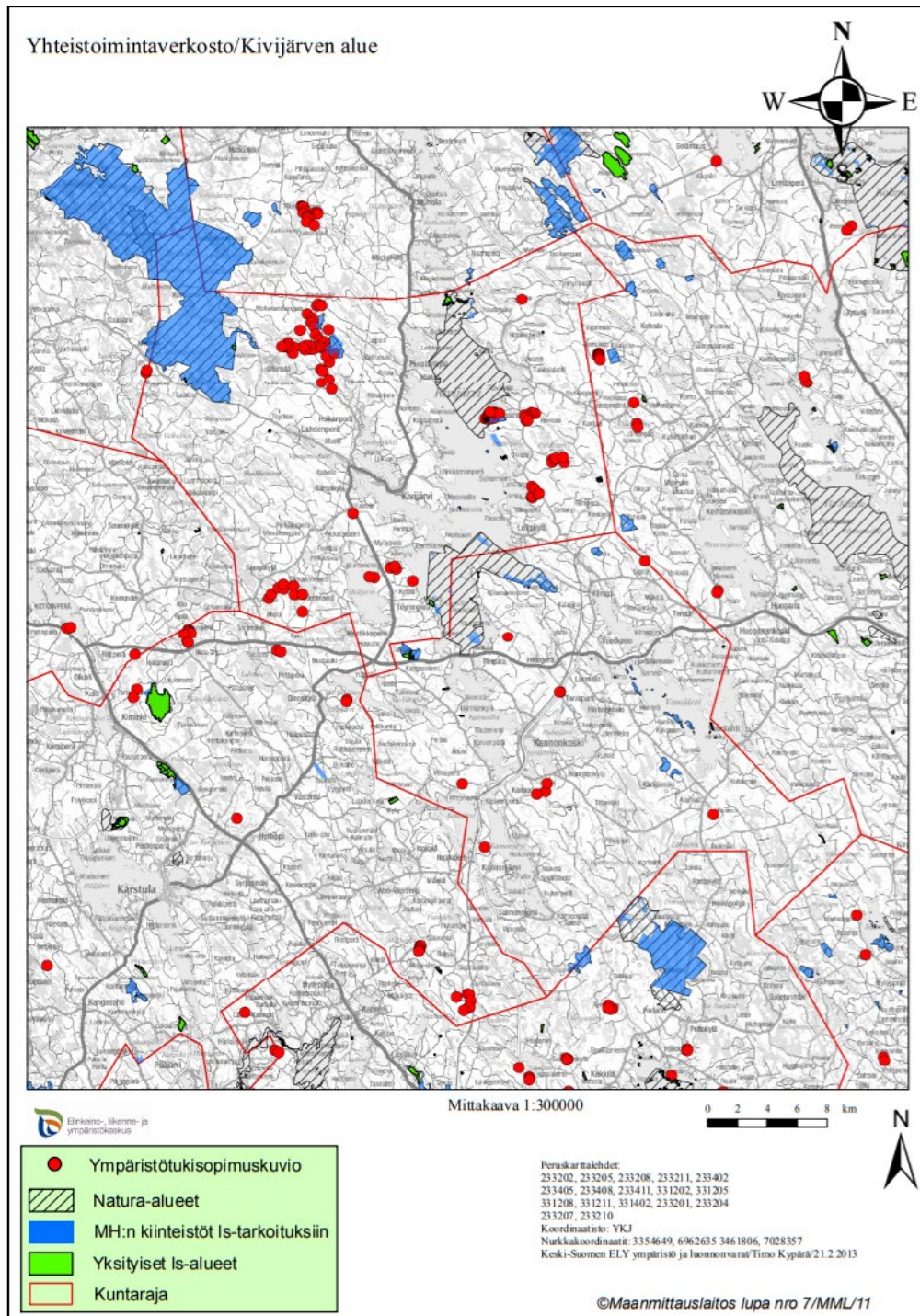
Kuvassa 6 on Zonation-analyysillä tuotettua paikkatietoa sellaisista alueista, joiden suojelulla tai muulla kohteen luonnonarvoja säästävillä tai lisäävillä toimenpiteillä on todennäköisesti myönteinen vaikutus metsien uhanalaisen lajiston säilymiseen ja lajiston tilan paranemiseen pitkällä aikavälillä, kun otetaan huomioon alueiden kytkeytyneisyys suojelualueverkostoon ja talousmetsien arvokkaiisiin elinympäristöihin. Mitä punaisempaa alueella on, sitä enemmän sillä on monimuotoisuusarvoa ja mitä sinisempää, sitä vähemmän. Kartasta on helppo havaita, että monimuotoisuudelle arvokkaat metsäalueet ovat sijoittuneet varsin epätasaisesti maan eri osiin.

Valtakunnan tasolta paikallistasolle siirryttäessä voidaan tunnistaa tarkemmin mahdolliset kohdealueet. Tätä havainnollistetaan kuvassa 7, jossa on yhdistetty Suomen ympäristökeskuksen paikkatietosivustolta Zonation-analyysillä tunnistetut monimuotoisuudelle tärkeät kohteet sekä kartat eri tavoin suojelluista valtion ja yksityisten metsänomistajien alueista. Kartassa on käytetty pohjana Zonation-analyysiversiota 6, joka soveltuu tilanteeseen, jossa tarkastellaan monimuotoisuuden kannalta arvokkaiden kohteiden alueverkostoa, toisin sanoen laajemman maiseman laatua ja sen metsikkörakenteen vaikutusta lajistoon (ks. Mikkonen ym. 2018, s. 62, 81–82). Mitä punaisempaa kartalla on, sitä suurempi on alueen monimuotoisuusarvo. Metsien monimuotoisuusarvot ovat selvästi korkeimpia olemassa olevien suojelualueiden lähistöllä kuin muualla, mutta näiden väliin jää paljon alueita, joilla on myös korkea monimuotoisuusarvo. Nämä suojelualueiden ”välialueet” voisivat olla sopivia Luonnon-tuottometsän kohdealueeksi.

Luonnontuottometsän kohdealueiden valintaan vaikuttavat paitsi luonnon ominaispiirteet myös maanomistajien suhtautuminen metsäluonnon suojeluun ja luonnonhoitopainotteiseen metsänhoitoon. Markkinoinnin kannalta otollisimpia olisivat sellaiset alueet, joissa metsänomistajia on jo valmisteltu metsien suojeluun, joissa ajatus on saatu itämään. Tällaisia alueita voisi löytyä METSO-ohjelman yhteistoimintaverkostokokeiluista. Esimerkiksi Kivijärvellä ja Pohjois-Päijänteen rannoilla vuosina 2009–2012 toteutetun METSO:n yhteistoimintaverkostohankkeen (Männikkömetsät ja rantojen raidat) alueet voisivat soveltua tällaiseen. Hankkeessa pyrittiin parantamaan monimuotoisuudelle tärkeiden kohteiden ekologista kytkeytyvyyttä vapaaehtoisen suojelun ja luonnonhoidon keinoin sekä edistämään alueiden luontomatkailua ja metsällistä kulttuuriperintöä etsimällä keinoja suojelun, metsätalouden ja luontomatkailun yhdistämiseen (Hytönen 2013). Alueilla tehtiin luonnonsuojelulain mukaisia suojelualueita 34 kappaletta ja 488 hehtaaria sekä lisäksi ympäristötukisopimuksia yhteensä 64 kappaletta ja 333 hehtaaria (Sirkiä 2013, s. 7). Kuvassa 8 havainnollistetaan julkisen ja yksityisen suojelualueverkoston ja ympäristötukikohteiden sijaintia ja kytkeytyneisyyttä Kivijärven yhteistoimintaverkostokokeilussa.

Kuva 7. Kartassa on esitetty, miten erilaisia paikkatietoaineistoja yhdistelemällä voidaan tunnistaa monimuotoisuudeltaan arvokkaita alueita. Metsäluonnon monimuotoisuuden kannalta keskeisiä ovat puinaiset alueet, joilla monimuotoisuudelle tärkeiden metsien prioriteettiarvo on korkea ja joiden lähistöllä jo on eri tavoin suojeltuja alueita. Esimerkki on Päijänteen itäpuolelta.

Kuva 8. METSO-yhteistoimintaverkoston alue Kivijärvellä. Lähde: Päijänteen rannoille... (2013).

Kun pyritään tunnistamaan Luonnontuottometsälle soveltuvia kohdealueita etenkin jo olemassa olevien suojelualueiden läheisyydessä tai edistämään niiden välistä ekologista kytkeytyvyyttä, samoin kuin tällaisten alueiden kytkeytyvyyttä rajoitetussa metsätalouskäytössä olevien alueiden kanssa, voidaan hyödyntää myös sellaisia tuoreita kartoituksia, joihin on koottu suojeluverkoston laajentamisen ja kehittämisen kannalta tärkeitä alueita erityisesti Etelä-Suomessa.

Yksi esimerkki tällaisesta kartoituksesta on Suomen luonnonsuojeluliiton esitys Suomenselän ja Maa-selän alueella tehtävästä lisäsuojelusta ja ennallistamistoimenpiteistä (Sahi ja Savola 2016). Siihen

valittiin paikallisesti, alueellisesti tai valtakunnallisesti arvokkaita, mutta toistaiseksi suojelun ulkopuolelle jääneitä metsiä, soita, pienvesiä ja vesistöjä tai niiden muodostamia kokonaisuuksia. Kohdevalinnan pohjana olivat aiemmat suojeluesitykset, viranomais selvitykset sekä valtion ja UPM:n avainbiotooppikartat. Täysin uusien kohteiden valinnassa hyödynnettiin muun muassa ilmakuvatulkintoja, paikkatietoaineistoja, paikallistietämystä, maastokäyntejä sekä maakunta- ja yleiskaavojen vielä toteutumattomia suojeluvaramuksia ja muita niissä luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeiksi merkittyjä alueita.⁵⁸

Esitetyt kohteet sijaitsevat valtion, yhtiöiden, kuntien, seurakuntien, säätiöiden ja yhteismetsien mailla, joten osa niistä voisi soveltua myös Luonnontuottometsän kohdealueiksi. Toisaalta, jos on oletettavaa, että nämä tai muut arvokkain katsotut alueet tullaan joka tapauksessa suojelemaan valtion rahoituksella lähiaikoina, Luonnontuottometsä saattaa olla turha välivaihe tässä kehityksessä. Jos pyyvä suojelu sen sijaan viivästyy (tai sen voidaan olettaa viivästyvän) selvästi esimerkiksi valtion budjettirajoitteiden tai maanomistajien haluttomuuden takia, näiden kohteiden luontoarvoja tullaan väistämättä menettämään. Tällaisen skenaarion todennäköisyyden noustessa Luonnontuottometsän kaltaisen keinon houkuttelevuus monimuotoisuutta turvaajana ja edistäjänä nousee varteenotettavaksi vaihtoehdoksi ainakin osalla näistä alueista. Luonnontuottometsän toimintaperiaatteiden mukaista olisi yleensä rajata arvokkaimmat luontokohteet luonnonläheistenkin metsätaloustoimien ulkopuolelle ja pääoman käytön tehostamiseksi pyrkiä esimerkiksi myymään ne jossakin myöhemmässä vaiheessa valtiolle lakisääteisiksi suojelukohteiksi. Tällä tavalla toimien Luonnontuottometsä edesauttaisi kohteiden luontoarvojen säilymistä sellaisinakin aikoina, jolloin valtion rahoitus ei siihen riittäisi.

Luonnontuottometsän kohdealueeksi sopivan alueen tunnistaminen on lopulta suhteellisen mekaaninen toimenpide, joka voidaan tehdä paljolti paikkatietoon kytkettyjen luonnontieteellisten kriteereiden, muiden dokumenttien ja olemassa olevan suojelualueverkoston perusteella. Huomattavasti hankalampi tehtävä on Luonnontuottometsän toimintamallista kiinnostuneiden ihmisten – sekä toimijoiden että maanomistajien – tunnistaminen. Voi olla, että tunnistamme luontoarvoiltaan erinomaisen hyvin Luonnontuottometsäksi soveltuvan alueen, mutta jos alueelta ei löydy sopivaa toimijaa tai riittävää määrää toimintamallista kiinnostuneita maanomistajia, asia ei etene. Tämän vuoksi keskustelu Luonnontuottometsän mahdollisuuksista ja toteutuksesta paikallistasolla on ensiarvoisen tärkeää.

⁵⁸ Suomenselän ja Maanselän suojelu- ja ennallistamisesitys käsittää yhteensä 274 metsä- ja suoaluetta, joiden pinta-ala on yhteensä noin 78 000 hehtaaria. Kohteet sijaitsevat kymmenen maakunnan ja 55 kunnan alueella. Kohteista valtaosa (52 000 ha) on valtion kokonaan, pääosin tai osittain omistamia. Muita samantyyppisiä luontokartoituksiin perustuvia esityksiä löytyy osoitteesta <http://www.metsakartat.fi/>. Soveltuvien osin olisi mahdollista käyttää hyväksi myös FSC-metsästandardin mukaisia ns. korkean suojeluarvon metsiä (*High Conservation Value Forests*) koskevia kartoituksia.

7. Sopimus Luonnontuottometsästä

7.1. Yleiset periaatteet

Metsänomistaja tekee sopimuksen Luonnontuottometsä-toimijan kanssa metsäalueesta, sen käsitte-lystä ja niiden perusteella hänelle maksettavasta tulosta. Kyseessä voi olla hallinta- ja käyttöoikeuden luovutus määräajaksi (vuokrasopimusmalli), metsien hoidosta sopiminen määräajaksi (hoitosopimusmalli) tai metsien liittäminen Luonnontuottometsä-toimijana olevaan yhteismetsään, kuten luvussa 5.2 on kuvattu. Jotta sopimus olisi selkeä, sen tulisi olla suhteellisen lyhyt ja sisältää vain keskeiset, kyseistä tapausta yksilöivät ja koskevat asiat. Toisaalta sopimuksessa tulisi ottaa huomioon metsänomistajalle mahdollisesti koituvat yllättävätkin tapahtumat ja velvoitteet, joita koskevista menettelytavoista olisi niin ikään syytä sopia yksiselitteisesti.⁵⁹

Luonnontuottometsän tavoitteena on harjoittaa kestävää maankäyttöä ja luonnon monimuotoisuutta vaalivaa metsänkäsittelyä sekä yksittäisten metsätilojen omistajien että tilanrajat ylittävien ekologisten kokonaisuuksien näkökulmasta.⁶⁰ Tämän vuoksi tarvitaan yleiset, kaikissa Luonnontuottometsissä sovellettavat periaatteet ja menettelytavat samalla tavalla kuin esimerkiksi metsien hoitosopimuksissa, puukauppasopimuksissa ja alue-ekologiaan pohjautuvissa luonnonvarasuunnitelmissa. Näin on toimittu myös Yhdysvalloissa, jossa on määritelty Luonnontuottometsää vastaaville *Forest Bank*- ja *Conservation Forestry* -ohjelmille (ks. Viitala ym. 2020) neljä yleistä tavoitetta, jotka koskevat kaikkia siihen liittyneitä metsäkiinteistöjä:

- 1) luonnontilaisten ja luonnontilaisen kaltaisten metsäekosysteemien säilyttäminen;
- 2) monimuotoisuuden edistäminen ja palauttaminen sellaisilla alueilla, joilla se on heikentynyt: mm. puronvarsien ja kosteikkojen ennallistaminen, metsän rakenteen monipuolistaminen (puuston ikä-, koko- ja puulajijakauma);
- 3) elinympäristöjen tilan heikkenemisen estäminen tai minimoiminen metsätalouden toimenpiteissä (jäljittelemällä metsän luontaisen rakenteen kehitystä);
- 4) säännöllisten tulojen tuottaminen (pyrkien kasvattamaan ensi sijassa korkealaatuista tuki-kuuta).

Näiden yleistavoitteiden lisäksi yhdysvaltalaisessa järjestelmässä otetaan huomioon metsän virkistys- ja maisemäkäyttö sekä niihin liittyvät yleiset ja omistajakohtaiset arvostukset samoin kuin muut alueelliset näkökohdat, joihin lukeutuu olemassa olevien suojeluverkostojen kehittäminen ja niiden välisen ekologisen kytkeytyvyyden edistäminen (Helm ym. 2002). Luonnontuottometsän vaikutus viimeksi mainittuihin riippuu jokseenkin täysin sen sijainnista ja toiminnan laajuudesta, mutta ainakin toiminnan alkuvaiheessa kyse olisi luultavasti lähinnä pienimuotoisten ekologisten käytävien luomisesta. Kytkeytyvyysajattelun ja -toimien merkitys korostuu, mikäli Luonnontuottometsiä perustetaan esimerkiksi kahden luonnonsuojelualueen väliselle alueelle tai mikäli jollain ekologisesti, maisemallisesti tai

⁵⁹ Esimerkiksi riitaisessa avioerossa Luonnontuottometsä-sopimus saattaisi aiheuttaa oikeustilanteen, jossa kyseisellä sopimuksella esitettäisiin tuhlettavan tai hukattavan omaisuutta. Mikäli Luonnontuottometsä-sopimuksen tekemään metsätilaan kohdistuu luoton vakuutena oleva panttaus, luoton myöntäjä saattaisi vaatia metsänomistajalta lisävakuuksia. Vastaavasti uutta luottoa haettaessa metsätilan vakuusarvo saattaa alentua Luonnontuottometsä-sopimuksen mahdollisesti aiheuttamien tuottoriskien ja -rajoitusten vuoksi. Näihin tilanteisiin olisi syytä varautua avioehtosopimuksella sekä Luonnontuottometsä-sopimuksen vakuusarvoa tarkentavilla sopimuskohtilla.

⁶⁰ Luonnonläheisen metsänhoidon ja -käsittelyn periaatteita hahmoteltiin luvuissa 2 ja 5.1.

muuten ympäristön kannalta arvokkaalle alueelle perustetaan useita toistensa läheisyydessä sijaitsevia Luonnontuottometsiä.

Vaikka Luonnontuottometsään liitetyillä kiinteistöillä tehtäisiin ensisijaisesti luonnon monimuotoisuutta, vesistöjen tilaa ja muita markkinattomia ekosysteemipalveluita ylläpitäviä tai parantavia toimenpiteitä, myös puunmyyntitulot ja muut tulot olisivat tärkeitä. Toiminnan keskeinen periaate kuitenkin olisi, että jos ekologiset ja taloudelliset tavoitteet ovat keskenään ristiriidassa, ensin mainitut ovat etusijalla.⁶¹ Tämän haastavan periaatteen toteuttaminen käytännössä edellyttää, että Luonnontuottometsän toiminta perustuu toimijan ja maanomistajan yhteisesti hyväksymään ja selkeään metsä- ja luonnonhoitosuunnitelmaan. Siinä määritellään, miltä alueilta, kuinka paljon ja millaisilla hakkuutavoilla puustoa voidaan hakata sekä esitetään suunnitellut luonnonhoidolliset toimenpiteet ja niiden sijainti. Suunnitelmaa ja samalla Luonnontuottometsän tulevaa vaikutusten arviointia varten siinä tulisi kuvata myös erityiset suojelua tai ekologista kytkeytyvyyttä vaativat alueet, uhanalaisten lajien esiintyminen, metsälakikohteet ja METSO-luokituksen luontotyypit.⁶²

Luonnontuottometsän harjoittaman maankäytön menetelmäkuvausta varten tulisi laatia toimintakäsikirja samaan tapaan kuin Yhdysvalloissa on tehty (ks. Helm ym. 2002). Sen pohjalta laadittaisiin kullekin tilalle yksilöllinen luonnonhoitosuunnitelma, jossa luonnonhoidon toimenpiteet olisi sovitettu täydentämään alueella olevien julkisten ja yksityisten suojelualueiden ekologista verkostoa. Myös maanomistajan yksilölliset toiveet hänen osoittamiensa erityiskohteiden käsittelystä voitaisiin ottaa huomioon tilakohtaisessa luonnonhoitosuunnitelmassa.

Koska edellä mainitun toimintakäsikirjan sisällöllä tulee olemaan keskeinen merkitys Luonnontuottometsän vaikuttavuudelle, se tulisi laatia huolellisessa yhteistoiminnallisessa prosessissa, jossa otetaan huomioon aiempien oppaiden ja ohjeistuksien laadinnan myönteiset kokemukset ja koetut vaikeudet. Yhden hyvän lähtökohdan tällaiseen prosessiin antaa Metsähallituksen alue-ekologisesta suunnittelua varten laadittu menetelmäkuvaus (Metsähallitus 2015). Kyseistä menetelmäkuvausta tulisi viedä yksityiskohtaisemmalle tasolle talousmetsien luonnonhoitoon, vesien suojeluun ja riistametsänhoitoon laadittujen työoppaiden (Joensuu ym. 2019, Lindén ym. 2019, Miettinen ym. 2019, Saaristo ym. 2017, Saaristo ja Vanhatalo 2019), tutkijoiden ja luontojärjestöjen laatimien oppaiden (esim. Pukkala ym. 2011, Valkonen 2017, Keto-Tokoi 2018) sekä Metsähallituksen soiden ennallistamista varten laaditun oppaan pohjalta (Aapala ym. 2013). Metsäsertifiointien vaatimukset voitaisiin sisällyttää toimintakäsikirjaan siltä osin, kuin niiden sisällöt tukisivat Luonnontuottometsän toimintamallin perimmäisiä tavoitteita.

Toimintakäsikirja jäsentäisi Luonnontuottometsän yleiset periaatteet ja käytännöt siinä laajuudessa, että Luonnontuottometsään liitettyjen metsien käsittely, sen suunnittelu ja vaikuttavuuden arviointi olisi mahdollista järjestää yhdenmukaisesti ja laadukkaasti. Tämä yksinkertaistaisi varsinaisia Luonnontuotto-sopimuksia siinä mielessä, että yksittäisissä sopimuksissa riittäisi viittaus liitteeksi tulevaan toimintakäsikirjaan. Sen ulkopuolelle jäävistä yksityiskohdista asianomaisten tulisi kuitenkin sopia vielä erikseen.

⁶¹ Asia on määritelty näin Yhdysvalloissa tehdyissä Forest Bank -sopimuksissa (ks. Viitala ym. 2020).

⁶² Yhdysvalloissa *Conservation Forestry* -ohjelmaan liitetyille metsätiloille on tehty luonnonhoitosuunnitelma, jossa metsät on jaettu viiteen eri pääluokkaan: 1) uhanalaisten lajien ja lajistojen elinympäristöt sekä niiden suojavyöhykkeet; 2) vesistöjen suojavyöhykkeet (leveys 15–30 metriä); 3) ennallistettavat alueet; 4) puuntuotannon alueet, joilla hakkuiden haitalliset ympäristövaikutukset ovat vähäisiä; ja 5) muut vähäisen käsittelyn tai sen ulkopuolelle jätettävät alueet (maisema, virkistys, riista, kulttuuri ym.). Varsinkin viimeisten kahden luokan osalta tavoitteena on, että maankäyttö ja metsänkäsittelyt kytkeytyisivät tilanrajat ylittäviksi kokonaisuuksiksi (Helm ym. 2002).

7.2. Maanvuokrasopimus

Luonnontuottometsä voidaan ajatella metsäomaisuuden luonnonläheisen hoidon kokonaispalveluna, joka voidaan toteuttaa esimerkiksi maanvuokralain mukaisena sopimuksena (ks. luku 5.2). Tällaisen sopimuksen olennaisinta sisältöä on jo aiemmin hahmoteltu metsänvuokrausta käsittelevässä raportissa (Kurttila ym. 2017). Luonnontuottometsästä tehtävää sopimusta laadittaessa voidaan noudattaa pitkälti samoja periaatteita ja ohjeistuksia. Keskeisimmät erot tavanomaiseen metsänvuokrasopimukseen ovat, että sopimuksen kuvaileman palvelun tarkoitus on metsien luonnonläheinen käsittely⁶³ ja että yksityiskohtaisella luonnonhoitosuunnitelmalla on sopimuksessa ja sen toimeenpanossa keskeinen sija. Seuraavassa käydään lyhyesti läpi sopimuksen pääkohdat ja niissä huomioon otettavat seikat.

Sopimuksen tarkoitus

Sopimus on maanvuokralain (258/1966) mukainen metsäomaisuuden hoitoa koskeva vuokrasopimus, jonka tavoitteena on sopimuksen alaisen metsäalueen monimuotoisuus- ja muiden luontoarvojen turvaaminen tai parantaminen sekä säännöllisten tulojen tuottaminen maanomistajalle ("**luonnontuotosopimus**").

Sopijaosapuolet

Yksilöidään vuokranantaja (metsänomistaja) ja vuokralainen (Luonnontuottometsä-toimija).

Sopimuksen kohdealue

Sopimuksessa määritellään metsätila (rekisterinumero) tai sen osa (tarvittaessa aluerajauskartta) ja pinta-ala (kuvioluettelo ja kuviokartta).

Sopimuksen kattavuus

Sopimuksessa voidaan määritellä, että vuokrasopimuksen nojalla tapahtuva oikeuksienluovutus ei koske metsänparannusinvestointeja, vaan niistä vastaa edelleen metsänomistaja ja niistä tulee sopia erikseen. Luonnontuottometsän yleisiin periaatteisiin kuuluu uusien metsäteiden rakentamisen välttäminen sekä vedenlaatu- ja luontoarvolähtöisyys kaikissa vesitalouden järjestelyissä. Luonnonhoidolliset vesitalouden järjestelyt voivat kuulua Luonnontuottometsän vuokrasopimuksen piiriin, mutta varsinaiset kunnostusojitukset eivät. Sopimuksen piiriin kuuluvien kustannusten lisäksi tässä kohdassa tulisi myös määritellä, millaisia tulonlähteitä ja tulonhankkimiskeinoja Luonnontuottometsän järjestykseen voi liittyä. Näitä voivat puukauppatulojen lisäksi olla esimerkiksi suojelukorvaukset, luonnonhoitohanketuet, hiilihyvitykset sekä virkistys- ja maisema-arvokorvaukset.

Sopimuksen kesto

Sopimuksen kesto on lähtökohtaisesti määräaikainen, esimerkiksi 20–30 vuotta.

⁶³ Ks. luvut 2, 5.1. ja 7.1.

Vuokran määräytyminen ja maksaminen

Sopimuksessa kuvataan vuokran määräytymisperuste, vuokran suuruus ja maksamisaikataulu (esimerkiksi kerran vuodessa tai kerran kuukaudessa) sekä maksamistapa. Lisäksi voidaan määritellä mahdolliset vuokraa koskevat muutokset, esimerkiksi ennakoitua korkeammiksi nousseiden tuottojen myötä maksettavat lisäkorvaukset ja puunhintaindeksin perusteella tapahtuvat vuokrantarkistukset.

Sopimuksen kirjattavat yksityiskohdat riippuvat paljolti siitä, minkä periaatteen mukaisesti tuotot jaetaan ja maksetaan (ks. luku 5.4.5). Yksinkertaisinta ja ennakoitavinta olisi, että vuokra olisi lähtökohdaisesti tasasuuruinen ja siihen tehtävät muutokset olisivat poikkeuksia. Koska vuokrausalueella ei välttämättä ole hakkuu- tai muita tuloja heti ensimmäisinä sopimusvuosina, vuokranmaksun aloittamista voidaan sopimuksessa myös viivästyttää. Vuokra voidaan myös määritellä niin, että siinä on tasainen perusosa ja lisäksi muuttuva osa. Esimerkiksi taloudellisen tuloksen perusteella määräytyvä muuttuva osa voi kannustaa osapuolia sopimukseen, mutta toisaalta se voi tehdä sopimuksen liian monimutkaiseksi.

Mikäli on syytä olettaa, että sopimuskohteen ominaisuuksien tai metsänomistajan tavoitteiden vuoksi tuottoihin tai kustannuksiin sisältyy runsaasti epävarmuutta, osapuolet voivat sopia, että vuokran määrää täsmennetään sitä mukaa, kun suunnitelman toteutus etenee. Samalla voidaan sopia taloudellisten riskien jaosta laajemminkin.

Luonnonhoitopainotteinen metsäsuunnitelma

Tässä sopimuskohdassa palveluntarjoaja sitoutuu tekemään tai teettämään luonnonhoitopainotteisen metsäsuunnitelman, joka perustuu Luonnontuottometsän yleisiin periaatteisiin ja toimintakäsikirjaan (ks. luku 7.1). Tähän kohtaan sopimusta voidaan kirjata myös metsänomistajan erityistoiveet suunnitelmaa koskien.

Raportointi ja todentaminen

Luonnontuottometsän palveluntarjoaja (vuokralainen) ilmoittaa vuosittain metsänomistajalle edellisenä kalenterivuonna tekemistään hakkuista ja hoitotoimenpiteistä sekä metsänomistajalle maksetaan korvauksista (vuokrasta). Se ilmoittaa metsänomistajalle myös sopimuksen kannalta olennaisista hakkuista ja muista toimenpiteistä ennen niiden aloittamista. Raportointia voisi tukea verkkopalvelu, joka näyttäisi kirjautuneelle käyttäjälle suunnitellut ja toteutetut toimet kartalla, tai raportoinnissa voitaisiin hyödyntää jo olemassa olevia vastaavia palveluja.

Vastuut, velvollisuudet ja oikeudet

Yhdysvalloissa on tehty aiesopimuksia ennen varsinaisten sopimusten solmimista. Varsinaista sopimusta ei ole silloin voinut purkaa ilman sanktioita ensimmäisen kahden vuoden aikana, joka on varattu metsien ja niiden luontoarvojen inventointiin. Suomessakin voitaisiin mahdollisesti varata tietty kohtuullinen aika metsän ja sen luontoarvojen inventointiin, jolloin sopimusta ei voida purkaa ilman asianmukaista korvausta.

Sopimuksessa määritellään mahdollisten metsätuhojen huomioon ottaminen ja sitä seuraavat mahdolliset toimenpiteet. Keskeinen kysymys on, jätetäänkö vaurioitunutta puustoa metsään ja kuinka paljon. Kohteen suojeluarvo lisääntyy, kun kuolleen ja lahoppuun määrä metsikössä kasvaa, mutta toisaan laki metsätuhojen torjunnasta (1087/2013) asettaa jätettävän tuhopuun määrälle rajoituksia.

Sopimuksen siirtäminen, purkaminen, irtisanominen, erimielisyyksien ratkaiseminen

Näissä sopimuskohdissa määritellään sopimussuhteen päättämiseen liittyvät ehdot, joista monet sisältyvät myös maanvuokralakiin. Sopimuksen siirtäminen esimerkiksi toiselle Luonnontuottometsän palveluntarjoajalle on lain mukaan sallittua, mutta se voidaan luonnontuottosopimuksessa myös kieltää. Jos kuitenkin esimerkiksi kaksi eri Luonnontuottometsän palveluntarjoajaa yhdistyisi, se ei vaikuttaisi vuokrasopimukseen. Sopimuksen purkaminen voi tulla kysymykseen erinäisten sopimusrikkomusten tai vuokralaisen konkurssin perusteella maanvuokralain 19–21 § mukaisesti.

Luonnontuottosopimusten henkeen kuuluu pitkäaikainen voimassaolo, mutta maanvuokralain 22–24 § mukaan määräaikainen sopimus on irtisanottavissa. Irtisanominen pitää tehdä kirjallisesti ja peruste ilmoittaen. Määräaikaisissa sopimuksissa irtisanomisaika on kolme kuukautta.

Vuokrasopimusta koskeva riita voidaan saattaa tuomioistuimessa sovittelavaksi siten kuin riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (663/2005) säädetään.

Vuokrasopimus sitoo myös mahdollista uutta metsänomistajaa, joten vuokratun kohteen omistajanvaihdoksella ei ole vaikutusta Luonnontuottometsän toimintaan.

7.3. Luonnontuottoyhteismetsä

Metsäkeskus valvoo yhteismetsälain noudattamista (yhteismetsälaki 109/2003, 47 §). Metsäkeskuksen verkkosivulla⁶⁴ on saatavissa yhteismetsän perustamiseen ja toimintaan tarvittavia malliasiakirjoja ja opasmateriaalia. Tässä luvussa luonnostellaan, millaisia täydentäviä kohtia Luonnontuottoyhteismetsän toimintaa sääteleviin malliasiakirjoihin voitaisiin sisällyttää. Tärkeimmät yhteismetsän toimintaa säätelevät sopimukset ja säännöt ovat:

1. Yhteismetsän perustamissopimus
2. Yhteismetsän ohjesääntö
3. Alueen liittämissopimus.

Luonnontuottoyhteismetsä voitaisiin perustaa tavanomaisen yhteismetsän perustamissopimuksen mallilla. Siinä ei oteta kantaa yhteismetsän toimintaperiaatteisiin, jotka kirjataan yhteismetsän ohjesääntöön. Tästä yleisperiaatteesta huolimatta Luonnontuottoyhteismetsän perustamissopimuksessa olisi hyvä tarkentaa, mitä tarkoitusta varten se on perustettu esimerkiksi seuraavaan tapaan:

Yhteismetsä perustetaan toteuttamaan Luonnontuottometsän metsänkäsittelyn periaatteita, jotka määritellään yhteismetsän metsäsuunnitelmassa ja ohjesäännössä.

Tärkein asiakirja on Luonnontuottoyhteismetsän ohjesääntö, johon tulisi kirjata sen toimintaperiaatteet. Jos erilaisten Luonnontuottometsien toimintaperiaatteita halutaan yhtenäistää valtakunnallisesti, niillä tulisi olla yhteiset metsänhoidon ja -käytön periaatteet. Tällöin Luonnontuottoyhteismetsän ohjesäännössä saattaisi riittää viittaus näihin esimerkiksi seuraavasti:

Metsäsuunnitelmassa ja metsänkäsittelyssä noudatetaan Luonnontuottometsän toimintakäsikirjaa, joka sisältää metsänhoidon ja -käytön periaatteet.

Mikäli tällaista toimintakäsikirjaa ei ole tai siihen ei voida viitata, Luonnontuottoyhteismetsän toimintaperiaate tulisi kuvata tarkasti ohjesäännössä tai sen pysyvässä liitteessä. Luonteva tavoite on

⁶⁴ <https://www.metsakeskus.fi/yhteismetsan-materiaalipankki>

kuitenkin noudattaa yhtä Luonnontuottometsän toimintakäsikirjaa kaikissa toteutusmalleissa ja vain täsmentää sen kirjauksia tarvittavilta osin.

Jos Luonnontuottoyhteismetsän avulla haluttaisiin toimia alueen metsänomistajien kanssa vastaavalla joustavuudella kuin metsänvuokrauksessa, sen ohjesääntöön ja alueen liittämissopimukseen tulisi ottaa esimerkiksi seuraavat säännöt alueen erottamisesta yhteismetsästä:

Osakaskunta voi liitettävästä alueesta tehdyssä sopimuksessa sopia, että liitettävä alue voidaan erottaa yhteismetsästä yhteismetsälain (109/2003) 33 § perusteella. Osakaskunnan tulee kokouksessaan noudattaa liitetystä alueesta tehtyä sopimusta. Liitetyn alueen (osakaskiinteistön) omistaja ei (omistajat eivät) voi vaatia alueen erottamista ennen kuin [xx] vuotta on kulunut liittämissopimuksen teosta. Alueen erottaminen on tehtävä viimeistään [xx] vuoden kuluessa kirjallisesti esitetystä erottamisvaatimuksesta. Erottamisessa ja erotettavan alueen metsänkäytössä on otettava huomioon osakkaiden yhdenvertaisuus siten, että erotettava alue vastaa arvoltaan yhteismetsäosuuksia [riittävällä tarkkuudella / erotettavan alueen korkeintaan viiden vuoden tuottoarvoa vastaavalla tarkkuudella]. Sopimusosapuolet voivat sopia myös korvaavasta alueesta, joka erotetaan liittyneen alueen sijasta. Liittyneen alueen erottamisesta aiheutuvat (maanmittaustoimituksen) kustannukset kuuluvat erottamista vaatineelle, mutta korvaavan alueen erottamisesta tai luovuttamisesta aiheutuvat kustannukset kuuluvat osakaskunnalle.⁶⁵

Jos ohjesäännössä otettaisiin käyttöön liittyneen alueen mahdollinen erottaminen, se kirjoitettaisiin vain sellaisiin liittämissopimukseen, joissa tarkoituksena on alueen hallinnan palauttaminen metsänomistajalle. Erottamiskohtaa ei kirjattaisi sellaisiin liittämissopimuksiin, jossa osakas on liittynyt yhteismetsään rahallisella panoksella siten, että yhteismetsä etsii ja ostaa yhteismetsään sijoittavan osakkaan lukuun metsätilan, joka liitetään yhteismetsään. Sijoittajan tapaan toimiva osakas voisi erota vain myymällä yhteismetsäosuutensa.

Yhteismetsälaki ei ota kantaa siihen, mikä alue voidaan erottaa yhteismetsästä, vaan ainoastaan siihen, että alueen arvo vastaa erotettavan osuuden arvoa. Usein on tulkittu, että alue ei olisi sama, jolla yhteismetsään on liitytty, mutta samankaan alueen erottamiselle ei ole mitään estettä. Se, että erottamiskohta kirjataan tai ei kirjata alueiden liittämissopimuksiin, ei siten olisi ongelma osakkaiden yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisen kohtelun kannalta, koska niitä mitataan osuuksien arvoilla, ei fyysisillä metsäkiinteistöillä:

Sopimusosapuolet ovat yksimielisinä sopineet, että tällä sopimuksella liitettävä alue voidaan erottaa yhteismetsästä yhteismetsälain (109/2003) 33 § perusteella ja osakaskunta ei osakaskunnan kokouksessa (YhtML 8 §) estä erottamista. Alueen erottamista ei voida vaatia ennen kuin [xx] vuotta on kulunut liittämissopimuksen teosta. Alueen erottaminen on tehtävä viimeistään [xx] vuoden kuluessa kirjallisesti esitetystä erottamisvaatimuksesta. Erottamisessa ja erotettavan alueen metsänkäytössä on otettava huomioon osakkaiden yhdenvertaisuus siten, että erotettava alue vastaa arvoltaan yhteismetsäosuuksia [riittävällä tarkkuudella / erotettavan alueen korkeintaan viiden vuoden tuottoarvoa vastaavalla tarkkuudella]. Sopimusosapuolet voivat sopia myös korvaavasta alueesta, joka erotetaan liittyneen alueen sijasta. Liittyneen alueen erottamisesta aiheutuvat (maanmittaustoimituksen) kustannukset

⁶⁵ Kiinteistönmuodostamislain (554/1995) mukaan yhteismetsän osakas, joka vaatii osuuttaan vastaavan alueen erottamista yhteismetsästä, vastaa erottamista koskevista toimituskustannuksista (ks. myös HE 111/2007 vp, s. 11). Asianosaiset voivat kuitenkin sopia myös muunlaisesta kustannusten jaosta, esimerkiksi sellaisesta, joka tähän on kirjattu. Maanmittauslaitos veloittaa yhteismetsän jaosta (halkomisesta) käytetyn työajan mukaan: <https://www.maanmittauslaitos.fi/hinnasto/halkominen-ja-yhteisen-alueen-jako>

kuuluvat erottamista vaatineelle, mutta korvaavan alueen erottamisesta tai luovuttamisesta aiheutuvat kustannukset kuuluvat osakaskunnalle.

8. Luonnontuottometsän vaikuttavuuden arviointi

Jotta Luonnontuottometsä-toimintamalli olisi uskottava siihen osallistuvien metsänomistajien, mahdollisten muiden rahoittajien ja yhteiskunnan kannalta, sen toiminnan vaikuttavuutta tulisi pystyä seuraamaan ja arvioimaan. Jos toimintaan liittyisi jonkinlainen puutavaran lisähintaan oikeuttava tuote tai ekomerkki, tai jos Luonnontuottometsä-toimija tai järjestelyyn metsänsä liittänyt taho – esimerkiksi yritys, säätiö, kunta tai seurakunta – haluaisi raportoida Luonnontuottometsän osana vastuullisuustoimintaansa, vaikuttavuuden osoittaminen olisi erityisen tärkeää, jopa välttämätöntä.

Vaikutusarviointiprotokollan määrittäminen olisi luontevaa sisällyttää Luonnontuottometsän toimintakäsikirjan laadintaan. Vaikuttavuuden arvioinnista vastaisi Luonnontuottometsän toimija, joka voisi kuitenkin ulkoistaa varsinaisen käytännön työn. Vaikuttavuuden laadun ja tasapuolisuuden varmistamiseksi arvioinnissa voitaisiin harkita ulkopuolista akkreditoitua todentajaa.

Yleisperiaatteena on, että Luonnontuottometsän vaikuttavuutta arvioidaan seuraamalla sopimusalueiden biodiversiteetin kehitystä. Tätä varten biodiversiteetin tila määritetään sopimuskauden alussa sekä sen jälkeen esimerkiksi 10 vuoden välein. Biologisen monimuotoisuuden ja sen muutosten suora ja tarkka mittaaminen on kuitenkin yleensä hyvin hankalaa. Sen vuoksi joudutaan käyttämään useita mittareita, jotka eivät ole yhteismitallisia mutta jotka mahdollistavat rinnakkain tarkasteltuna jonkinlaisen kokonaisarvion.

Käytännössä monimuotoisuuden arvioinnissa ja seurannassa joudutaan lähes aina kustannussyistä nautumaan epäsuoriin mittareihin. Lisäksi vaikuttavuutta koskevat tulokset ovat siinä mielessä suhteellisia, että niissä joudutaan ottamaan huomioon lähtötilanne ja sen myötä toimijan todelliset mahdollisuudet edistää monimuotoisuutta ja muita tavoiteltuja ympäristövaikutuksia. Luonnontuottometsän vähimmäistavoite on säilyttää sopimuskauden alussa vallinnut tila ja saavuttaa parantunut tila jollakin osalla sopimuksen alaisesta pinta-alasta.

Yksinkertaisinta olisi seurata metsätaloudellisten toimenpiteiden ulkopuolelle rajattujen arvokkaiden elinympäristöjen ja muiden arvokkaiden kohteiden sekä niiden suojavyöhykkeiden pinta-aloja. Tähän osaan mittaristoa sopisivat myös FSC-kriteerit ylittävä, käsittelyjen ulkopuolelle jäävä pinta-ala sekä peitteisen metsänkasvatuksen osuus. Alueen biologisen monimuotoisuuden kehitys ei näistä tiedoista kuitenkaan suoraan selviä.

Seurannassa on mahdollista hyödyntää myös erilaisia vakiintuneita monimuotoisuuden indikaattoreita ja METSO-ohjelmassa kehitettyjä arviointikriteereitä, kuten metsän rakennetekijöitä ja eri tavoin mittaattua lahopuun määrää. Luontoarvojen säilyttämisen ja parantamisen tasoa voidaan arvioida myös erityyppisten luonnonhoitotoimenpiteiden toteutuspinnoilla. Niiden todellisia vaikutuksia monimuotoisuuteen ja vesistöjen tilaan on kuitenkin yleensä vaikea mitata.

Vaikuttavuuden seuranta ja mittaamista hankaloittaa se, että monet ekologiset vaikutukset tapahtuvat pitkällä viiveellä. Tarvitaan hyvää tietämystä ekologisten prosessien dynamiikasta ja palautuvuudesta, jotta voidaan arvioida, onko jokin tietyssä ajassa todettu myönteinenkin muutos indikaattorin tasossa tulkittavissa hyväksi vai liian hitaaksi vaikutukseksi suhteessa tavoitteisiin ja realistisesti odotettavissa olleeseen kehitykseen. Tämän lisäksi arvioinnissa olisi hyvä mahdollisuuksien mukaan verrata inventointihetken tilaa paitsi sopimuskauden alkutilaan, myös niihin vaihtoehtoihin tiloihin, joissa metsä todennäköisesti olisi, jos se ei olisi ollut osa Luonnontuottometsää vaan esimerkiksi talousmetsää tai tiukasti suojeltu.

Yksittäisten Luonnontuottometsän sopimuskohteiden raportoinnin rinnalla on olennaista kuvata myös kohteiden muodostamaa laajempaa kokonaisuutta ja alueiden kytkeytyneisyyttä sekä tämän kehittymistä seurantakauden aikana – myös suhteessa lähellä sijaitseviin muiden omistajaryhmien

arvokkaihin metsiin, erityisesti suojelualueisiin (ks. Hohti ym. 2019). Luonnontuottometsän tähän liittyvää vaikuttavuutta on usein mahdollista arvioida vähintään yleisellä tasolla.

Luonnontuottometsän vaikuttavuuden arvioinnissa voitaisiin hyödyntää myös Metsähallituksen kokeimuksia ja menetelmiä luonnonvarasuunnittelussa ja alue-ekologisen verkoston laadun parantamisessa. Metsähallituksessa luonnonvarasuunnitelman toteutumista ja luonnonvarojen kestäväää käyttöä seurataan 34 mittarin avulla.⁶⁶ Valtaosa mittauksista tehdään vuosittain, mutta varsinainen seuranta tehdään viiden vuoden jaksoissa. Myös luonnonvarasuunnitelmat uusitaan viiden vuoden välein.

Vaikuttavuuden arviointia jäsenettäessä voidaan käyttää hyväksi myös muita olemassa olevia mittaristoja. Koska niissä sovellettujen yksittäisten mittarien ekologisten perusteiden vahvuus ja käytännön toteutettavuus vaihtelevat, on tarkoituksenmukaista valita Luonnontuottometsän vaikuttavuuden arviointiin mittareista perusteluiltaan parhaita. Suurten metsänomistajien, kuten Metsähallituksen tai UPM:n omissa metsissään käyttämien mittarien soveltaminen antaisi mahdollisuuden Luonnontuottometsän ja muiden järjestelyjen vertailemiseen.

Taulukossa 5 on esitetty UPM:n omissa metsissään soveltama arviointikehikko monimuotoisuuden osalta. Arviointi perustuu talousmetsien ja luonnontilaisten metsien ominaispiirteiden eroihin. Indikaattoreita on yhteensä kahdeksan, joista neljä ensimmäistä koskee talousmetsiä ja neljä viimeistä metsien ja arvokkaiden luontokohteiden suojelua.

UPM on sitonut 750 miljoonan euron valmiusluottonsa (*revolving credit facility*) korkomarginaalin edellä esitetyllä tavalla mitattuun monimuotoisuuden kehitykseen omissa metsissään Suomessa sekä hiilidioksidipäästöjen vähentämistä koskevan tavoitteensa toteutumiseen. Käytännössä yhtiö laskee monimuotoisuuden kehityksen biodiversiteetti-indeksillä, joka on kahdeksan eri indikaattorin summa. Tavoitteiden toteutumista arvioidaan vuoteen 2030 mennessä.

Koska Luonnontuottometsä-toimintamallissa on kyse myös muiden markkinattomien ekosysteemipalvelujen kuin monimuotoisuuden turvaamisesta ja edistämisestä (vesistöt, pohjavedet, maisema, kulttuurikohteet jne.), myös niiden tilan arviointiin ja kehityksen seurantaan tulisi kehittää perustellut menettelyt ja mittarit.

⁶⁶ <https://www.metsa.fi/luonnonvarasuunnittelu>

Taulukko 5. UPM:n metsien monimuotoisuutta ja sen mittaamisen kehittämistä koskevat indikaattorit, mittarit ja tavoitteet.⁶⁷

Indikaattori	Mittari	Tavoite	Arviointi ¹	Todennus
1. Puulaji	Lehtipuuston määrä (% puuston tilavuudesta)	Säilytetään lehtipuuston osuus tai lisätään sitä	Lisääntyy/säilyy: + Vähenee: -	uusi
2. Metsien ikä	Metsien eri ikäluokkien osuus (% pinta-alasta)	Säilytetään metsien ikärakenne	Säilyy: + Vähenee: -	uusi
3. Metsien rakenne	Vaihtoehtoisten uudistusmenetelmien osuus (% uudistuspinta-alasta)	Lisätään vaihtoehtoisten uudistusmenetelmien käyttöä	Lisääntyy: + Vähenee: -	uusi
4. Indikaattorien kehittäminen	Kuolleen puuston ja muiden indikaattoreiden mittaamisen kehittäminen, biodiversiteetti-indeksin kehittäminen	Täydennetään indikaattoreita ja kehitetään mittaamenetelmiä tutkijoiden kanssa	Toiminta käynnissä 2020 ja säilyy: + Ei kehitystoimia: -	GRI 102-44
5. Suojelualueet	Suojelualueiden osuus (% kokonaispinta-alasta)	Säilytetään suojelualueiden pinta-alaosuus tai lisätään sitä	Lisääntyy/säilyy: + Vähenee: -	GRI 304
6. Avainbiotoopit	Suojeltujen avainbiotooppien osuus (% kokonaispinta-alasta)	Lisätään suojeltujen avainbiotooppien suhteellista osuutta pinta-alasta	Lisääntyy: + Vähenee: -	GRI 304
7. Ennallistaminen	Ennallistamishankkeiden määrä	Parannetaan suojelukohteiden luonnontilaa	Lisääntyy/säilyy: + Ei ennallistamishankkeita: -	GRI 304
8. Laji- ja elinympäristöhankkeet	Yhteistyöhankkeiden määrä	Toteutetaan yhteishankkeita sidosryhmien kanssa	Lisääntyy/säilyy: + Ei ennallistamishankkeita: -	GRI 304

¹ Arviointi tehdään aina suhteessa edelliseen vuoteen.⁶⁷ <https://www.upm.com/responsibility/forests/biodiversity/>

9. Kohti Luonnontuottometsän toimintamallin käynnistämistä

Tässä raportissa on tarkasteltu, kuinka Yhdysvaltain Forest Bank -järjestelystä johdettua metsien suojelua, luonnonhoitoa ja luonnonläheistä metsätaloutta yhdistelevää toimintamallia – Luonnontuottometsää – voitaisiin soveltaa Suomessa. Raportti on luonteeltaan esiselvitys, jonka tarkoitus on hyödyttää kaikkia niitä tahoja, jotka harkitsevat Luonnontuottometsän kaltaisen toimintamallin käytännön kokeilua tai käyttöönottoa taikka niihin osallistumista.

Vaikka raportti on monilta osin varsin seikkaperäinen, Luonnontuottometsän toimintamalli ei ole valmis, vaan sen monet yksityiskohdat ja toimivuus tarkentuvat lopulta vasta toiminnasta kiinnostuneen ja sen käynnistämiseen sitoutuneen toimijan tai toimijaverkoston jatkotyön sekä mahdollisten käytännön kokeilujen perusteella.

Luonnontuottometsän toimintamallin mahdolliset kehityspolut tästä eteenpäin voidaan kuvata seuraavien vaihtoehtojen, jotka voivat toteutua myös toisistaan riippumatta.

1. Viestitään Luonnontuottometsän toimintamallista monipuolisesti eri tahoille ja jätetään siitä kiinnostuneiden harkittavaksi mallin mahdollinen käytännön soveltaminen.

- Luonnontuottometsän toimintamallia voitaisiin tehdä tunnetuksi toimijoille ja maanomistajille yleisellä tiedotuksella mutta myös kohdennetulla markkinoinnilla sopivilla kohdealueilla. Maanomistajille osoitettujen kirjeiden sijaan viestintäkeinoja voisivat olla esimerkiksi paikallisretkeilyt ja -seminaarit sekä yleistajuiset kirjoitukset sopivien kohderyhmien lehtiin.

2. Selvitetään yhdessä mahdollisten yhteistyökumppanien kanssa metsänomistajien kiinnostusta Luonnontuottometsää kohtaan sekä ratkaisuja järjestelyssä tärkeiksi ja hankalaksi koettuihin piirteisiin.

- Yhteistyökumppani voisi olla esimerkiksi sellainen olemassa oleva toimija (esim. Yhteismetsä Tuohi, Suomen hiilinielu yhteismetsä tmv.), joka on kiinnostunut selvittämään Luonnontuottometsän mahdollisuuksia jollakin kohdealueella.
- Metsänomistajien yleistä kiinnostusta voitaisiin testata myös hypoteettisten toimijoiden avulla. Tällöin selvitettäisiin, miten metsänomistajat suhtautuisivat, jos tällainen toimija olisi alueella, sekä millainen olisi heidän mielestään hyvä toimija ja toimintatapa.

3. Toteutetaan alueellinen/paikallinen kokeileva kehittämishanke.

- Tunnistetaan sopiva kokeilualue ja kootaan yhteen avaintoimijat.
- Tuotetaan yhteiskehittelytyönä Luonnontuottometsän toimintaperiaatteet ja toimintakäsikirja, toteuttamiskelpoinen metsä- ja luonnonhoitosuunnitelman malli sekä vaikutusarviointimenettely.
- Laaditaan Luonnontuottometsän mukaiset metsä- ja luonnonhoitosuunnitelmat sekä niitä vastaavat esimerkkisopimukset muutamalle alustavan kiinnostuksen osoittaneelle metsätalolle; tehdään niille erilaisia esimerkkilaskelmia tuotoista, kustannuksista ja tuottojen jaosta.
- Arvioidaan Luonnontuottometsän toimintamallin vaikuttavuutta tilatasolla. Arvioitavia seikkoja olisivat mm., onko malli kustannustehokas yhteiskunnan asettamien monimuotoisuus- ja muiden tavoitteiden kannalta, edistääkö se luonnonhoitoa ja metsänkäsittelyjen monipuolistamista ja toimiiko se myös puuntarjonnan näkökulmasta.

- Arvioidaan mahdollisuuksia toteuttaa Luonnontuottometsän toimintamallin avulla tilanrajat ylittävää kytkeytyneisyysajattelua käytännössä ja siten Luonnontuottometsän vaikuttavuutta paikallis- ja aluetasolla.

Luonnontuottometsän käytännön toteuttamisen eri vaiheita pohdittaessa ja tarkennettaessa on pidettävä mielessä, että uuden toimintamallin tarkoitus ei ole syrjäyttää nykyisiä pääosin julkisrahoitteisia keinoja turvata luonnon monimuotoisuutta vaan täydentää niitä uusilla yksityiseen rahoitukseen tai sen ja julkisen rahoituksen yhdistelmiin perustuvilla keinoilla. Samalla maanomistajien omaehtoinen ja itse kustantama toiminta monimuotoisuuden turvaamiseksi saisi nykyistä tunnustetumman aseman ympäristövastuun kantamisessa.

Viitteet

- Aapala, K., Similä, M. & Penttinen, J. (toim.). 2013. Ojitettujen soiden ennallistamisopas. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja 188.
<https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Bsarja/b188-1.pdf>
- Aapala, K., Akujärvi, A., Heikkinen, R., Kuhmonen, A., Kuusela, S., Leikola, N., Mikkonen, N., Ojala, O., Punttila, P., Pöyry, J., Raunio, A., Syrjänen, K., Vihervaara, P. & Virkkala, R. 2017. Suojelualueverkosto muuttuvassa ilmastossa – esiselvitys. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 23/2017. <http://hdl.handle.net/10138/222916>
- Anttila, S., Syrjänen, K. & Paloniemi, R. 2013. Kunnat ja seurakunnat METSON toteuttajina. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 13/2013.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/41713/SYKEra_31_2013.pdf?sequence=1
 [Luettu 18.8.2020]
- Anttila, S., Löfström, I., Aapala, K. & Syrjänen, K. (toim.). 2019. METSO-tilannekatsaus 2018. Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelma 2008–2025. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 43/2019. Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-783-1>
- Antturi, J. 2017a. Suojeluvähennyksellä vauhtia puukauppaan ja metsien suojeluun. Maaseudun Tulevaisuus, mielipide 10.3.2017.
<https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/puheenaiheet/mielipide/suojeluv%C3%A4hennyksell%C3%A4-vauhtia-puukauppaan-ja-metsien-suojeluun-1.181278> [Luettu 22.5.2020]
- Antturi, J. 2017b. Metsien suojelu ja puukauppa on mahdollista yhdistää. Metsäteollisuus ry:n blogi 20.3.2017. <https://www.lastuja.fi/metsien-suojelu-ja-puukauppa-mahdollista-yhdistaa#ca254146> [Luettu 22.5.2017]
- Euroopan unionin komissio. 2020. Komission tiedonanto Euroopan Parlamentille, Neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Vuoteen 2030 ulottuva EU:n biodiversiteettistrategia. Luonto takaisin osaksi elämäämme. 20.5.2020. COM(2020) 380 final.
https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a3c806a6-9ab3-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0006.02/DOC_1&format=PDF
- Evli. 2020. Evli Impact Forest Fund I: Impaktisijoitus hiilijalanjäljen pienentämiseksi. Markkinointiesite. Evli Rahastoyhtiö Oy ja Evli Pankki Oy.
- FIM Metsä erikoissijoitusrahasto. 2020. Rahaston säännöt 2.3.2020 alkaen. FIM Varainhoito Oy.
https://dokumentit.s-pankki.fi/tiedostot/rules_metsa_fi_fi [Luettu 13.8.2020]
- Finanssivalvonta. 2014. Määräykset ja ohjeet 4/2014: Vaihtoehtorahastojen hoitajat.
https://www.finanssivalvonta.fi/globalassets/fi/saantely/maarayskokoelma/2014/04_2014/04_2014.m4.pdf
- Grönlund, A. 2006. Pohjois-Savon tarjouskilpailuhanke. Teoksessa: Syrjänen, K., Horne, P., Koskela, T. & Kumela, H. (toim.). METSON seuranta ja arviointi. Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman seurannan ja arvioinnin loppuraportti. Maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus. s. 110–113.
- Gustafsson, L. & Nummi, T. 2004. Luonnonarvokauppa vuonna 2003. Luonnonarvokaupan kokeilun vuosiraportti. Lounais-Suomen metsäkeskus. 15 s.
- Gustafsson, L. & Nummi, T. 2006. Satakunnan luonnonarvokauppanhanke. Teoksessa: Syrjänen, K., Horne, P., Koskela, T. & Kumela, H. (toim.). METSON seuranta ja arviointi. Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman seurannan ja arvioinnin loppuraportti. Maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus. s. 89–100.
- Hanski, I. 2011. Habitat loss, the dynamics of biodiversity, and a perspective on conservation. *Ambio* 40: 248–255. <http://dx.doi.org/10.1007/s13280-011-0147-3>
- Havia, P. 2011. Yhteismetsien laajentuminen – Uusia osakkaita, lisää metsää. Opinnäytetyö Metsätalouden liiketoiminnan koulutusohjelma, ylempi amk-tutkinto, Mikkelin ammattikorkeakoulu.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/33990/Havia_Pirjo.pdf.pdf?sequence=1

- HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- HE 111/2007 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhteismetsälain muuttamisesta.
- HE 75/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi metsälain ja rikoslain 48 a luvun 3 §:n muuttamisesta.
- Helm, A.C., Paretto, M., Lindeman, S. & Gilges, K. 2002. Forest Operations Manual. The Conservation Forestry Program. The Nature Conservancy.
<https://conservationgateway.org/ConservationByGeography/NorthAmerica/UnitedStates/virginia/Pages/Conservation-Forestry-Operation-Plan.aspx>
- Hiedanpää, J., Hänninen, H. & Salo, M. 2019. Strategiset kehittämisperiaatemerkinnot biotalouden ja luontoarvojen yhteensovittamisessa Varsinais-Suomen maakuntakaavaprosessissa. Futura 38(3): 60–73.
- Hohti, J., Halme, P., Hjelt, M., Horne, P., Huovari, J., Lensu, A., Mäkilä, K., Mönkkönen, M., Sajeva, M. & Kotiaho, J. 2019. Kymmenen vuotta METSOa – Väliarviointi Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelman ensimmäisestä vuosikymmenestä. Ympäristöministeriön julkaisuja 2019:4. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-361-003-3>
- Horne, P., Koskela, T., Ovaskainen, V., Karppinen, H. & Naskali, A. 2004. Metsänomistajien suhtautuminen yksityismetsien monimuotoisuuden turvaamiseen ja sen toteutuskeinoihin. Julkaisussa: Horne, P., Koskela, T. & Ovaskainen, V. (toim.). 2004. Metsänomistajien ja kansalaisten näkemykset metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamisesta. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 933: 47–63, 65–69, 72–73. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-40-1943-1>
- Horne, P., Koskela, T., Kuusinen, M., Otsamo, A. & Syrjänen, K. (toim.). 2006. METSO:n jäljillä – Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman tutkimusraportti. Maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö, Metsäntutkimuslaitos ja Suomen ympäristökeskus. 387 s.
- Hujala, T., Kurttila, M., Korhonen, K., Hänninen, H. & Pykäläinen, J. 2010. Metsänomistajien päätöksentekotilanteet: kohti uudistuvia metsäsunnittelupalveluja ja suojelupäätösten tukea. Metlan työraportteja 177. Metsäntutkimuslaitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-40-2264-7>
- Hytönen, M. 2013. METSO-yhteistoimintaverkostojen seuranta 2012. Metlan työraportteja 270. Metsäntutkimuslaitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-40-2423-8>
- Hyvärinen, E., Juslén, A., Kemppainen, E., Uddström, A. & Liukko, U.-M. (toim.). 2019. Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2019. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. Helsinki. 704 s. <http://hdl.handle.net/10138/299501>
- Hämberg, A. 2016. Naturvårdsavtal: För- och nackdelar med frivilligt skydd av biologiska värden. Examensarbete i miljörikt. Uppsala Universitet.
- Hänninen, H. & Kurttila, M. 2007. Metsäluonnon monimuotoisuusneuvonnan vaikuttavuus ja kehittämistarpeet. Metlan työraportteja 57. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-40-20551>
- Hänninen, H., Kumela, H., Hujala, T. & Kurttila, M. 2017. Metsänomistajien näkemys metsänvuokrauksesta metsäomaisuuden hoidon kokonaispalveluna. Metsätieteen aikakauskirja 2017:6997. <https://doi.org/10.14214/ma.6997>
- Jantunen, J., Leskinen, P., Liukko, U.-M., Raunio, A. & Turunen, T. 2020. Luonnonsuojelulain kehittämistarpeet 2020. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 19/2020. <http://hdl.handle.net/10138/316026>
- Joensuu, S., Kauppila, M., Lindén, M. & Tenhola, T. 2019. Metsänhoidon suositukset vesien suojeleluun, työopas. Tapion julkaisuja. <https://www.metsanhoitosuosituks.fi/suosituks/vesiensuojelu/>
- Juutinen, A. 2005. Luonnonarvokaupan kustannustehokkuus: kokeiluhanke Lounais-Suomen metsäkeskuksen alueella. Metsätieteen aikakauskirja 2/2005: 163–174. <https://doi.org/10.14214/ma.5793>
- Juutinen, A., Horne, P., Koskela, T., Matinaho, S., Mäntymaa, E. & Mönkkönen, M. 2005. Metsänomistajien näkemyksiä luonnonarvokaupasta: kyselytutkimus luonnonarvokaupan kokeiluhankkeeseen osallistuneille. Metlan työraportteja 18. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-40-1980-6>

- Juutinen, A., Mäntymaa, E., Mönkkönen, M. & Svento, R. 2008. Voluntary agreements in protecting privately owned forest in Finland – to buy or to lease? *Forest Policy and Economics* 10: 230–239. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2007.10.005>
- Karjalainen, H., Lähteenoja, P. & Laaksonen, K. 2003. Luonnonhoitoalueen perustamista koskeva selvitys. Työryhmän selvitys. 6 s.
- Karppinen, H., Hänninen, H. & Horne, P. 2020. Suomalainen metsänomistaja 2020. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 30/2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-961-3>
- Kaukonen, M., Eskola, T., Herukka, I., Karppinen, H., Karvonen, L., Korhonen, I., Kuokkanen P. & Ervola, A. (toim.). 2018. Metsähallitus Metsätalous Oy:n ympäristöopas. 2. korj. painos. <https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/mt/MH-ymparistoopas-2019.pdf> [Luettu 22.5.2020]
- Kestävän metsätalouden määräaikainen rahoituslaki, 34/2015.
- Keto-Tokoi, P. 2018. Tutkimustietoon perustuvia suosituksia vastuullisen metsänhoidon kehittämiseksi. WWF Suomen raportteja 37. https://wwf.fi/app/uploads/v/p/l/luhifazfb7hhjzrrh5e6sh/wwf_metsanhoitoraportti_web.pdf [Luettu 22.5.2020]
- Kiinteistönmuodostamislaki, 554/1995.
- Kniivilä, M., Hantula, J., Hotanen, J.-P., Hynynen, J., Hänninen, H., Korhonen, K.T., Leppänen, J., Melin, M., Mutanen, A., Määttä, K., Siitonen, J., Viiri, H., Viitala, E.-J. & Viitanen, J. 2020. Metsälain ja metsätuholain muutosten arviointi. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 3/2020. Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-897-5>
- Kontula, T. & Raunio, A. (toim.). 2018. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018. Luontotyyppien punainen kirja – Osa I: Tulokset ja arvioinnin perusteet. Suomen ympäristökeskus ja ympäristöministeriö, Helsinki. Suomen ympäristö 5/2018. 388 s. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4816-3>
- Koskela, T. 2011. Vapaaehtoinen metsäluonnon monimuotoisuuden turvaaminen – metsänomistajien näkemyksiä METSO-ohjelmasta. Metlan työraportteja 216. Metsäntutkimuslaitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-40-2338-5>
- Koskela, T. 2017. Metsänomistajat ja METSO. Julkaisussa: Koskela, T. (toim.). 2017. Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden turvaaminen – Luken METSO-tutkimuksen 2013–2016 raportti. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 65/2017. Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-479-3>
- Kotiaho, J. 2017. On effective biodiversity conservation, sustainability of bioeconomy, and honesty of the Finnish forest policy. *Ann. Zool. Fennici* 54: 13–25.
- Kunttu, P. 2011. Metsien suojelun nykytila ja haasteet Suomessa. Esitys Päättäjien Metsäakatemiassa 29.9.2011. WWF Suomi. https://smy.fi/wp-content/uploads/2011/09/PMA31_PanuKunttu_diat.pdf [Luettu 17.8.2020]
- Kurttila, M., Pykäläinen, J. & Leskinen, L.A. 2005. Metsäluonnon monimuotoisuuden yhteistoimintaverkostot ja yksityismetsien aluetason metsäsuunnittelu. *Metsätieteen aikakauskirja* 1/2005: 33–49. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016111628730>
- Kurttila, M., Leskinen, P., Pykäläinen, J. & Ruuskanen, T. 2008. Forest owners' decision support in voluntary biodiversity-protection projects. *Silva Fennica* 42: 643–658. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016101325120>
- Kurttila, M., Ahtikoski, A., Hujala, T., Hänninen, H., Koivumäki, E., Kontkanen, E., Kumela, H., Laakkonen, A., Leppänen, J., Pykäläinen, J., Turtiainen, M., Uusivuori, J. & Viitala, E.-J. 2017. Metsänvuokraus – uusi metsäomaisuuden hoidon kokonaispalvelu. METSÄVUO-hankkeen loppuraportti. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 23/2017. Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:%20978-952-326-392-5>
- Kuuluvainen, T., Mönkkönen, M., Keto-Tokoi, P., Kuusinen, M., Aapala, K. & Tukia, H. 2004a. Metsien monimuotoisuuden turvaamisen perusteet. Teoksessa: Kuuluvainen, T., Saaristo, L., Keto-Tokoi, P., Kostamo, J., Kuuluvainen, J., Kuusinen, M., Ollikainen, M. & Salpakivi-Salomaa, P. (toim.). *Metsän kätköissä: Suomen metsäluonnon monimuotoisuus*. Edita, Helsinki. s. 142–191.

- Kuuluvainen, T., Jäppinen, J.-P., Keto-Tokoi, P., Kuuluvainen, J., Kuusinen, M., Niemelä, J. & Ollikainen, M. 2004b. Suomen metsien monimuotoisuuden turvaaminen. *Metsätieteen aikakauskirja* 4/2004: 551–559. <https://doi.org/10.14214/ma.5672>
- Laita, A., Horne, P., Kniivilä, M., Komonen, A., Kotiaho, J., Lahtinen, M., Mönkkönen, M. & Rämö, A.-K. 2012. METSO-ohjelman väliarvio 2012: Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelma 2008–2016. https://metsonpolku.fi/fi-fi/Aineistot/Seuranta_ ja_valiarviointit
- Laki kestävän metsätalouden määräaikaisen rahoituslain muuttamisesta, 202/2017.
- Laki kestävän metsätalouden rahoituksesta, 1094/1996.
- Laki Metsähallituksesta, 234/2016.
- Laki metsälain muuttamisesta, 1085/2013.
- Laki metsätuhojen torjunnasta, 1087/2013.
- Laki yhteismetsälain muuttamisesta, 1497/2007.
- Lehtomäki, J. & Moilanen, A. 2013. Methods and workflow for spatial conservation prioritization using Zonation. *Environmental Modelling & Software* 47: 128–137. <https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2013.05.001>
- Leppänen, J. & Torvelainen, J. 2015. Tilasto: metsämaan omistus 2013. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 5/2015. Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-004-7>
- Lindén, M., Lilja-Rothsten, S., Saaristo, L. & Keto-Tokoi, P. (toim.). 2019. Metsänhoidon suositukset riistametsänhoitoon, työopas. Tapion julkaisuja. <https://www.metsanhoitosuosituks.fi/suosituks/riistametsanhoito/>
- Luonnonsuojelulaki, 1096/1996.
- Luonnonvarakeskus. 2019. Metsärahastojen metsänomistus on nopeassa kasvussa. 15.4.2019. <https://www.luke.fi/uutinen/metsarahastojen-metsanomistus-on-nopeassa-kasvussa/>
- Löfström, I., Koskela, T., Anttila, S., Syrjänen, K. & Paloniemi, R. 2019. Metsäluonnon turvaaminen kuntien metsissä – METSO-ohjelmaa toteuttamassa Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 90/2019. Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-888-3>
- Maa- ja metsätalousministeriö 2012. Metsätaloon ja rakenteen kehittäminen – Työryhmän loppuraportti. Työryhmämuistio mmm 2012:1. https://mmm.fi/documents/1410837/1724545/trm2012_1_Kehittamishanke_metsatilakoon_ ja_rakenteen_parantamiseksi.pdf/fe4f983a-8ae0-4106-abc7-d39349215176/trm2012_1_Kehittamishanke_metsatilakoon_ ja_rakenteen_parantamiseksi.pdf
- Maa- ja metsätalousministeriö 2014. Kestävän metsätalouden rahoituslainsäädännön kokonaisuudistustyöryhmä. Työryhmämuistio mmm 2014:3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-453-849-7>
- Maanmittauslaitos. 2020. Suomen yhteismetsät. Rekisteritilanne 8.1.2020. https://www.maanimittauslaitos.fi/sites/maanmittauslaitos.fi/files/attachments/2020/02/Suomen_yhteismetsat08012020.pdf
- Maanvuokralaki, 258/1966.
- Metsähallitus. 2015. Alue-ekologisen tarkastelun menetelmäkuvaus. <https://www.metsa.fi/alue-ekologinen-suunnittelu>
- Metsälaki, 1093/1996.
- Metsäpelto, E.E. 1942. Suomen yhteismetsät. *Acta Forestalia Fennica* 49: 1–37.
- Miettinen, J., Rantala, M. & Svensberg, M. 2019. Riistametsänhoidon opas. Suomen riistakeskus ja Suomen metsäkeskus. https://riista.fi/wp-content/uploads/2019/02/riistametsanhoidonopas_WEB_pakattu.pdf
- Mikkonen, N., Leikola, N., Lahtinen, A., Lehtomäki, J. & Halme, P. 2018. Monimuotoisuudelle tärkeät metsäalueet Suomessa - Puustoisten elinympäristöjen monimuotoisuusarvojen Zonation – analyysin loppuraportti. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 9/2018. <http://hdl.handle.net/10138/234359>
- Mäntymaa, E., Juutinen, A., Tyrväinen, L., Karhu, J. & Kurttila, M. 2018. Participation and compensation claims in voluntary forest landscape conservation: The case of the Ruka-Kuusamo

- tourism area, Finland. *Journal of Forest Economics* 33: 14–24.
<https://doi.org/10.1016/j.jfe.2018.09.003>
- Naturvårdsverket. 2013. Naturvårdsavtal: Riktlinjer för tillämpning. Versio 3.0. Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen. <https://www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/vagledning/skyddade-omraden/naturvardsavtal/naturvardsavtal-riktlinjer-2013-06-20.pdf> [Luettu 15.5.2020]
- OP-Metsänomistaja –erikoissijoitusrahasto. 2019. Säännöt 1.11.2019 alkaen. OP-Rahastoyhtiö. <https://www.op.fi/tac?did=HeSaa000003848&cs=4f291e0cd837efba4e8a25de0e8a8944f89fe0e06ab19b0248d8dc0bd6e7b486> [Luettu 14.8.2020]
- Paloniemi, R., Hujala, T., Rantala, S., Harlio, A., Salomaa, A., Primmer, E., Pynnönen, S. & Arponen, A. 2018. Integrating social and ecological knowledge for targeting voluntary biodiversity conservation. *Conservation Letters* 11(1), e12340. <https://doi.org/10.1111/conl.12340>
- Parkhurst, G.M., Shogren, J.F., Bastian, C., Kivi, P., Donner, J. & Smith, R.B.W. 2002. Agglomeration bonus: an incentive mechanism to reunite fragmented habitat for biodiversity conservation. *Ecological Economics* 41: 305–328. [https://doi.org/10.1016/S0921-8009\(02\)00036-8](https://doi.org/10.1016/S0921-8009(02)00036-8)
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto. 2020. Pohjois-Karjalan maakuntakaava 2040. <https://www.pohjois-karjala.fi/maakuntakaava-2040> [Luettu 10.9.2020]
- Primmer, E., Paloniemi, R., Similä, J. & Tainio, A. 2014. Forest owner perceptions of institutions and voluntary contracting for biodiversity conservation: not crowding out but staying out. *Ecological Economics* 103: 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2014.04.008>
- Pukkala, T., Lähde, E. & Laiho, O. 2011. Metsän jatkuva kasvatusta. Joen Forest Program Consulting. 229 s.
- Pulkkinen, M. 2019. Vuokraamalla tasaista tuottoa metsästä. *TerveMetsä, Stora Enso Metsän lehti metsänomistajille* 4/2019: 10–12. <https://www.storaensometsa.fi/vuokraamalla-tasaista-tuottoa-metsasta/>
- Pykäläinen, J. & Kurttila, M. 2005. Metsätähti-malli luonnonarvokaupan kohteiden arviointiin yksityismetsissä. Teoksessa: Store, R. & Heino, E. (toim.). *Ekologinen tietämys ja metsäsuunnittelu menetelmiä, näkökulmia ja tutkimustuloksia*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 939. s. 63–70. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-40-1953-9>
- Päijänteen rannoille ympäristötukikohteita ja suojelualueiden ketjuja. 2013. http://ym.multiedition.fi/fi/include/vasennavi.php?we_objectID=322&pid=591 [Luettu 4.2.2020]
- Pöyry, J. & Aapala, K. (toim.). 2020. Lajit ja luontotyytit muuttuvassa ilmastossa. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 2/2020. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/311227/SYKEra_2_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Rantala, M., Leskinen, L., Hujala, T. & Kurttila, M. 2011. Arvio METSO-ohjelman yhteistoimintaverkostohankkeiden vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista. Metlan työraportteja 202. Metsäntutkimuslaitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-40-2300-2>
- Rantonen, J.-P. 2015. Maisema- ja virkistysarvokauppa Ruka-Kuusamon alueella: toimintamallin kriittinen ennakoarviointi. *Metsätieteen pro gradu, Luonnontieteiden ja metsätieteiden tiedekunta*. Itä-Suomen yliopisto. https://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20151162/urn_nbn_fi_uef-20151162.pdf
- Ruutiainen, J. & Jussila, T. 2019. Ohjeita lehtojen hoidon suunnitteluun ja toteutukseen. Suomen metsäkeskus. <https://www.metsonpolku.fi/download/noname/%7B72CFE682-84F3-44B7-9DD0-C64533538B2C%7D/152513>
- Rämö, A.-K. & Tilli, T. 2007. Metsänomistajien käsitykset metsien yhteisomistuksesta. *Metsänomistajakysely*. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja N:o 204.
- Räsänen, L. & Savola, K. 2011. Kuntametsät asukkaiden ja luonnon keitaiksi. Suomen luonnonsuojeluliitto, Uudenmaan ympäristönsuojelupiiri. <https://www.sll.fi/app/uploads/2018/10/KM-30-valmis-1.01.pdf>

- Saaristo, L., Seppälä, M., Vesanto, T. & Ruutiainen, J. 2017. Talousmetsien luonnonhoidon tehokkaat ratkaisut. Tapion julkaisu. https://tapio.fi/wp-content/uploads/2019/10/Tapio_Talousmetsien_luonnonhoito_080217_kevempi.pdf
- Saaristo, L., Matila, A., Koistinen, A., Arnkil, N. & Lahti, E. 2018. Luontoon perustuvat palvelut yksityismetsissä. Tapion raportteja nro 28. <https://tapio.fi/julkaisut-ja-raportit/luontoon-perustuvat-palvelut-yksityismetsissa-ekosysteempipalveluiden-tuotteistaminen-hankkeen-loppuraportti/>
- Saaristo, L. & Vanhatalo, K. (toim.). 2019. Metsänhoidon suositukset talousmetsien luonnonhoitoon, työopas. Tapion julkaisu. <https://www.metsanhoitosuosituks.fi/suosituks/luonnonhoito/>
- Sahi, V. & Savola, K. 2016. Suomenselän ja Maaselän suojelu- ja ennallistamisesitys. Suomen luonnonsuojeluliitto. <https://www.sll.fi/app/uploads/2018/08/Suojelu-ja-ennallistamiesityksen-raportti-2016-1.pdf>
- Sirkkiä, S. 2013. METSO-yhteistoimintaverkostot 2012 – raporttien yhteenveto. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 14/2013. <http://hdl.handle.net/10138/38882>
- Smith, R.B.W. & Shogren, J.F. 2002. Voluntary incentive design for endangered species protection. *Journal of Environmental Economics and Management* 43: 169–187. <https://doi.org/10.1006/jeem.2000.1183>
- Suomen FSC-yhdistys. 2011. Suomen FSC-standardi. <https://fi.fsc.org/preview.suomen-fsc-standardi.a-142.pdf>
- Suomen metsäkeskus. 2019. Metsämaisema mieleiseksi. <https://www.metsakeskus.fi/metsamaisema-mieleiseksi> [Luettu 17.8.2020]
- Suomen metsäkeskus. 2020a. Kemera-varaseuranta. 2020. <https://www.metsakeskus.fi/kemera-varaseuranta>
- Suomen metsäkeskus. 2020b. Alueelliset metsäohjelmat 2021–2025. <https://www.metsakeskus.fi/alueelliset-metsaohjelmat-2021-2025> [Luettu 25.3.2020]
- Suomen metsäkeskus & Tapio. 2016. Yhteenveto luonnonhoidon alueellisista toteutusohjelmista. <https://www.metsakeskus.fi/sites/default/files/totelmatt-yhteenveto.pdf> [Luettu 25.3.2020]
- Suomen perustuslaki, 731/1999.
- Suomen ympäristökeskus. 2020. Ladattavat paikkatietoaineistot. https://www.syke.fi/fi-FI/Avoin_tieto/Paikkatietoaineistot/Ladattavat_paikkatietoaineistot
- Suvantola, L., Pasanen, A.-M. & Pesonen, L. 2006. Luonnonsuojelun korvausjärjestelmä. Suomen ympäristö 9/2006. Ympäristöministeriö. <https://www.ym.fi/download/noname/%7BBDD6A3053-2AEA-48E1-B5CF-72AEB9869FB6%7D/30293>
- Sveriges officiella statistik. 2020. Statistiska meddelanden JO1402 SM 1901. Biotopskydd och naturvårdsavtal 2019. <https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/statistik/statistiska-meddelanden/sm-biotopskydd-och-naturvardsavtal-2019.pdf>
- Syrjänen, K., Horne, P., Koskela, T. & Kumela, H. (toim.). 2006. METSO:n seuranta ja arviointi. Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman seurannan ja arvioinnin loppuraportti. Maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö, Metsätutkimuslaitos ja Suomen ympäristökeskus. 348 s. + liitteet.
- Syrjänen, K., Hakalisto, S., Mikkola, J., Musta, I., Nissinen, M., Savolainen, R., Seppälä, J., Seppälä, M., Siitonen, J. & Valkeapää, A. 2016. Monimuotoisuudelle arvokkaiden metsäympäristöjen tunnistaminen: METSO – ohjelman luonnontieteelliset valintaperusteet 2016–2025. Ympäristöministeriön raportteja 17. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4606-0>
- Säätiölaki, 487/2015.
- Temisevä, M., Tyrväinen, L. & Ovaskainen, V. 2008. Maisema- ja virkistysarvokauppa: Eri maiden kokemuksia ja lähtökohtia suomalaisen käytännön kehittämiseksi. Metlan työraportteja 81. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-40-2102-2>
- Tikkanen, J., Hokajärvi, R., Hujala, T. & Kurttila, M. 2017. Ex ante evaluation of a PES system: Safeguarding recreational environments for nature-based tourism. *Journal of Rural Studies* 52: 42–55. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.03.011>
- Tornator. 2020. <https://www.tornator.fi/fi/vuokrataan%20metsatiloja/> [Luettu 17.8.2020]

- Tuloverolaki, 1535/1992.
- Tyrväinen, L., Mäntymaa, E. & Ovaskainen, V. 2014. Demand for enhanced forest amenities in private lands: The case of the Ruka-Kuusamo tourism area, Finland. *Forest Policy and Economics* 47: 4–13. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2013.05.007>
- Uudenmaan liitto. 2019. Uusimaa-kaavan ehdotus nähtävillä. https://www.uudenmaanliitto.fi/aluesuunnittelu/valmistelussa_uusimaa-kaava_2050/kaavan_eteneminen_ja_aineistot/kaavaehdotus_nahtavilla [Luettu 14.1.2020.]
- Valkonen, S. 2017. Metsän jatkuvasta kasvatuksesta. Metsäkustannus Oy. 125 s.
- Valtioneuvosto. 2008a. Kansallinen metsäohjelma 2015. Lisää hyvinvointia monimuotoisista metsistä. Valtioneuvoston periaatepäätös 27.3.2008. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 3/2008. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-453-376-8>
- Valtioneuvosto. 2008b. Valtioneuvoston periaatepäätös Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelmasta 2008–2016. <https://www.metsonpolku.fi/fi-FI/METSOohjelma>
- Valtioneuvosto. 2014. Valtioneuvoston periaatepäätös Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelman jatkamisesta 2014–2025. <https://www.metsonpolku.fi/fi-FI/METSOohjelma>
- Valtioneuvosto. 2015. Kansallinen metsästrategia 2025. Valtioneuvoston periaatepäätös 12.2.2015. Maa- ja metsätalousministeriö 6/2015.
- Valtioneuvosto. 2019. Kansallinen metsästrategia 2025 – päivitys. Valtioneuvoston periaatepäätös 21.2.2019. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019:7.
- Vesanto, T. & Ruutiainen, J. 2012. Talousmetsälehdot monimuotoisiksi – kokemuksia talousmetsälehtojen luonnonhoidollisista hakkuista. Suomen metsäkeskus, Julkiset palvelut, Pirkanmaa. <https://www.metsakeskus.fi/sites/default/files/talousmetsalehdot-monimuotoisiksi-small.pdf> [Luettu 17.8.2020]
- Viitala, E.-J. & Leppänen, J. 2014a. Yhteismetsien verotusaseman ja sääntelyn kehitys: lainsäädännön muutokset ja niiden ohjausvaikutukset. *Metsätieteen aikakauskirja* 1/2014: 13–31. <https://doi.org/10.14214/ma.6651>
- Viitala, E.-J. & Leppänen, J. 2014b. Yhteismetsien edistämisen perustelut, tutkimusnäyttö ja tilakoon merkitys. *Metsätieteen aikakauskirja* 1/2014: 33–57. <https://doi.org/10.14214/ma.6652>
- Viitala, E.-J., Hänninen, H. & Leppänen, J. 2018. De minimis -tukien soveltuvuus Suomen metsätalouteen. *Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus* 54/2018. Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-649-0>
- Viitala, E.-J., Hujala, T., Hänninen, H., Leppänen, J. & Selkimäki, M. 2020. Forest Bank – metsien yksityisrahoitteinen suojelumalli Yhdysvalloissa. Luonnonvarakeskus. Käsikirjoitus.
- WWF Suomi ja Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio. 2006. Kytkeytyneisyyden parantaminen luonnonhoitoon perustuvassa monimuotoisuuden turvaamisessa. Raportti 22.12.2006. https://wwf.fi/app/uploads/k/g/5/qojoeufc7xmdjodn2sfegkc/kytkeytyneisyys_luonnonhoito_fin_al.pdf [Luettu 17.8.2020]
- Yhteisaluelaki, 758/1989.
- Yhteismetsälaki, 109/2003.
- Ympäristöministeriö. 2018. Luontolahjani satavuotiaalle -kampanja ylitti tavoitteensa. Ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön tiedote 31.1.2018. [https://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Luontolahjani_satavuotiaalle_kampanja_yl\(45892](https://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Luontolahjani_satavuotiaalle_kampanja_yl(45892) [Luettu 5.5.2020]
- Äijälä, O., Koistinen, A., Sved, J., Vanhatalo, K. & Väisänen, P. (toim.). 2019. Metsänhoidon suositukset. Tapion julkaisuja. https://www.metsanhoitosuosituks.fi/wp-content/uploads/2019/09/Metsanhoidon_suosituks_tapio_2019_verkko_1.2.pdf [Luettu 22.5.2020]

luke.fi

Luonnonvarakeskus
Latokartanonkaari 9
00790 Helsinki
puh. 029 532 6000